STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
NO. 06370

GEKLIBENE VERK

David Bergelson

THE MAX PALEVSKY
YIDDISH LITERATURE COLLECTION

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS

NATIONAL YIDDISH BOOK CENTER
AMHERST, MASSACHUSETTS
413 256-4900 | YIDDISH@BIKHER.ORG
WWW.YIDDISHBOOKCENTER.ORG

•

MAJOR FUNDING FOR THE
STEVEN SPIELBERG DIGITAL YIDDISH LIBRARY
WAS PROVIDED BY:

Lloyd E. Cotsen Trust
Arie & Ida Crown Memorial
The Seymour Grubman Family
David and Barbara B. Hirschhorn Foundation
Max Palevsky
Robert Price
Righteous Persons Foundation
Leif D. Rosenblatt
Sarah and Ben Torchinsky
Harry and Jeanette Weinberg Foundation
AND MEMBERS AND FRIENDS OF THE
National Yiddish Book Center

•

The *goldene pave*, or golden peacock, is a traditional symbol
of Yiddish creativity. The inspiration for our colophon comes from
a design by the noted artist Yechiel Hadani of Jerusalem, Israel.

The National Yiddish Book Center respects the copyright and intellectual property rights
in our books. To the best of our knowledge, this title is either in the public domain
or it is an orphan work for which no current copyright holder can be identified.
If you hold an active copyright to this work – or if you know who does –
please contact us by phone at 413-256-4900 x153, or by email at digitallibrary@bikher.org

געקליבענע ווערק

פון

דוד בערגעלסאָן

I

ווילנע — 1929

ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

דוד בערגעלסאָן

אַרום וואָקזאַל

און אַנדערע דערציילונגען

ווילנע — 1929

ווילנער פאַרלאַג פון ב. קלעצקין

PRINTED IN POLAND

D. Bergelson — „Arum wokzał“

Drukarnia „Wyd. Wileńskie“ B. Kleckina, Wilno

אַרום וואָקזאַל

אין פֿאַרשידענע אָרעמע שטעטלעך הייבן זיך אָן ציען שמאָלע וועגן און שניידן דורך פֿאַרשלאָפֿענע דערפֿער. אויף שטילע גרינע בערג דראַפּען זיך די וועגן, צום גרונט פֿון טיפֿע טאָלן נידערן זיי אַראָפּ און ווייט, ווייט, ביי דער הייך פֿון אַ קליינעם באַרג, קומען זיך די וועגן צונויף און בוקן זיך פֿון דאָרטן צום שטיינערנעם און רויטן וואָקזאַל.

אַ הויכער איז ער דער וואָקזאַל, אַ רויטער און אַ צוויי-גאָרנדיקער. און שטיין שטייט ער דאָ שוין פֿון יאָרן אַ פֿאַרגליווערטער און טויטער, און ווייזט דער געגנט אויס, ווי אַ פֿאַרכּישופֿטער היטער, וועלכן ס'האָט אַמאָל עמעץ אויף אַ שפּיצל פֿאַרשלעפֿערט מיט אַן אייביקן מעלאַנכאָלישן דרימל. יענער אומבאַקאַנטער און שווייגנדיק-בייזער, וואָס האָט אַמאָל אויף אים דעם שלאָף אָנגעוואָרפֿן, איז שוין לאַנג אַ שוכן-עפֿר, די ביינער זענען שוין אין דער פֿייכטער ערד טונקל געוואָרן. און דער וואָקזאַל קאָן זיך נאָך אַלץ פֿונעם דרימל נישט באַפֿרייען. דרימלענדיק היט ער אָפּ די וועגן, וואָס בוקן זיך צו אים, די נאָענטע און ווייטע בערגלעך און טאָלן מיט יענעם שיינעם און צעוואָרפֿענעם דאָרף, וואָס ליגט אין דער טיף פֿון אַ לאַנגן טאָל, דראַפּעט זיך שוין פֿון יאָרנלאַנג אויף די שיפּועים פֿון די צוויי שכנישע בערג און קאָן זיך נאָך אַלץ ביז זייערע שפּיצן נישט אַרויפֿדראַפּען. דערפֿאַר וואָס דאָס דאָרף מיטן געגנט האָבן גע-שוויגן האָט אויך געשוויגן דער אַלטער פֿאַרגליווערטער וואָקזאַל און מיט אַ באַהאַלטענער בענקשאַפֿט אַריינגעקוקט אין דער טיפֿעניש פֿון דער בלויער און אומבאַקאַנטער ווייטקייט, גלייך ווי די ווייטקייט וואָלט דאָ אינגאַנצן דער עיקר געווען און נאָר פֿון איר האָט אין איינעם אַ טאָג געדאַרפֿט אַ שטאַרקער און שטאָלצער העלפֿער זיך מיט גערויש אַרומ-טראָגן אין אַלע שלאָפֿנדיקע ווינקעלעך און מיט זיין קראַפֿט און מאַכט צום לעבן אומקערן אַלץ, וואָס איז דאָ שוין פֿון יאָרן פֿאַרשטיינערט און פֿאַרשמאַכט. נאָר די ווייטקייט איז תּמיד רויק געווען, תּמיד

מרה־שחורהדיק און תמיד שטיל, און נמאס איז איר שוין געווען צו קוקן אויף דער שלעפעריקער געגנט, און אַליין איז זי שוין אויך שלעפעריק געווען. דערפאַר האָט זי אָפט אַ נודנעם געגנעץ געטאָן, געעפנט פאַמעלעך איר גרויס, אַלט און ליידיק מויל, און מיט גרויס פוילקייט אויסגעשפּיגן אַ לאַנגן און לויפנדיקן פאַסאַזשיר־צוג. פון ווייט איז דער צוג געלאָפן און געטראָגן האָט ער מיט זיך אַ גוטע און אַ פריילעכע בשורה פאַרן וואָקזאַל און פאַר דער געגנט, און געאיילט האָט ער זיך די בשורה צו ברענגען. אָבער נאָך אינם ערשטן טרויעריקן אָפּהילכן פון זיין לאַנגן און פריילעכן פייף האָט ער זיך שוין איבערצייגט, אַז די מרה־שחורה איז דאָ זייער טיף און אייביק. ער איז שוין צום וואָקזאַל צוגעקראָכן פאַמעלעך מיט אַ געפאַלן געמיט און דאָרטן שטיין געבליבן מיט אַ שווערן און לאַנגן זיפץ פון דער באַפרייטער און הייסער פאַרע פונם טאָרמאַז.

„אומזיסט... אומזיסט... און פאַרפאַלן... אַלץ פאַרפאַלן", האָט זיך אַ טויבער קלאַנג צוזאַמען מיטן זיפץ אַרומגעטראָגן.

און ביי די רייזנדע, וואָס אין צוג, האָט זיך דערפאַר מאָדנע פאַרקוועטשט דאָס האַרץ, און אַ בלאָז האָט אויף זיי געטאָן מיט טרויער. זיי האָבן באַלד אַרויסגעשטעקט זייערע אומבאַקאַנטע פנימער און שווייגנדיק באַטראַכט דעם אַלטן און שלעפעריקן וואָקזאַל. אַזוי פוסט, מרה־שחורהדיק און נודנע איז דאָ געווען; ס'האָט זיך קיינעם נישט געוואָלט רעדן און פונם אָרט זיך אַ ריר טאָן. און די מענטשן האָבן געשוויגן, געשטאַנען אָן אַ שום באַוועגונג און שוין אויסגעזען אַזוי מעלאַנכאָליש און שלעפעריק, ווי אַליין דער אַלטער פאַרשטיינערטער וואָקזאַל. עטלעכע פאַרטיפטע אין חלומות זענען דאָ פאַמעלעך אַרומגעגאַנגען און שווייגנדיק געקוקט אויף די פאַרחלומטע רייזנדער זיי האָבן נישט געוווּסט פונוואַנען און וווּהין די רייזנדער פאָרן, מיט וואָס זיי פאַרנעמען זיך און וועגן וואָס זיי קלערן. דערפאַר האָבן זיי געהאַט דרך־ארץ, געשוויגן און געוואָלט אויסזען פיינער און לייטישער, ווי זיי זענען. און נמאס איז די וואָקזאַלדיקער נישט געווען צו ציען זיך מיט זייער גאַנצער הייך, נמאס איז דעם טרעגער, וואָס איז ביים גלאָק געשטאַנען, נישט געוואָרן אַרויסצושטעקן זיין שטאָלצע ברוסט פאָרויס, נמאס איז אויך קיינמאָל נישט געוואָרן די יונגע קאָמיסיאָנעו"ן צו שטיין מיט

ערנסטע פּנימער אָן אַ זייט און כאַפּן אַלעמאָל אַ קוק אויף אַ שיינער דורכפאַרנדיקער נקבה. ערגעץ־ווו אויפן וואָקזאַל־פּלאַץ זענען פאַרקלערטע סוחרים געשטאַנען. זיי האָבן געקוקט אויפן צוג, געביסן די בערד און געטראַכט וועגן זייערע מסחרים; ערגעץ־ווו איז אַ שוואַרצער, נידריקער און איבערגעשראָקענער מעקלער געשטאַנען. ער האָט אויך געשוויגן, אויך געקוקט אויף דעם צוג און פאַרטיפט געווען אין איבערגעשראָקענע, בישט קיין זיכערע געדאַנקען פון אַ יורד. וועגן צוג האָט ער געקלערט, וועגן די אומבאַקאַנטע און שוויינגדיקע רייזנדער און וועגן דעם, וואָס ער האָט אויך אַמאָל געלט געהאַט און געדענקט שוין איצט נישט ווי אַרום ער האָט עס באַקומען און ווי אַרום פאַרלוירן.

נאָר איין גרויער אויסגעדינטער משולח, אַ בלינדער אויף איין אויג, איז איינער אַליין געזעסן אויף אַ באַנק, געקלאַפּט מיט זיין אַלטן שטעקן אינם האַרטן שטיינערנעם וואָקזאַל־פּלאַץ און געבודעט. אפשר איז ער דאָ דער איינציקער געווען, וועמען ס׳האָט זיך די אַרומיקע פוסטקייט צוגעגעסן און וועלכער האָט געוואָלט עמעצן דערציילן וועגן זיין אָרעמקייט, וועגן זיין תמיד אָפּן און בלינד אויג, וועגן זייבע קינדער, וואָס זענען אין אַמעריקע, און וועגן זיין ווייב, וועלכע איז שוין צענדליקער יאָרן טויט, נאָר קיינער איז צו אים נישט צוגעגאַנגען און קיינער האָט אויף אים נישט געקוקט. ער האָט דערפאַר קינדערשן שכל באַקומען און זיך געשפּילט מיט די טויטע קלעפּ פון זיין שטעקן. און אַז די שפּיל איז אים נמאָס געוואָרן, האָט ער מיט זיין איינציק אָפּן אויג געקוקט און געזען, ווי פּיניע ליסאַק גייט צו אַ פרעמדן סוחר צו, פאַרקרימט זיך, ווי אויף אַ נדבה בעטן, און איז אים אויף שטום־לשון מודיע:

„כ׳בין פּיניע ליסאַק, כ׳האָב שוין אַמאָל געלט געהאַט און איצט אַ מעקלער געוואָרן... אפשר וועט איר עפּעס קויפן?"

נאָר דער פרעמדער סוחר קוקט אויף אים נישט, און פּיניע גלייכט זיין פּנים נישט אויס. ווען דער צוג גייט אָפּ, דערזען די סוחרים, אַז ליסאַקס פּנים איז נאָך פאַרקרימט. זיי ווינקען צו אים פון ווייטן און שמייכלען.

„ווי איר זעט מיך אַ יידן, שווערט זיך לוי פּיוניאַק, אַ הויכער

איינגעהויקערטער מעקלער מיט גרויסע, אַרויסגעקראָכענע און ווערטלדיקע אויגן, ער האָט שוין אַ פּנים פון אַ קבצן".

אַרום אים שטייען קאָמיסיאָנערן, סוחרים און מעקלערס און באַוויינזנדיק געלע, פאַררויכערטע ציינער לאַכן זיי אויף אַ קול. דאָס געלעכטער קלינגט שטיל אָפּ אויף דעם ליידיקן וואָקזאַל־פּלאַץ און ויעקט אין יעדערן פון זיי אַ פרייד פאַר זיין אייגענער צוקונפט. ס'לאַכט נישט נאָר איין פּיווניאַק. אַן איינגעהויקערטער און ברייטביינערדיקער שטייט ער רויק אין מיטן בינטל, די הענט פאַרלייגט אין די אַרבל און דעם קאָפּ עטוואָס אָן אַ זייט.

פאַמעלעך גייט צו צום בינטל אַברהמטשיק קויפמאַן, אַ דיקער סוחרישער בחור מיט ברייטע נגידישע פּלייצעס. זיינע הענט זענען פאַרלייגט הינטער די פּאָלעס פון זיין נייעם רעקל, דער קאָפּ אַרויסגערוקט פאָרויס און אויף זיין דיק פּנים ליגט אַ שטענדיקער שמייכל. אַ רויקער איז דער שמייכל, אַ פּוילער און אַ זיכערער, ער וואַרפט זיך יעדערן אין די אויגן און גיט צו וויסן:

„כאַפּט זיך נישט, און קלערט נישט, אַז איר וועט מיך אָפּנאַרן".

די וואָקזאַל־לייט וויסן, אַז קויפמאַנס אָנצוג איז אַ טייערער, אַז זיין פאָטער איז אַ קמצן און דער נגיד פון דעם נאָענטן שטעטל, אַז ער אַליין איז אַ בחור, אַ סוחר און פאַרמאָגט שוין היפּש געלט. דערפאַר פילט זיך לעבן זיי אַברהמטשיק היימיש און פריי, און שמייכלט צו בשעת זיי קלאַפּן אים פריינטלעך אויף זיינע נגידישע פּלייצעס. שמייכלענדיק באַטראַכט ער ליסאַקן פון דער זייט, הערט אויס די ווערטלעך און זאָגט פאַמעלעך און רויק:

„ער האָט נאָך אַ טכוירענעם טולופּ. ווען ער וויל, וואָלט איך אים פאַרן טולופּ הונדערט קלינגעדיקע געסילוקט, וואָלט ער ווידער אַ נגיד געוואָרן". חברה לאַכן און ביי פּיווניאַקן טוען אַ ציטער די ווערטלדיקע אויגן און ווערן מיטאַמאָל ערנסט.

„וואָס, וווּנדערט ער זיך, ווילסט דעם טולופּ? אָט מעקלער איך אים אויס".

ער לאָזט זיך אויפצופּלומרשט לויפן צו ליסאַקן.

פאַראַן נאָך אַ צווייטע זייט וואָקזאַל, ווו קיין סוחרים דרייען

זיך נישט אַרום. זיצנדיק אויף די איינגעשפּאַנטע ברישקעס, דרימלען דאָרטן אונטערגעגאַרטלטע שמייסערס און מיט אוממענטשלעכער געדולד וואַרטן זיי אויף זייערע אָנקומענדיקע באַלעבאַטים. אַז אַ באַלעבאָס קומט אָן, קריכט ער באַלד אויף זיין ברישקע אַרויף און טוט דעם שמייסער אַ שלעפּ פאַרן אַרבל. דער שמייסער כאַפּט זיך אויף און טוט אַ טרייב די פערד. די ברישקע הייבט זיך אָן צו וויגן, און דער באַלעבאָס ווערט גיך אַנטדרימלט. נאָר די פערד לויפן שוין צווישן גרינע פעלדער, אָנגעוואָרפענע בערג און קליינע פאַרוואַקסענע טאָלן. אויף די העלזער פון די פערד קלינגען איינטאָניק די גלעקלעך, און ווען דער באַלעבאָס כאַפּט זיך אויף, הערט ער אַ פאַרשלאָפענער אויס, ווי די גלעקער דער־ציילן דער פעלד־שטילקייט אַלץ, וואָס ער האָט פאַר דער צייט פון זיין נסיעה געזען. ער פאַרגעסט, אַז ער פאָרט אַהיים און ווערט ווידער אַנטשלאָפן. ערגעץ ווייט, אין אַ שטעטל, וואָס אין אַ טאָל, קוקט אויף אים אַרויס אַ שטוב מיט אירע פענצטערס, חדרים און מענטשן. און אַ קליין קינד זיינס לויפט דאָרטן באָרוועס אַרום און באַרימט זיך, אַז עס וועט באַלד אַ מתנה באַקומען.

און ער וויגט זיך נאָך אַלץ אויף דער לויפנדיקער ברישקע, וויגט זיך און דרימלט.

I

אַ וואַרעמער פרילינג האָט איינמאָל אַ שמייכל געטאָן אַרום וואָק־זאַל מיט זיינע פאַרשלאָפענע סוחרים און אויף זיין פרילינג־לשון גע־פרעגט:

„באַווייזן אַ קונץ?"

דער וואָקזאַל האָט זיך נישט הערנדיק געמאַכט און ווידער גע־דרימלט. און די סוחרים האָבן אין דעם שמייכל געזען אַ סימן אויף אַ זאַט יאָר און מורא געהאַט צו האַנדלען.

אַרום זיי האָבן אונטער פאַרחלומטע הימלען געדרימלט גרינע באַאַרבעטע פעלדער. אויף די פעלדער זענען נאָענטע און ווייטע בערגלעך געלעגן און געהערט, ווי שטיל ווינטן סודען זיך מיט זייער גראָז.

וועגן דעם, וואָס אַלץ וועט בזול זיין האָבן זיך די ווינטן מיטן גראָז געסודעט.

ערגעץ אין אַ גרינעם טאָל, וואָס הינטער אַ שטילן דאָרף האָבן זיך צוויי פאָרנדיקע סוחרים באַגעגנט, זיך אָפּגעשטעלט און זיך פונאַנדערגעשמועסט אויפן קול:

„פונוואַנען פאָרט מען? פון דער קאַצביפּקער פּערמע?"

„און איר? פון די שלאַכטעקעס, מן-הסתם?"

„פונוואַנען דען? אַ טאַפּ געטאָן דעם וואָגן".

„נו?"

„וואָס נו?... דער גוי בעט זיך".

„פיל וואַגאָנעס וועט ער האָבן?"

„קיין מעשה נישט".

„דהיינו?"

„וואָס האָסטו וואָס צו קלערן, קוק..."

און ביידע סוחרים האָבן זיך פאַרקוקט אויף די גרינע פעלדער, וואָס אין די זייטן פון דעם שמאָלן וועג. דאָס גראָז איז דאָרטן געווען שטאַרק באַשעפּטיקט מיטן וואַקסן, זיך געבוקט מיט לאַנגזאַמע און פרומע שאָקלען און איבערגעחזרט אַלץ איין טיפע און קורצע כוונה:

„אַ גערעטעניש... אַ גערעטעניש!"

דאָך האָט אין מיטן פרילינג פלוצים אויפגעהערט צו רעגענען און דאָס גראָז האָט אָנגעהויבן פאַרדאַרט ווערן.

ווען אויף דעם וואָקזאַל האָבן די סוחרים די „זאַסוכע" דערפילט, האָט שוין דער שטויב געוואָקסן אויף די בוימער און אויף די גרעזער, זיך מיט די ברענענדיקע ווינטן אַרומגעטראָגן אין אַוויר און טונקל געמאַכט די שיין פון לאַנגע און הייסע זומער-טעג. די סוחרים זענען שוין געווען פאַרשמירט, אָפּגעברענט און דערשראָקן באַשעפּטיקט. דער שטויב איז שוין געלעגן ביי זיי אויף די פּנימער און די בערד, און אין די רויטע בישט דערשלאָפענע אויגן, נאָר זיי האָבן נאָך אַלץ אַרומגעשנאָרעט אין דער גרויסער וואָקזאַל-סביבה און אויסגעכאַפּט איינער ביים צווייטן די קניות, זיך פון צייט צו צייט באַוויזן אויף דעם וואָקזאַל, זיך דאָרטן געלאָדן, געזידלט, פאַרקויפט און צוריקגעקויפט.

גרויסשטעטיקע סוחרים זענען יעדן טאָג מיט די צוגן אָנגעקומען

און אין איילעניש געהאַנדלט מיט פאַרשמירטע און אָפּגעבערענטע וואָקזאַל-לייט. שטייענדיג אויף די טרעפּלעך פונם אָפּגייענדיקן צוג האָט נאָך איינער צו אַ וואָקזאַל-סוחר געשריען:

„איז געענדיקט? שיקט איר מאָרגן אַרויס".

דער וואָקזאַל-סוחר האָט געפּרווט ענטפערן אויפן קול, נאָר הינטער די לאַנגע אָפּגייענדיקע וואַגאָנעס האָבן שוין הויך געקלאַפּט די רעדער. ער האָט זיין קול נישט דערקאָנט און נאָר געשאָקלט מיטן קאָפּ:

„געענדיקט, געענדיקט".

זיין מוח האָט נאָך וועגן דער מכירה געקלערט און די פאַרטראַכטע אויגן האָבן געקוקט אַהין, ווו דער צוג ווערט פאַרשווונדן, אַהין, ווו ווילדע ווינטן און שטויב-שטראָמען יאָגן דעם צוג נאָך און מאַכן דעם הימל מיט דעם אוויר טונקל. ער האָט שוין געפילט, אַז עמעץ האָט זיך אין דער מכירה אָפּגענאַרט, נאָר ער האָט נישט געוווּסט ווער: ער, צי יענער גרויסשטעטיקער סוחר, וועלכן ס'האָט צוזאַמען מיטן צוג נאָר-וואָס איינגעשלונגען די וואָלקנדיקע ווייטקייט.

און אַ בינטל סוחרים זענען שוין אַרום אים געשטאַנען און אים באַשיט מיט שאלות:

„וואָס, פאַרקויפט?"

„טאַקע?"

„ווי טייער?"

דער סוחר האָט נישט פאַרשטאַנען, וואָס מען פרעגט אים און ווי פון שלאָף געפרעגט:

„אַ?..."

ווען די סוחרים האָבן שוין אַלץ אין געגנט אויפגעראָמט און דאָס איבערגעפּעקלט אין פאַרשידענע ווייטע גובערניעס, איז אויפן וואָקזאַל ווידער שטיל און רויק געוואָרן. די מעקלערס זענען ווידער אַרומגעגאַנגען פּוסט-און-פּאַס און געשמועסט פון דער אומגעווייינלעכער מהפּכה:

אָלי דערבאַרעמדיקער, אַ הויכער און דאַרער יונגערמאַן, אַ משכיל, אַ גוטער און אַ בעל-מדות מיט צוויי קולות: איינס אַ גראָבס,

אַ מאַנסבילש, דאָס צווייטע אַ דינס און ווייבערש, האָט דעם זומער אַ קערבל צען טויזנט באַקומען. צום וואָקזאַל איז ער געפאָרן מיט זיינע אייגענע פערד און אייגענעם שמייסער און געטרונקען טיי אין „ערשטן קלאַס".

שלומקע פערל, אַ יונגערמאַן אַ שווינדלער, נישט־לאַנג געטראָגן געלאַטעטע הויזן און געבעטלט אַ ציגאַר טיטון, האָט געהאַנדלט אויפן גבירישן אופן, געקויפט און פאַרקויפט וואַגאָנעסווייז.

חיים־מענדל מאַרגוליס, אַ ייד אַ פּאָסעסאָר און אַ „גרויסער פאַרלעבער" מיט אַן איידל פּריציש פּנים און אויך אַזעלכע איידעלע פּריצישע מאַנירן האָט פיל געלט אָנגעזעצט, און קיינער האָט נישט געוווסט, צי אים אַליין איז פון דעם אָנזעץ־געלט געבליבן. צום וואָקזאַל איז ער, ווי פריער, געקומען מיטן נייעם פאַעטאָן און הייסע פּאָר פערד, ווי פריער זיך געפירט ברייט און געהאַט עסקים מיט די דורכפאָרנדיקע רייכע פּריצים. צוליב אים איז אָפּטמאָל אויפן וואָקזאַל אַראָפּגעקומען חנינא שפּירא, אַ רייכער ברייטביינערדיקער און הוסטנדיקער בעל־הלוואה. גלעטנדיק זיין געלע און פאַרפלאָנטערטע באָרד, האָט זיך חנינא איינזאַם אַרומגעדרייט אויף דעם וואָקזאַל־פּלאַץ; די וואָקזאַל־לייט האָבן אויף אים געקוקט פון דער ווייטנס און צוגעשמייכלט. ס'האָט זיך געמאַכט, אַז די חברה איז אויפגעלייגט געווען: מ'האָט דעמאָלט באַטראַכט אויף פּיוניאַקן דעם נייעם שוואַרצן פּאַלטאָ און אים צו חנינאן אונטערגעשיקט. האָט פּיוניאַק געפאָלגט, אים אָפּגעשטעלט און געפרעגט:

„עפּעס האָט איר מיר, רב חנינא, אַ פּנים, ווי איר לאָדט זיך ביים ,מיראָוואָי' און דער משפט דאַרף זיין דעם זעכצנטן. וואָס איז די מעשה, אַ?"

דער עולם האָט ווילד הנאה געהאַט און געלאַכט. און דער הויכער וואָקזאַל האָט דאָס געלעכטער גלייכגילטיק אויסגעהערט און ווידער געדרימלט. חנינא האָט געוואָלט עפּעס ענטפערן, זיך באַטראַכט, אַז ס'איז נישט כדאַי, געטאָן אַ הוסט און אַ סמאָרע מיטן נאָז. פון היסח־הדעת ווען האָט ער פאַמעלעך פון דער פּאַלטאָ־קעשענע אַרויס־גענומען אַ פאַרשמאָצעוועט און צונויפגעלייגט שטיקל פּאַפּיר, דאָס צוגעטראָגן צו זיינע גרויסע קורצזיכטיקע אויגן און דאָס באַשמעקט מיטן נאָז, גלייך ווי אָט דאָס שטיקל פּאַפּיר האָט עמעץ נאָר־וואָס אויף

אַ שפּיצל אַריינגעוואָרפן צו אים אין קעשענע, און ער אַליין וואָלט דערפאַר מורא געהאַט, ווי פאַר אַ מסופּנדיקער באָמבע.

אין מיטן פּלאַץ, ווי אַ פאַרגעסענער און איבערגעלאָזטער, איז געשטאַנען ביינ׳יש רובינשטיין, אַ מיטלוווקסיקער און שוואַרצער יונגערמאַן מיט אַ קליינעם פאַרוואָקסענעם שטערן, טיפע שוואַרצע אויגן און אַ קליינע, שפּיציקע נאָז.

אַליין איז ער אַ למדן, אַ יחסן און אַ שטאַרק פרייער. נישט לאַנג האָט ער חתונה געהאַט מיט דעם צווייטן ווייב און גענומען דאָס צווייטע מאָל נדן. זי, אַ קליינע, אַ גרינע, אַן אויפגעקומענעם גבירס אַ טאָכטער, און ער, אַ שטיק קמצן מיט נידעריק-צוגעשוירענע באַקן און פאַרבליבענע בית-המדרש-טיפקייט. ס׳טוט אים באַנג אַלמאי סוחרים פאַרדינען און ער עסט גרייט געלט, ער האָט דערפאַר די סוחרים פיינט, טראַכט פיל און בייסט די נעגל. צייטנווייז גייט צו אים צו אברהמטשיק קויפמאַן, קלאַפּט אים פריינטלעך אין די פּלייצעס און קוקט אים שמייכלענדיק אַריין אין זיין פאַרמוחט פּנים.

„ביינ׳יש, שרייט ער צו אים, אייך איז גוט״.

ביי ביינישן לייכטן זיך און שמייכלען עטוואָס די טיפע און שוואַרצע אויגן. ער ווייסט נישט, צי ער זאָל זיך באַליידיקן, צי ניין, נאָר אַברהמטשיק האָט שוין פאַמעלעך אַוועקגעשפּאַנט, די הענט אונטערן פּידזשאַק און דעם קאָפּ עטוואָס פאָרויס. ער האָט דעם זומער גוט פאַרדינט, אַוועקגעשלעפּט דערצו ביים קאַרגן פאָטער אַ היפּשע סומע און אָפּגעקויפט דעם רעזערוואַר, וואָס ביים וואָקזאַל. אַליין איז ער געוואָרן קרעפּטיקער, דאָס פּנים לויטער און דער שמייכל פּוילער. ער באַגעגנט איציק-ברוכן, כאַפּט אים פאַר די הענט, שאָקלט אים אַהין און צוריק און פרעגט קריצנדיק מיט די ציינער:

„נו, איציקל, באַדאַרף מען זיך מוטשען, אַ?״

אַמאָל האָבן זיי געלערנט אין איין חדר. איציק פּלעגט אים שטענדיק אָפּנאַרן, אויסשמירן זיין פּנים מיט סאַזשע און צוקלעפּן צו די פּלייצעס אַ ווייס פּאַפּיר מיט גרויסע און שוואַרצע אותיות: דוראַק. נאָכדעם איז איציק אַוועקגעפאָרן און געוואָרן אַן עקסטערן. ער האָט זיך לאַנג געוואַלגערט אין די גרויסע שטעט און דאָרטן לאַנג געלערנט. זיין קלענערער ברודער איז שוין אַריין אין אוניווערסיטעט און ער האָט געלערנט. דער פאָטער, אַ ליטוואַק פון די ערשטע קאָמיסיאָנערן,

איז אַלט געוואָרן, און ער האָט נאָך אַלץ געלערנט. דער פאָטער איז געשטאָרבן, האָט ער זיך צוליב דער מוטער געזעגנט מיט די גרויסע שטעט און אַראָפּגעקומען אויף דעם וואָקזאַל. די וואָקזאַל־לייט האָבן פאַר אים דרך־ארץ, דערפאַר וואָס ער איז אַ ניי־אָנגעקומענער, אַ הויכער, אַ געזונטער און טראָגט לאַנגע האָר, און אויך דערפאַר, וואָס ער איז אין די ווייטע שטעט אַ רעוואָלוציאָנער געווען און האָט מיט זיי ווייניק שייכות. אַברהמטשיקן שטופּט ער פון זיך אָפּ מיט אַ שמייכל און רוימט אים איין אין אויער:

„ס'אַראַ רחמנות אויף דיר, אַברהמטשיק. אַזאַ געזונטער ביסטו, אַזאַ קרעפּטיקער — און אַזאַ שוטה".

אַברהמטשיק הערט רויק אויס, צעלאַכט זיך אויפן קול און באַלוינט אים ווידער מיט אַ פריינטלעכן קלאַפּ אין די פּלייצעס.

II

אין דעם זומער האָט אַברהמטשיק אַ שטוב געבויט.

געבויט האָט ער פּאַמעלעך און פויל, ווי פּאַמעלעך און פויל ס'זענען געווען זיין פּעטער מוח מיט די שמעלצעדיקע סוחרישע געדאַנקען. דאָך איז שוין אין אָנהייב אלול לעבן רעזערוואַר, אַביסל אָן אַ זייט פונם וואָקזאַל, געשטאַנען אַ היפּשע הויכע און איינגאָרנדיקע שטוב, געטראָגן אויף זיך מיט אַ מהיכי־תּיתי־מינע דעם ווייסן און פלאַטשיכיקן דאַך און ערנסט באַטראַכט די דורכפאָרנדיקע פורן, גלייך ווי אין איר פאָדערשטער וואַנט וואָלט נישט געווען קיין פיר לאַנגע און גלעזערנע פענצטער, נאָר גאָר פיר גרויסע און שטאַרק אָפענע אויגן. באָרוועסע פּויערשע קינדער האָבן דאָ נישט ווייט ווייסע גענז אויף דעם גראָז געפּאַשעט, זיי פלעגן אָפּטמאָל צו די אָפענע פענצטער צוגיין, באַטראַכטן די פינף געפּאַרבטע, געשפּאַלירטע און ליידיקע חדרים, און זיך צוהערן, ווי ס'הילכן דאָרטן די שטיינדלעך, וועלכע זיי וואַרפן בגנבה אַריין. אויף דעם געשניצטן און נישט דערענדיקטן באַלקאָן איז צייטנווייז געשטאַנען אברהמטשיק אַליין. די הענט פאַרלייגט אונטערן פּידזשאַק, דעם קאָפּ עטוואָס אָנגעבויגן און שמייכלענדיק געוווּנקען צו די דורכפאָרנדיקע קאָמיסיאָנערן און סוחרים. די סוחרים

האָבן נישט פאַרגונען, דער באַלקאָן האָט זיך אָבער ביסלעכווייז געענדיקט. דאַמאָלס האָט אברהמטשיק געמאַכט אַ בחורשן חנוכּת־הבית, און פונם נאָענטן שטעטל זענען אַראָפּגעקומען געבעטענע און אומגעבעטענע געסט.

ענג איינגעזעצטע אין צווי גרויסע, בעל־עגלהשע פאַעטאָנעס, ס׳רוב מיידלעך מיט אָפּגעטראָגענע היטלעך, זענען די געסט מיט אַ ליאַרעם און געפּילדער צוגעפאָרן צו דער נייער און ליידיקער שטוב און געבליבן זיצן אין די פאַעטאָנעס.

זיי האָבן זיך געשעמט אַראָפּקריכן, דערפאַר וואָס דער באַלעבאָס איז געווען אַ בחור און אַ ווילד־פרעמדער. זיי האָבן דערפאַר געלאַכט, געווען שטאַרק רויט און זיך הינטן־אַרום געקנייפּט. דערנאָך האָבן זיי זיך אַוועקגעלאָזן איפן וואָקזאַל־פּלאַץ און אַרומשפּאַנענדיק, האַלב־שעמעוודיק, געגריזשעט וואַלוועלע, צוגעשימלטע קאָנפעקטן.

צווישן זיי איז אַ הויכע און געזונטע געגאַנגען אברהמטשיקס שוועסטער, אַ מיידל פון אַ יאָר זיבעצן, און שטאַרק געמאַכט מיט אירע לאַנגע און אומגעוויינלעך גרויסע הענט. איר פּנים איז געווען אַ מאַנסבילש, דער גאַנג אַ מאַנסבילשער און די מאַנערן מאַנסבילשע. קוקנדיק אויף איר, האָט זיך געדאַכט, אַז ווען זי איז נאָך אַ קינד געווען, האָט זיך עמעץ טועה געווען און פאַרביטן אירע מאַנסבילשע קליידער אויף ווייבערשע, גאָר סוף־כּל־סוף וועט מען זיך אַרומזען און זי וועט מוזן אָפּשערן איר לאַנגן צאָפּ און צוריק אָנטאָן אַ פּידזשאַק מיט לאַנגע הויזן.

די קאָמיסיאָנערן האָבן געקוקט אויף די אומגעוויינלעכע געסט, זיך געוווּנדערט און גערעדט ניבול־פּה, און ביינעש רובינשטיין איז אַ צעטראָגענער געשטאַנען אָן אַ זייט און פאַרטראַכטערהייט געביסן די נעגל. ס׳האָט אים פאַרדראָסן דאָס, וואָס אברהמטשיק האָט אויף דעם וואָקזאַל אַראָפּגעבראַכט אַזויפיל מיידלעך מיט געזונטע רויטע פּנימער. ער האָט געפונען איציק בּרוכן, צו אים שמייכלענדיק אַ ווונק געטאָן און געפרעגט:

„ווי איז אייער מיינונג, איציק?״

ער האָט תּמיד ליב געהאַט צו רעדן טיף מיט האַלבע ווערטער און אָנהייבן פון דער מיט.

„אָט אָ דאָס מיידעלע, האָט איציק אָנגעוויזן, האָט אַ שיין פּנים, אַ געזונטס און אַ רויטס".

ער האָט זיך פאַרטראַכט און פּאַמעלעך געענדיקט:

„אַ שיינס, נאָר אַ נאַרישס".

אַ יונגער קאָמיסיאָנער מיט אַ שטאַרק רויט פּנים, ווי ביי אַ קצב, האָט די מיידלעך אָפּגעשטעלט און מיט זיי אַ שמועס פאַרפירט. די מיידלעך האָבן זיך פונאַנדערגעלאַכט, זיך פאַרשעמט און פונאַנדערגעלאָפן אין פאַרשידענע זייטן פונם גרויסן וואָקזאַל-פּלאַץ.

„נו, איציק?" האָט רובינשטיין ווידער געפרעגט.

נאָר איציק האָט נאָך אַלץ געשוויגן. ער האָט פון אים קיין אויג נישט אַראָפּגענומען און אים באַטראַכט מיט דרך-ארץ: אַ הויכער און אַ קרעפטיקער, אַנגעקומענער פון אַ פרעמדער און ווייטער וועלט. און קיין זאַך באַרירט אים נישט...

„פאַראַן ביי אייך גוטע מידות", האָט ער אים געלויבט. און נאָך אַ ווײַלע טראַכטן צוגעגעבן:

„איר האָט דאָך קיינעם נישט פיינט, איציק?"

איציק האָט זיך אומגעקוקט און געענטפערט:

„כ'האָב פיינט זויערן באָרשטש, נאַראָנים און מענטשן, וועלכע ווייסן נישט, וואָס זיי ווילן".

רובינשטיינס אָנגעבלאָזענע און נידעריק-צוגעשוירענע באַקן זענען מיטאַמאָל רויט געוואָרן. ער האָט זיך מאָדנע פאַרקרימט און אַ שמייכל געטאָן.

„עט, איציק".

נאָר איציק איז שוין לעבן אים נישט געווען און רובינשטיין האָט פּלוצים דערפילט, אַז ער איז אַ קליין איינזאַם באַשעפעניש, וואָס טרינקט זיך אין אים פון גיפטיקער שנאה, וואָס בשעת ער טרינקט זיך, וואַרגט אים עמעץ הינטן-אַרום פאַרן האַלז, וואַרגט אים פּאַמעלעך אָן מיטלייד און אַלע טאָג שטאַרקער. און ער אַליין ווייסט נישט ווער ס'וואַרגט אים און קיינמאָל וועט ער דאָס נישט וויסן, און נישט וויסנדיק וועט ער אַמאָל ברוין און בלוי ווערן, אַרויסשטעקן אויך אַזאַ מין ברוינע און בלויע צונג און אַרויסלאָזן פון זיך די נשמה, אַזוי מיאוס און נאַריש, ווי מיאוס און נאַריש ער האָט זי צו זיך אַריינגענומען, ווי

מיאוס און נאַריש ער האָט מיט איר די גאַנצע צייט געלעבט.
ער האָט אָנגעהויבן מיט מער אימפּעט בייסן די נעגל, געקוקט מיט שטאַרק פאַרקלערטע אויגן און געוואָלט אויפן קאָפּ צונויפרעכענען וויפל געלט ער פאַרמאָגט. ס׳האָט זיך אים נישט ווילנדיק געקלערט וועגן די סוחרים, וועלכע זענען אין דעם זומער רייך געוואָרן, וועגן חיים־מענדל מאַרגוליס, פון וועלכן ס׳קומט אים היפּש געלט און וועגן וואָס ער אַליין טוט גאָרנישט, דרייט זיך אַרום אויף דעם וואָקזאַל און עסט גרייט געלט.
„אַ קבצן, האָט ער צו זיך אַליין אַ שמייכל געטאָן, אַ מלאכה צו ווערן אַ קבצן?“
איינזאַם האָט ער אַרומגעבלאָנדזשעט אויף דעם וואָקזאַל־פּלאַץ און פאַמעלעך צוגעשפּאַנט ביז דער צווייטער זייט וואָקזאַל, ווו די קאָמיסיאָנערן און סוחרים האָבן זיך שוין אַרויפגעזעצט אויף די גרויסע, בעל־עגלהשע בריקעס און אָפּגעפאָרן אין נאָענטן שטעטל אויף נאַכט־לעגער.
פון איין גרויסער ענג־אָנגעזעצטער ברישקע האָט פּיוניאַק אַרויסגעשטעקט צו אים זיין גרויסן קאָפּ און אַ געשריי געטאָן:
„נו, ביינישׂ, אַרויף, אַהיים, צום ווייב“.
נאָר ער האָט זיך נישט גערירט און געטראַכט, אַז זיין ווייב איז אַ קליינע, אַ גרינע מיט אַ גראָבלעכע, עטוואָס פאַרריסענע נאָז; אַז יעדעס מאָל, ווען זי דאַרף צו דער שפּייז־שאַפע האָבן, דראַפּעט זי זיך אויף אַ בענקל, פאַלט אַראָפּ און צעברעכט עפּעס; אַז זי איז עפּעס אַ משונהדיקע און אַ קראַנקע, וואָס וועט קיינמאָל מיט אים קיין קינדער נישט האָבן, און ער וועט דאַרפן תּמיד קוקן אויף איר גרין פּנים, און פאַרריסענע נאָז; זען, ווי זי ברעכט טעלער און גלעזער.
ס׳איז פאַרגאַנגען די זון. אַ גרויסע און שטאַרק רויטע האָט זי זיך נאָך איינמאָל באַוויזן אויף דעם עק פונם וואָלקנדיקן מערב, אָנ־געצונדן די געלע בלעטלעך, וואָס אויף די שפּיצן פון איינציקע אַקאַציענבוימער און זיך באַהאַלטן הינטער אַ וויטן און נאַקעטן באַרג.
„פאַני רובינשטיין, האָט זיך נאָך עמעץ צו אים געווענדט, איר בלייבט אויף נאַכט דאָ?“
נאָר ער האָט נישט אָפּגעענטפערט און געקוקט אַהין, ווו צווישן

דריי בעל־עגלהשע פורן האָט זיך נאָך איינזאַם אַרומגעדרייט דער קליינינקער פיניע ליסאַק, אַן אָנגעטאָנענער אין זיין לאַנגן און שוואַרצן ראָק. ער האָט נישט געהאַט צו באַצאָלן פאַר דער פור, האָבן דערפאַר די בעלי־עגלהס אויף אים נישט געקוקט און אים נישט געוואָלט נעמען. אלי דערבאַרעמדיקער האָט אים אַרויפגענומען אויף זיין פור און אים געזעצט גלייך מיט דעם אָנטרייבער. דער אָנטרייבער, אַ היפּשער פויערשער בחור מיט שוואַרצע הענט, ווי ביי אַ שוסטער, איז דערפאַר ברוגז געוואָרן. ער האָט ליסאַקן הינטן־אַרום געשטאָרצעט מיט אַן עלנבויגן, געקוקט אויף אים מיט בייזע אויגן און געקריצט מיט די ציינער. און ליסאַק איז געזעסן אַן איינגעהויקערטער, אַ שווייגעדיקער מיט אַ שוואַרץ, איבערגעשראָקן און שטאַרק־דאַנקבאַר פּנים.

ס׳איז אַוועקגעפאָרן די לעצטע פול אָנגעזעצטע פור. ער האָט געקוקט אויף די פריילעכע פּנימער פון די, וואָס פאָרן צולעצט אַהיים; געזען, ווי דער בעל־עגלה וויל די אָפּגעפּאָרענע פורן דעריאָגן און שמייסט דערפאַר זיינע מאָגערע פערד; ווי דאָס קילע פאַרנאַכט־ווינטל יאָגט זיך נאָך דער פור און פאַרטרייבט דעם שטויב צום שטעטל צו.

פונם וואָקזאַל איז אַרויסגעגאַנגען דער הויכער און גלייכער זשאַנדאַרם. נאָך אים האָט אַ שטאַרקן קלאַפּ געטאָן די טיר, גלייך ווי דער וואָקזאַל וואָלט נישט באַשטאַנען פון חדרים און קאָרידאָרן, נאָר פון איין גרויס און פּוסט פּאַס. דערזעענדיק רובינשטיינען אַן איינ־זאַמען און פאַרמוחטן, האָט ער אים אַרומגעקוקט און געוואָלט עפּעס זאָגן. נאָר ער האָט זיך באַלד באַטראַכט, אַז ס׳פּאַסט נישט פאַר אים, און זיך מיטאַמאָל געלאָזט גיין אַהיים שטאָלץ און גרייט אויף אַלץ, גלייך ווי פון דעם גאַנצן ליידיקן פּלאַץ און הויכע שאָקלענדיקע בוימער וואָלטן אויף אים אַרויסגעקוקט טויזנטער אָפענע אויגן פון זיין באַטשאַלסטווע.

קוקנדיק אַהין, ווו די פורן דראַפּען זיך איינע נאָך דער צווייטער אויף דעם באַרג און ווערן איינגעזונקען אינם וואָלקנדיקן האָריזאָנט, האָט זיך ביינַיש דערפילט מאָדנע איבערגעבליבן און פאַרגעסן. ער האָט געזען פאַר זיך דאָס אינם האָריזאָנט באַהאַלטן שטעטל, גלייך ווי ער וואָלט איצט דאָרטן געשטאַנען, געזען ווי מען טרייבט די טשערעדע איבער דער לאַגער און שמאָלער גאַס, ווי ווייבער זיצן אין

די אָפענע טירן, וואַרטן אויף די פּאָרנדיקע מאַנען און קלאָגן אויף דער פריער אלול-קעלט.

דאָרטן אין עק גאַס שטייט די שטוב זיינע. זי איז אַרומגעצאַמט מיט אַ בידעריקן פּאַרקן, און אויף דער טיר הענגט אַ שלעסל. ווען ער קומט איצט אַן, וואָלט ער דאָס שלעסל אַ טאַפּ געטאָן, אַריינגעקוקט דורך דעם פאַרמאַכטן פענצטער אין דער פוסטער שטוב און זיך גע-לאָזט דאָס ווייב זוכן. ער וואָלט זי געפונען ביי איר פּאָטער. זי וואָלט זיך נישט דערפרייט און וואָלט נישט טרויעריקער געוואָרן און דאָס פּנים אירס וואָלט, ווי תּמיד, מרה-שחורהדיק גרין געווען, נאָר די שוויגער וואָלט זיך אויפגעהויבן און געזאָגט:

„זע נאָר, ביינישׁ איז געקומען! גיי, טאָכטער, גיב אים טיי".

און זיי וואָלטן געגאַנגען.

און ווייט, ווייט, פון יענער זייט האָריזאָנט ליגט נאָך אַ שטעטל. ס'שלינגט דאָס איין די נאַכט. אין יענעם שטעטל איז אויך אַ לאַנגע גאַס פאַראַן, נאָר אַ ברייטע איז זי און אַ קרומע.

דאָרטן אין מיטן גאַס שטייט זיין פּאָטערס שטוב, אַן אַלטע און אַן אויסגעקרימטע מיט שטאַרק אויסגעקרימטע פענצטער. אין יענער שטוב איז ער געבוירן געוואָרן און אין דעם נאָענטן אַלטן בית-המדרש זיינע יונגע יאָרן פאַרבראַכט. זיין פאָטער זיצט איצט געוויס אין בית-המדרש און יידן האָבן פאַר אים דרך-ארץ, אַ יחסן, קלערן זיי, און אַסך געלט האָט אַמאָל זיין שווער געהאַט.

און ער שטייט דאָ, ביים פוסטן וואָקזאַל. ער האָט נישט קיין היים, און אין יענער.. שטוב, אויף וועלכער ס'הענגט דאָס שלעסל, איז שטיל און פוסט, פוסט .

פון דעמאָלסט אָן איז ביינישׁ רובינשטיין שוין מער צו זיך אין שטעטל נישט געפאָרן. נישט ווייט פונם וואָקזאַל האָט ער זיך ביי אַ פויער אַ חדר אָפּגעדונגען און דעם אַ נאָמען געגעבן „די היים".

אויף צו להכעיס דעם גרינעם און משונהדיק-קראַנקן ווייב האָט ער דאָס געטאָן און אויף צו להכעיס נאָך עמעצן, אַ שטאַרק שלעכטן און פאַרמיאוסטן, וועגן וועלכן ער האָט טראַכטן נישט געוואָלט. אפשר איז דער עמעץ זיין אָנגעבלאָזענע שוויגער געווען, וועלכע האָט

געמוזט זיין ווייב אויף צו לעבן געבן. אָבער נישט דאָס ווייב, נישט די אָנגעבלאָזענע און קאַרגע שוויגער האָבן ביי אים געפרעגט, פאַר־וואָס ער וויל אַהיים נישט קומען; אַזוי קליין איז ער שוין ביי זיי אין די אויגן געווען און באַמערקט האָבן זיי אַפילו נישט, צי ער קומט אַהיים, צי ניין. ער האָט זיך דערפאַר נאָך מער פאַרעקשנט און נישט געשריבן קיין בריוו.

אויף דעם וואָקזאַל איז דאָס לעבן געקראָכן פּאַמעלעך און נודנע. אַלע גאַנצפרי זענען זיך די סוחרים צונויפגעפאָרן. נאָך דעם הונגער האָבן זיי אויף דעם וואָקזאַל קיין אַרבעט נישט געהאַט, זיך אַ גאַנצן טאָג געוועוערט מיט די מעקלערס, און באַגלייט מיט די אויגן די לאַנגע ברוגזע פּאַסאַזשיר־צוגן. ער האָט מיט די סוחרים ווינציק שייכות געהאַט, דערפאַר וואָס זיי אַלע זענען צופרידן געווען פון דעם, וואָס ער דער־לייגט געלט און האָט אַ מיאוס ווייב. אַזעלכע שלעכטע און פאַר־ביסענע זענען זיי געווען, און פאַרדינט האָבן זיי אַלע חוץ אים... ער האָט זיי טאַקע דערפאַר שטאַרק פיינט געהאַט און זיך געהאַלטן מיט זיי פון דער ווייטנס. דאָך איז יעדן פאַרנאַכט, ווען די סוחרים זענען זיך פונאַנדערגעפאָרן, אויף דעם וואָקזאַל נאָך פּוסטער און אומעטיקער גע־וואָרן. ער האָט דעמאָלסט איינזאַם אַרומגעבלאָנדזשעט אויף דעם ליידיקן פּלאַץ און זיך געפילט, ווי אַ באַליידיקטער און פאַרגעסענער. געטראַכט האָט זיך אים דעמאָלסט טרויעריק און נישט גוט: וועגן זיין פּוסטער שטוב, וואָס שטייט דאָרטן איינזאַם צווישן די פריילעכע שטיבער פונם לעבעדיקן שטעטל, וועגן דעם שלעסל, וואָס הענגט דאָרטן אויף דער טיר און וועגן דעם, וואָס ער וועט זיך דאָ אייביק אַרומבלאָנקען אַן איינזאַמער, אַ טרויעריקער און אַ שווייגנדיקער. די וואָקזאַל־דינער האָט ער זיך, ווי ס׳האָט אויסגעוויזן, גיך צוגעגעסן. זיי האָבן אים אַפילו גאָרנישט געזאָגט, נאָר דורכגייענדיק פאַרביי דאָס בענקל, אויף וועלכן ער איז געזעסן, האָבן זיי אויף אים קורצע און בייזע בליקן געוואָרפן אַזן ווי געפרעגט: וואָס וואַלגערט זיך נאָך אָט דער דאָ?

אַפילו דעם טרעגער, וועלכער האָט יעדער פאַרנאַכט דעם ליידיקן פּלאַץ אָפּגעקערט, האָט ער זיך שוין אויך איינגעגעסן. דאַכט זיך, וואָס האָט ער געהאַט צו פאַרקערן דעם שטויב גלייך צו אים אין פּנים און צו קוקן אויף אים מיט בייזע אויגן? נאָר ס׳האָט אים פאַרדראָסן:

בלאָנקעט זיך אַ מענטש גלאַט אַזוי אַרום, סוחרים פֿאָרן אַהיים אַוועק, צו ווייב און קינדער פֿאָרן זיי, און דער וואַלגערט זיך ווי אַ הונט, צוליב וואָס? צוליב וועמען? פֿאַרנאַכטן זענען ווי אויף צו להכעיס געגאַנגען קילע, וואָלקנדיקע, אָלולדיקע. שטילע ווינטן האָבן מרה־שחורהדיק אַרומגעבלאָנדזשעט אינם טונקעלן אוויר און די הויכע גלייכע טאָפּאָליעס, וועלכע זענען אַנטקעגן אין סעדל אין צוויי שורות, ווי די סאָלדאַטן, געשטאַנען, האָבן זיך נישט געשאָקלט, נאָר די בלעטלעך זייערע האָבן זיך אויף זייערע לינקע זייטלעך איבערגעקערט, זיך געטרייסלט און שטיל געדאַוונט.

אַמאָל פֿלעגט צום וואָקזאַל צולויפֿן אַברהמטשיק קויפֿמאַן, כאַפּן אַ קוק, צי מיט דעם משא־צוג איז אים ברעטער מיט קעראָסין אָנגעקומען און באַלד לויפֿן צוריק צום רעזערוואַר. ווען ס'איז אינדרויסן פֿינצטער געוואָרן, האָט זיך געזען, ווי דאָרטן ווייט לייכט זיך אין זיין שטיבל; און געהערט האָט זיך אין דער שטילקייט און פּוסטקייט, ווי ס'היט אים דאָרטן אָפּ זיין אַלטער סטרוזש און קלאַפּט דאָרטן פּאַמעלעך אינם דרימלדיקן הילצערנעם פּאַרקן.

אויף דעם עק פֿון דעם וואָקזאַל־פּלאַץ פֿלעגט זיך אַמאָל באַווייזן איציק־ברוך און עמעצן שלעפּן, ער זאָל זיך מיט אים צו דעם פּלומפּ באָדן גיין; אַזאַ קרעפּטיקער און אומפֿאַרשטענדיקער איז דער קאַלט־בלוטיקער בחור געווען, און געבאָדן האָט ער זיך נאָך אַקוראַט צוויי מאָל אין טאָג, כאָטש אין טייך איז שוין דאָס וואַסער שטאַרק קאַלט געווען און געשניטן דאָס לייב ווי מיט מעסערס. זיינע פֿאַרדינסטן האָט ער אַלעמאָל זיין מוטער מיט די שטאָט־בעלי־עגלהס אָפּגעשיקט, אַליין געזעסן ביים וואָקזאַל, זיך מיט קיינעם נישט אָנגעקערט און געהאַט אַלץ איין פּנים אי שבת אי וואָך. איינמאָל ביינאַכט איז ביניש צו אים אַריינגעגאַנגען און אים געטראָפֿן ליגנדיק אויף דער נידעריקער קאַנאַפּע מיטן פּנים צו דער סטעליע.

„ס'איז אייך אומעטיק?" האָט ער אים געפֿרעגט.

נאָר איציק האָט געענטפֿערט: „ניין" און ווידער געקוקט אויף דער סטעליע. ער איז ביי אים דעמאָלט אָפּגעזעסן אַ פּאָר שעה און נאָכדעם אָנגעהויבן אַריינקומען צו אים אַלע אָוונט. איציק האָט ס'רוב געשוויגן און געקוקט אויף דער סטעליע מיט גרויס אינטערעס גלייך ווי

ער וואָלט אין אירע טונקעלע ווינקלען געזען יענע גרויסע און ווייטע שטעט, אין וועלכע ער האָט זיין יוגנט איבערגעלאָזט; ס'האָט אים נישט באַרירט, וואָס די וואָקזאַל־סוחרים פאַרדינען, און צופרידן איז ער נישט געווען דערפון, וואָס ער דערלייגט. טאַקע דערפאַר האָט ער זיך לעבן איציקן געפילט גרינג און פריי און איז גיך געוווינט געוואָרן דערצו, וואָס ער האָט גערעדט און איציק האָט געשוויגן.

איינמאָל איז ער זיך ביי איציקן שפּעט פאַרזעסן און געבליבן נעכטיקן. ער האָט זיך טאַקע דאָסמאָל אויסדערציילט פאַר איציקן. נאָר איציק האָט, ווי געוויינלעך, געשוויגן און אַ פּנים געהאַט, ווי מען רעדט נישט צו אים; די לאָמפּ איז געווען אַרומגענומען מיט אַ רויט פּאַפּיר, דערפאַר זענען אין חדר רויט געווען דער אוויר, די ווענט, דער טיש מיטן זודיקן סאַמאָוואַר און אָנגעגאָסענע גלעזער טיי, און איציק אַליין, וועלכער איז, ווי תמיד, געלעגן אויף דער נידעריקער קאַנאַפּע, די הענט אונטערן קאָפּ און די אויגן צו דער סטעליע. אזוי שטיל איז אין חדר געווען, אַזוי אָנגענעם, וואָס אין נאָענטן קאָרידאָר קוויטשעט אין דער פינצטער אַ קליינער חזיר און וואָס אין דער צווייטער העלפט פון דער שטוב שרייט דער גויִשער באַלעבאָס און קריגט זיך דאָרטן מיט זיין יונג און שיין ווייב. דאָך האָט צווישן דער שטילקייט און רויקייט שטאַרק געגאָגט דאָס האַרץ, זיך געפּרעסט און ווי געטאָן. ביינייש רובינשטיין האָט שוין גערעדט שטיל און אין זיין אַראָפּגעלאָזט קול האָט זיך געהערט אַן איינגעהאַלטענע קלאָג:

„איר פאַרשטייט, איציק! מען שטעלט אייך אַנידער און מען זאָגט אייך: נאַ קוק און ווער צעזעצט. די זאַך איז פּשוט".

אויף זיין פּנים איז פאַרקילט געווען אַ פאַרדראָס, אַ פאַרדראָס אויף זיין ווייב, אַ פאַרדראָס אויף די סוחרים, וועלכע פאַרדינען, אַ פאַרדראָס אויף דעם גאַנצן לעבן, וועלכעס פירט זיך נישט אַזוי ווי ס'דאַרף צו זיין און טוט אַלץ אויף צו להכעיס. די טיפע און קליינע אויגן האָבן געלויכטן און אויסגעזען באַליידיקט און הילפלאָז.

„אומעטום זעסטו אַזעלכע דברים־אחרים, ווי אברהמטשיק קויפמאַן, און ס'איז זיי גוט און זיי שמייכלען".

נאָר איציק האָט זיך פלוצים אויסגעצויגן מיט זיין גאַנצער

קרעפּטיקער לענג, געטאָן אַ גענעץ אויפֿן קול און אויסגעצויגן צו אים אַ פּאָר פּאַרמאַכטע און קרעפּטיקע הענט.

„מ׳זאָגט, רובינשטיין, אַז דאָס ערשטע ווייב אייערס איז געווען אַ שיינע און אַ קלוגע״.

ביי רובינשטיינען האָבן די קליינע אויגן שטאַרקער צו לייכטן אָנגעהויבן. ער האָט געוואָלט זאָגן: און היינט לעב איך מיט אַזאַ מיאוסער און נאַרישער; ער האָט זיך אָבער איינגעהאַלטן און געשוויגן.

ס׳איז אַריינגעקומען דעם באַלעבאָס׳ שיין און יונג ווייב. זי האָט צוגעשטעלט בענקלעך צו דער קאַנאַפּע און מיט אירע פּולע, האַלב-נאַקעטע הענט געמאַכט אַ געלעגער. ער האָט זיך האַלב אויסגעטאָן און זיך געלייגט ביי דער וואַנט. נאָכדעם האָט איציק פּאַרלאָשן דעם לאָמפּ, זיך אויסגעצויגן לעבן איב און באַלד אַנטשלאָפֿן געוואָרן. דער קליינער חזיר האָט זיך פּאַרשטופּט אין טיפֿן ווינקל פֿון דעם פֿינצטערן קאָרידאָר, זיך דאָרטן צונויפֿגעקנייטשט און אויפֿגעהערט צו קוויטשען. מיטאַמאָל איז געוואָרן שטיל און פּוסט, און דורך די נידריקע, האַלב-פֿאַרהאָנגענע פֿענצטער האָט אַריינגעקוקט די שוואַרצע, וואָלקנדיקע און קילע אלול-נאַכט, זיך געצויגן ווייט-ווייט און געדרימלט. פֿון יענער זייט איז דורכגעגאַנגען דער אָנגעפּעלצטער באַלעבאָס מיטן לאַמטערן אונטערן אָרעם און פֿאַמעלעך אַוועקגעשפּאַנט ערגעץ אויף דעם דריטן וויאָרסט, וווּ ער האָט איינער אַליין באַדאַרפֿט אָפּשטיין די גאַנצע נאַכט. מ׳האָט נאָך לאַנג געזען ווי ביים אַוועקגייענדיקן ציטערט דער לאַמטערן אונטערן אָרעם, בייגט זיך און פֿינקלט, ווי אַ גרויס רויט און פֿייערדיק אויג, וואָס קאָן ערגעץ אַוועקגיין, זיך ערגעץ באַהאַלטן, אָבער קיינמאָל נישט אויסגעלאָשן ווערן. ס׳האָט ווידער גענאָגט דאָס האַרץ און דער מוח האָט געטראַכט וועגן דעם ערשטן געשטאָרבענעם ווייב. אַזאַ שיינע איז זי געווען, אַ שטילע און אַ ווייכע מיט אויך אַזעלכע שטילע און ווייכע געפֿילן, און ליב געהאַט האָט זי אים, דעם שוואַרצן און נישט שיינעם, מיט די נידעריק-צוגעשוירענע באַקן און אָפּגעביסענע נעגל. ער האָט זי, ווי ס׳האָט אויסגעזען, שטאַרק ליב געהאַט. וואָרים ווען ער זאָל זי נישט געווען ליב האָבן, וואָלט ער זיך, בשעת זי איז געשטאָרבן, נישט געווען אַזוי שטאַרק איבערגעשראָקן, וואָלט נישט געווען אַרויסגעלאָפֿן אויף דער גאַס, ווי אַ חסר-דעה און וואָלט דאָרטן נישט געווען אָפּגעשריגן גאַנצע צוויי

ה „גוואַלד״, אַזוי אַז אַלע ווייבער זאָלן זיך צונויפלויפן. אַ מענטש שרייט נישט אומזיסט און איבערהויפּט ער, ביניש רובינשטיין. דאָך איז ער באַלד נאָך איר טויט צו זיין פּאָטער געקומען, צעריסן איר שיין בילד, וואָס זי האָט אים נאָך כּלהוויז געשענקט, און די שטיקלעך פאַרשטופּט ערגעץ הינטער אַ בלאַט פון אַ טיש, און אין פיר חדשים אַרום האָט ער מיט דעם צווייטן ווייב חתונה געהאַט און גענומען דאָס צווייטע מאָל נדן. ווען ער איז מיט איר אין אַ פּאָר חדשים אַרום צום פּאָטער צוגאַסט געקומען, האָט די מוטער, אַ קלוגע און לייטישע יידענע, איר כּבוד אָפּגעגעבן, ווי אַן אָנגעלייגטער שנור, נאָר זיין קלענערע שוועסטער, אַ געזונט קליינשטעטלדיק מיידל מיט אַ בראָדעווקע אונטערן נאָז, האָט זיך איינמאָל צעוויינט אויפן קול און געקלאָגט ווי אויף אַ מת:

„אוי, אויסגעביטן האָסטו!״

און זי, די ניי-אויסגעביטענע איז דעמאָלסט געווען אין צווייטן חדר, אַלץ אויסגעהערט און אַפילו ברוגז נישט געוואָרן. אַזאַ הילצערנע און לעבעדיק-טויטע איז זי געווען. איינמאָל, ווען מ׳האָט דעם טיש איבערגעטראָגן, זענען די שטיקלעך פון דעם צעריסענעם בילד אַרויסגעפאַלן. דאָס ווייב האָט זיי אויפגעהויבן און זיי באַטראַכט. אויף איין שטיקל איז געווען נאָר איין אויג, וואָס האָט געקוקט רויק און אָן שום פאָרוווּרף.

„פון וועמעס בילד איז דאָס?״ האָט זי אים געפרעגט.

ער איז דעמאָלסט שטאַרק רויט געוואָרן און אין האַלז האָט אים עפּעס מאָדנע געוואָרגן, נאָר ענטפערן האָט ער געמוזט, אָבער אויף זיין ווייב האָט זיין ענטפער קיין שום איינדרוק נישט געמאַכט, און אים האָט דערפאַר אויך שטאַרק פאַרדראָסן אויף איר; ער האָט געוואָלט, אַז די שוועסטער זאָל זיך פאַר איר אין די אויגן נאָכאַמאָל צעכליפּען:

„אויסגעביטן, אויסגעביטן האָסטו״.

ווען ער האָט שוין אָנגעהויבן דרימלען, האָט פּלוצים עמעץ אָנגעהויבן קלאַפּן אין אַ פענצטער פון דער צווייטער האַלבער שטוב. ער האָט אַ ציטער געטאָן און אויפגעעפנט די פאַרשלאָפענע אויגן. שטילע קלעפּ האָבן זיך דאָרטן פּאַמעלעך געשאָטן אויף אַ דינער, גלעזערנער שויב. די שויב האָט געציטערט מיט אַ שלעפערדיק קול

און עפּעס קאַלטבלוטיק אויסדערציילט דער נאַכט, און די נאַכט האָט געשוויגן און געהערט. נאָכדעם האָט זיך געהערט, ווי מען עפנט פּאַמעלעך די טיר פונם פינצטערן פּאָרהויז און מען סודעט זיך דאָרטן שטיל דורך, ווי עמעץ גייט פונם קאָרידאָר אַרויס און גייט באַלד צוריק אַריין.

„אָט אַ שד!״ האָט אַ מורמל געטאָן פונם שלאָף איציק, זיך דורכגעוואָרפן און אים עטוואָס צוגעקוועטשט צו דער וואַנט.

„ווער?״ האָט ער ביי איציקן געפרעגט.

„אברהמטשיק, האָט ווי פונם שלאָף איציק געענפערט, אַלע נאַכט...״ און באַלד איז ער שוין געשלאָפן, און אין חדר האָט זיך שוין געהערט, ווי ער עטעמט גלייך און פעסט.

„אברהמטשיק?״ ביינִיש רובינשטיין האָט זיך נישט געגלויבט און זיינע טיפע און קליינע אויגן האָבן אין דער פינצטער געלויכטן מיט אַ שמייכל פון דערשטוינונג. שפּעטער, ווען ס׳איז פאַר אים קלאָר געוואָרן, אַז אין דער צווייטער פינצטערער האַלבער זייט שטוב איז איצט פאַראַן אברהמטשיק מיט יענער יונגער און שיינער גוייע, וועלכע האָט זיך דאָ נישט לאַנג אַרומגעדרייט און צוגעשטעלט בענקלעך מיט פולע האַלב-נאַקעטע הענט, האָט ער שוין געטראַכט, אַז דער זעלביקער פעטער און תמיד שמייכלענדיקער אברהמטשיק האָט געלט, אַ רעזערוואַר, אַ נייע שטוב מיט ניי מעבל.

„אַ חזיר האָט דאָס אַביסל פון עולם-הזה הנאה, נישט אומזיסט שמייכלט ער״.

ער האָט אים נישט מקנא געווען, נאָר ס׳האָט אים גלאַט אַזוי פאַרדראָסן און ער האָט ליגנדיק אין בעט געביסן די נעגל.

„פאַרוואָס קומט דאָס אים?״

און גאַנצפרי, ווען ער האָט איציקן ביים וואָקזאַל באַגעגנט, האָט ער אים אָפּגעשטעלט און געזאָגט:

„אָט וועט איר זען: אברהמטשיק וועט נאָך האָבן אַ שיין ווייב אויך״. איציק האָט צום אָנהייב נישט פאַרשטאַנען וועגן וואָס ס׳גייט. ער האָט זיך אָבער באַלד דערמאָנט און גלאַט אַזוי אויסגעשפּיגן.

III

פיניע ליסאַק האָט זיך איינגעהויקערט, אַרומגעקוקט, צי ס׳קוקט אים קיין מענטש נישט נאָך און שטילערהייט זיינע ביינער פון וואָקזאַל אָפּגעטראָגן. אויף דעם וואָקזאַל איז ער שוין סיי־ווי־סיי איבעריק געווען און געזעדט האָט ער שוין נישט מיט קיינעם און מורא געהאַט האָט ער שוין פאַר יעדערן. אַ שטיק צייט האָבן די סוחרים טאַקע זיין פליטה נישט באַמערקט; מען האָט זיך אָבער צום סוף אומגעקוקט און זיך געוווּנדערט:

„הערט אַ מעשה?!"

„איך זע אים שוין אָבער טאַקע אַ שטיק צייט נישט", האָט זיך דאָסמאָל צום עולם צוגעשאַרט לוי פּיווניאַק און געגעבן צו וויסן:

„וואָס, פיניע ליסאַק? ער גייט אַרום אין די הייזער".

אַ מזיק, אָט דער איינגעהויקערטער פּיווניאַק; קיין זאַך איז פון זיינע אויגן נישט צוגעדעקט. און אַ מינע אַ פאַרוווּנדערטע באַווייזט ער נאָך דערצו, גלייך ווי ער וואָלט וועלן זאָגן:

„אַ בושה כ׳לעבן, אַזאַ נאַרישקייט נישט צו וויסן".

און אַז דער נאַיוועער עולם האָט זיך נאָך אַלץ נישט געגלייבט, האָט ער קאַלטבלוטיק די הענט אין די אַרבל אַריינגעשטעקט, דעם קאָפּ פאַמעלעך אויף דער ברוסט אַראָפּגעלאָזט און, נישט קוקנדיק אויף קיינעם, אויפן קול אויסגעשריגן:

„נחום פיאַטקע! ווו ביסטו ערגעץ!"

האָט זיך צוגערוקט אַ רויטער יונגערמאַן מיט אַ רויט־קלייענדיק פּנים, מיט אַ פאַרבונדענער באַק און שטאַרק בלאַסע ליפּן און עדות געזאָגט:

„מיין שוויגער אַליין האָט אים אין אָדעס געזען; ער גייט אַרום אויף דעם לימאַן און זאָגט, אַז ער איז פון די קאַליבעלאָדער בשרפים".

דערמאָנט, האָט פּיווניאַק גלאַט אַזוי אַ הוסט געטאָן און נישט אויפהייבנדיק דעם קאָפּ פאַמעלעך אַוועקגעשפּאַנט.

און די סוחרים זענען נאָך פאַרוווּנדערטע געווען און מיט עטוואָס שמייכלענדיקע פּנימער זיך געקוקט אין די אויגן.

זיי האָבן שוין געגלויבט, געשוויגן און געקלערט וועגן ליסאַקס שוואַרץ און איבערגעשראָקן פּנים, וואָס בלאָנקעט ערגעץ אַרום, ווייט, ווייט הינטער די פּלייצעס, און פאַרקרימט זיך פאַר אָפּגעבּרענטע ווייבער, וואָס שמירן זיך אַלע טאָג דאָס לייב מיט בלאָטע:

„פון די קאַליבעלאָדער נשרפים".

און לעבן זיי איז נאָך געשטאַנען דער רויטער יונגערמאַן מיטן קליינדיקן פּנים און שטאַרק בלאַסע ליפּן און זיך ערנסט געשוואָרן:

„זאָל איך אַזוי אַ גוט יאָר האָבן".

ס'איז געווען מאָדנע אויף דער נשמה.

אין אַ פּאָר וואָכן אַרום, ווען די צוגן זענען איינמאָל אָפּגעגאַנגען און אויפן וואָקזאַל האָט שוין דער עולם אָנגעהויבן קלענער ווערן, האָבן די סוחרים באַמערקט ליסאַקס ווייב. אַ שוואַנגערע און אַ גראָבע מיט גלאַטע געלע האָר און אויך אַזאַ גלאַט און געלבלעך פּנים איז זי געשטאַנען מיטן פּנים צו דער וואַנט און שטיל, אָן אַ קול און אָן לשון געוויינט. די סוחרים האָבן זיך אַרומגעדרייט פון ווייטנס, געכאַפּט אַ קוק אויף אירע פּלייצעס, וואָס האָבן געציטערט, און זיך דערמאָנט, אַז נישט לאַנג האָבן אירע האָר מיט פאַרפום געשמעקט און אַליין איז זי געזעסן מיט ליסאַקן אין קליינעם קאַבינעט און זיך אין מסחר גע-מישט. זיי זענען טאַקע גערירט געוואָרן און איר געמאַכט אַ נדבה. צונויפגענומען די נדבה האָט אַלי דערבאַרעמדיקער אַליין; ער האָט צו יעדן געשמייכלט מיט זיינע גוטע אויגן און צוגעגאַנגען מיט זיין דין ווייבערש קול:

„אויף אַזאַ זאַך דאַרף מען צומאַכן די אויגן און געבן". און סוחרים האָבן רחמים באַקומען און געגעבן.

ווען מען איז נאָכדעם אויך צו בייניש רובינשטיין צוגעגאַנגען, האָט פּיוניאַק אַריינגערוקט די נאָז און צוגעמורמלט:

„גיט, גיט, איה"ש ביי אייך, וועלן מיר אויך געבן".

דער עולם האָט הנאה געהאַט און געלאַכט, און ביי ביינישן האָבן די טיפע אויגן אַ ציטער געטאָן און מיטאַמאָל צו לייכטן אָנגעהויבן.

דאַכט זיך, וו'אָס האָט צו אים אָט די ברייטביינערדיקע און

איינגעהויקערטע בריאה, ער האָט אים קיינמאָל קיין שלעכטס נישט געטאָן. ער איז דערפאַר אויף אַלע סוחרים אין כעס געווען, אָנגעוויזן אויף ליסאַקס ווייב און אים מודיע געווען:

„אָט דעם ווייבלס מאַן האָבן זיי פאַר אַ קבצן געמאַכט. אים האָבן זיי קיין אָדעס נדבות בעטן משלח געווען און איר מאַכן זיי דאָ אַ נדבה". ער האָט זיך מיט באַליידיקטע אויגן אויף די סוחרים אומגעקוקט און אויף שטום־לשון געפרעגט ביי העכטן:

„גוט אַזוי, אַ?"

העכט האָט געקוקט אויף דעם כליפּעדיק ווייבל מיט זיין אונטערגעהויבן פנים, היפּשע נאָז און צענומענע נאָזלעכער, וואָס זענען ביי אים תמיד צענומען געווען און דאָס פנים תמיד אונטערגעהויבן גלייך, ווי עמעץ וואָלט אים מיט גרויס ליבע האַלטן פאַר זיין שוואַרץ און נאַר וואָס שפּראָצנד בערדל און וואָלט ביי אים מיט ליבע פרעגן:

„זאָג זשע נאַר, מיין קינד: וואָס האָסטו היינט אין חדר געלערנט?" נישט לאַנג איז ער פון טשערניגאָווער גובערניע אַ פּאַרטיע קליינע קויפן אַראָפּגעקומען. ער האָט מיט סוחרים קיין גרויסע אינטערעסן נישט געהאַט, האָבן זיי אים אַ נאָמען געגעבן „דער יום־טובדיקער".

אפשר האָבן זיי אים דעם נאָמען געגעבן דערפאַר, וואָס ער האָט תמיד אַ שוואַרצן און נייעם סורדוט געטראָגן און גערעדט מיט גרויסע הפסקות און מיט אַ ניגון פון פרק, ווי אַן ערלעכער ייד אום שבת, און אפשר גאָר דערפאַר, וואָס זיין טונקל פּנים איז זעלבסט יום־טובדיק געווען און מיט עפּעס וואָס, ווי זיידנס, גלאַטעס געווען באַצויגן.

אַ מאָדנער נפש איז דער העכט געווען. ער האָט פיינט געהאַט האַנדל און סוחרים מיט אַלע איידעלע געפילן פון זיין האַרצן און אַליין אַ סוחר געווען.

געהאַט ערגעץ אַ ווייבעלע און טשערניגאָווער גובערניע, אַ קליינינקע און אַ שיינינקע.

זי האָט אים געשריבן, אַז זי האָט אים ליב און ער האָט איר געענטפערט, אַז קלייען „האַלט אַ מקח".

פון די בוימער זענען געפאַלן האַלב־געלע, האַלב־פאַרטריקנטע

בלעטלעך. פאַלנדיק האָבן זיי זיך נאָך עטלעכע מאָל אין אוויר איבערגעקערט, פאַמעלעך אַרומגעשוועבט אין אַלע זייטן פון דער באַלעבאַטער לופט און סוף-כל-סוף ליגן געבליבן אויף דעם וואָקזאַל-פּלאַץ, געפאַלענע און דערשלאָגנדיק-פרעגנדיקע:

„איז אָט דאָס, הייסט עס, דער סוף?"

ס'האָט זיי געענטפערט אַ קער פון אַ בעזעם מיט אַ בלאָז פון דעם קילן, חושכדיקן בין-השמשות-ווינט. זיי האָבן זיך אַוועקגעקייקלט ערגעץ ווייט איבער די רעלסן, געפלויגן פון איין אָרט אויף דעם צווייטן, און פון די האַלב-נאַקעטע בוימער זענען אויף דעם וואָקזאַל-פּלאַץ געפאַלן בייע בלעטער, און אויך אַזעלכע האַלב-געלע און האַלב-פאַרטריקנטע, טרויעריקע פאַרנאַכטן האָבן זיך ביים וואָקזאַל אָנגעהויבן. די ברואים האָבן זיך כלומרשט געשעמט אויסזאָגן, אַז זיי האָבן פאַר די פאַרנאַכטן מורא, און דאָך זענען זיי זיך אַלע פאַר פחד פונם וואָקזאַל פונאַנדער-געלאָפן, זיך אַריינגעכאַפּט אין באַלויכטענע, וואַרעמע שטיבלעך און איבערגעלאָזט ביינישן רובינשטיין איינעם אַליין.

זיי האָבן זיך דאָרטן רויק געטרונקען טיי, פאַמעלעך געשמייכלט צו די שטוב-מענטשן, געהאַלטן אַ קינד אויף די הענט, דערצו געצמאָקעט. גערעדט, כדי דעם טרויער פון יענער זייט באַלויכטענעם פענצטער צו פאַרטרייבן, האָט זיך דער טרויער פון דאָרטן צום וואָקזאַל פאַרקליבן און דאָ פאַרשפרייט זיין מרה-שחורהדיקע שליטה. צוזאַמען מיט דער גלייכער רעלסן-שנור און הויכע סלופּעס פון טעלעגראַף האָט ער זיך אַלץ העכער און העכער אויף דער ערד געדראָפּעט און צוזאַמען מיט זיי שטעקן געבליבן אינם ווייטן עק הימל, וואָס אין האָריזאָנט. די רעלסן מיט די סלופּעס האָט לאַנגזאַם איינגעשלונגען די אָנקומענדיקע נאַכט. און דער טרויער האָט פון זיך די לעבעדיקע נאָך אַ זכר געלאָזט, אַ לאַנגע שורה פון רויטע לאַמטערנעס, וואָס האָבן געציטערט און זיך געבויקט אַהין, פונוואַנען ס'איז געקראָכן די נאַכט. לאַנגע משא-צוגן זענען ביים וואָקזאַל געשטאַנען, שווערע זענען זיי געווען און אויף עמעצן ברוגזע. זיי האָבן זיך פאַמעלעך און שווער צוריקגערוקט, דערהערט אַ פייף פון אַן אָנגעפעלצטן און שלאָפנדיקן קאָנדוקטאָר, און ווידער שטיין געבליבן ברוגזע און שווייגנדיקע. האָט ביינישן רובינשטיין אויף די משא-צוגן געקוקט און געקלערט:

„אַנגעפּאַקטע וואַגאָנעס, פון וועלכע סוחרים האָבן הנאה געהאַט, וואַגאָנעס מיט ברעטער און האָלצוואַרג פון אַברהמטשיקס וועגן און פון וועגן פיל אַנדערע זאַטע אַברהמטשיקס, וואָס געפינען זיך אויף ווייטע, אומעטיקע און האַלב-שלאָפנדיקע וואָקזאַלן. מענטשן האָבן פונם לעבן הנאה".

און לעבן אים, אויפן ליידיקן וואָקזאַל-פּלאַץ האָבן נאָך אַרומגע-שפּאַנט ישראל זאַזאָלי, אַ רויט אָנגעשטאָפּט-רייך דאָרפס-יִידל און נישט ווייט פון אים, דער איינציקער פּאַרשפּעטיקטער וואָקזאַל-גימנאַזיסט. זאַזאָלי האָט פּאַרטראַכטערהייט גערעדט מיט זיך, ווי מיט אַ זייטיקן, און זיך אַליין אָפּט מכבד געווען מיט אַ וואַרעמען „רוח אין טאַטן". און דער גימנאַזיסט האָט נאָך אַלץ האַרציק געטענהט מיט דעם שיינעם מיידל, וואָס האָט אויף דעם וואָקזאַל ביכער און בלעטער פּאַרקויפט. אפשר האָט ער איר דאָס דערציילט, פּאַרוואָס ער איז ביז אַזאַ שפּעטער צייט אויף דעם וואָקזאַל געבליבן און איר געוואָלט איינרעדן, אַז זי מעג אים ליב האָבן, נישט קוקנדיק אויף זיין פּאַרריסענער נאָז, אומ-געלומפּערטער הייך און גרויסע, גלעזערנע אויגן.

ס'איז געווען אומעטיק צו הערן.

האָט בייניש געפּרוווט אין אַ ביכל אַריינקוקן, איז נאָך אומעטיקער געוואָרן. אַמאָל האָט ער געקאָנט גאַנצע טעג אַריינקוקן און לערנען, און היינט...

עפנט ער נאָר אַ ביכל אויף, אַזוי דערמאָנט ער זיך אָן די יִינגלשע יאָרן, אָן דעם, וואָס זיין ערשט ווייב האָט ליב געהאַט אָנ-צושפּאַרן איר קאָפּ אויף זיין אַקסל, פּאַרמאַכן די אויגן און שווייגן, שווייגן... און אַלץ קריכט, קריכט צו, ביז דער נייער משונהדיק-קראַנקער ווייב מיט דער גראָבער שוויגער. ס'דוכט זיך, אַז זי רעדט דאָ גאָר נאָענט מיט איר פּאַלש קול:

„זע נאָר: בייניש איז געקומען? גיי, טאָכטער, גיב אים טיי".

וויל ער אויף צו להכעיס וועגן זיי נישט טראַכטן און שפּאַנט פּאַמעלעך אַוועק צו מאיר העכט.

מאיר העכט האָט אויך אַמאָל פיל געלערנט און געלייענט און היינט רויכערט ער פּאַפּיראָסן און טראַכט.

„דאָס לעבן, זאָגט ער, איז מער אינטערעסאַנט פאַר יעדן בוך".
און דאָס פּנים זיינס, דאָס טונקל־זיידנס און אונטערגעהויבנס איז דעמאָלסט אַזוי ערנסט און שטאָלץ און די אויגן זיינע זענען דעמאָלסט גרויס, שטאַרק גרויס.

און אַ וווּנדערלעכע און אַלטע מעשה דערציילט ער דעמאָלסט, אַ מעשה מיט אַ פּויפּס, וועלכער האָט אויף דער נאַטור אָנגעוויזן און געזאָגט:

„אָט דאָס זענען מיינע ביכער".

האָט זיך בייניש איינמאָל דערמאָנט אָן זיין אייגן לעבן: אַן אָרעם, אַ שוואַרץ לעבן. און פאַר אַ האַלבן קבצן האָט דאָס אים שוין געמאַכט, און מענטשן וועלן שוין באַלד חוזק מאַכן פון אים. ער האָט אַ ביטערן שמייכל געטאָן:

„נו און מיין לעבן, אַ?"

זענען ביי מאיר העכט די אויגן נאָך גרעסער געוואָרן און נאָכמער גלאַנצן אָנגעהויבן.

„און אייער לעבן, האָט ער, רויכערנדיק דעם פּאַפּיראָס, צו אים מיטן קאָפּ געשאָקלט, און יעדן מענטשנס לעבן, האַ־האַ..." גוט איז געווען אַזוי צו קלערן אים, העכטן. געלט האָט ער נישקשהדיק פאַרדינט און אַ ווייבעלע האָט ער געהאַט אַ לעבעדיקס, אַ קליינינקס און אַ שיינינקס. ווען זי איז צו אים איינמאָל אויף עטלעכע טעג אַראָפּ־געקומען, האָט זי צו אים די גאַנצע צייט געשמייכלט מיט אירע בלויע און פריילעכע אויגעלעך און געשפּילט מיט אים אין „פּאַטשערלעך". ער האָט יעדעס מאָל אירע קליינע אויפגעבלאָזענע הענטלעך אָנגעפּאַטשט אַזוי שטאַרק, אַז זיי זענען העליש־רויט געוואָרן און זי האָט, אַוועק־לויפנדיק פון אים, געשריגן:

„גיי, כ'האָב דיך שוין פיינט!"

זי האָט מיט אים אויך אַלע אָוונט ביים וואָקזאַל אַרומגעשפּאַצירט, אַריינגעקוקט מיט קוועלנדיקע אויגן אין זיין טונקל־זיידן פּנים, און אים אַלץ דערציילט וווּנדערלעכע און מאָדנע פריילעכע מעשהלעך, וואָס האָבן זיך אָפּגעטאָן אַלץ דאָרטן, אין טשערניגאָווער גובערניע.

חברה האָבן פון איר קיין אויג נישט אַראָפּגענומען און זיך פאַר קנאה געווערטלט:

„אַ קליינס און אַ שייגס...“

„אַ ?!...“

און אברהמטשיק איז דאַמאָלס אַלע טאָג אין זיין נייעם קאָסטיום צום וואָקזאַל געקומען.

פיוניאַק האָט אים אַפילו איינמאָל אָפּגעשטעלט און אויסגעשריגן אין דער הייך:

„גוט יום־טוב אייך, רב אברהמטשיק!“

האָט ער צו פיוניאַקן מיט זיין זאַטן און פוילן שמייכל געקוקט און אָנגעוויזן אויף העכטס ווייבל.

„ווילסט אויך אַזעלכע?“ האָבן צו אים פיוניאַקס ווערטלדיקע אויגן געווונקען.

און אים, בייניש, האָט זיך שטאַרק געוואָלט צוגיין צו אברהמטשיקן און זאָגן:

„העכטן קומט אַזאַ ווייבל, פאַרשטייסט? ער איז אַ יונגערמאַן מיט מעלות, אָבער דו, גראָבער חזיר...“

ער האָט זיך אָבער באַלד דערמאָנט אָן אברהמטשיקס טרפהנער הצלחה און אָנגעהויבן צו בייסן די נעגל.

ס'איז שוין פאַר אים אַלץ קלאָר געווען.

אַלע ווערן לעבן גליקלעך און שיין און נאָר ער... ער האָט אין נאָענטן שטעטל אַ שטוב, אויף דער טיר פון וועלכער ס'הענגט אַ שלעסל. ער האָט דאָרטן אויך אַ משונהדיק קראַנק ווייב, וואָס שרייבט, אַז זי איז אי געזונט אי נישט געזונט, אַז נישט לאַנג איז זי פון עפּעס אַראָפּ־געפאַלן, זיך געטאָן אַ שטאַרקן קלאַפּ און צעבראָכן די גרויסע פאָרצע־לייענע וואַזע. און די געשעפטן זיינע... די געשעפטן?!

ס'האָט זיך געצויגן דער לאַנגזאַמער האַרבסט. קורצע און טונקעלע טעג אָן זונען און אָן הימלען, לאַנגע מעת־לעתדיקע רעגנס מיט פרישע און שוואַרצע שבת־בראשיתדיקע בלאָטעס. די וואָקזאַל־בעלי־עגלהס האָבן דאָ אַביסל טירחא געהאַט, געהאַלטן אין איין בינדן די האַרטע פערדישע ווידלען, זיך געהילט אין גראָבע און נאַסע רעדנעס, און מורא געהאַט פאַר די פינצטערע נעכט, ווי פאַרן מלאך־המות.

„אוממעגלעך צו פאָרן, האָבן זיי, שמייסנדיק די פערד, געזיפצט, כאָטש נעם אַרויס די אויגן. וויאָ!״...

דאָרטן אין יענע שטעטלעך, וווהין זיי האָבן די פאַרשווינען געפירט, זענען שוין ייִנגעלעך געגאַנגען בייננאַכט אין חדר, באַלויכטן מיט זייערע לאַמטערנדלעך די אויסגעקנעטענע בלאָטע און זיך פאַר פרייִלעכקייט צוגעזונגען:

„הנה לא ינום ולא יישן שומר ישראל...״

און דאָ האָט דער נעפל דעם טונקל־באַלויכטענעם און שטאַרק אָפּגעוואַשענעם וואָקזאַל געשלונגען און אים אָפּגעזונדערט פון דער גאַנצער געגנט.

די דורכפאָרנדיקע זענען אויך ווייניקער געוואָרן און בייניַשן איז געווען שרעקלעך אומעטיק.

מאיר העכט איז אויף אַ פּאָר וואָכן פונם וואָקזאַל אָפּגעפאָרן; אברהמטשיק האָט שוין ערגעץ אַ שיינע כלה געהאַט און זיך באַרימט, אַז שבת־חנוכה וועט ביי אים די חתונה זיין. און איציק? אַ מאָדנע לעבן האָט ער דאָ געפירט. אַן איינזאַמס און אומבאַוווּסטזיניקס, ווי אומבאַוווּסטזיניק ס׳איז געווען זיין לעבן אין יענע גרויסע און ווייטע שטעט, פון וועלכע ער איז צום וואָקזאַל אַראָפּגעקומען. דעם גאַנצן טאָג איז ער ביים וואָקזאַל פאַרנומען געווען, און פאַרנאַכט האָט ער אַ גראָבן שטעקן אין האַנט גענומען, און נישט אויסרעדנדיק צו קיינעם אַ וואָרט, פאַמעלעך אַוועקגעשפּאַנט אין יענעם צעשפּרייטן דאָרף, וואָס האָט זיך געדראַפּעט, אויף זיינע צוויי שכנישע בערג. צו וועמען איז ער דאָרטן געגאַנגען? קיין יידן האָבן דאָך דאָרטן נישט געוווינט, חוץ חיים־מענדל מאַרגוליס, דער פּאָסעסאָר, וואָס האָט געהאַט אַ פּריציש פּנים מיט פּריצישע מאַנערן און באַוווינט דעם גרויסן און שיינעם פּריצישן הויף.

IV

אין איין פראָסטיקן און וואָלקנדיקן בין־השמשות האָבן די וואָקזאַל־לייט באַמערקט אברהמטשיקן בשעת ער איז אָנגעקומען מיט אַ לאַנגן פּאַסאַזשיר־צוג. זיי האָבן מיטאַמאָל באַקומען שטאַרק נייגעריקע

פנימער, זיך אַרומגעשטעלט אַרום אים און געשלעפּט: דער פּאַר די פלייצעס און דער פּאַר די הענט:

„נו, אברהמטשיק, ווו איז זי?"

מען האָט אים געשטופּט און געשליידערט פון איינעם צום צווייטן. ער האָט געהאַלטן אַ פּעקל אין האַנט, געשמייכלט און גע־שריגן:

„זע נאָר, ווי ס'כאַפּט זיי דער רוח אַוועק?! וואַרט, האָט צייט..."

באַלד אָבער האָבן זיך די סוחרים אַרומגעקוקט און מיטאַמאָל שטיל געבליבן.

אַ מיטלוווקסיק און גלייך מיידל איז געשטאַנען לעבן אברהמטשיקן און אָן ווערטער בײַ זיי געפרעגט:

„איז דאָס, הייסט עס, זייט איר וואָקזאַל־סוחרים?"

זי האָט געהאַט אַן איידל שוואַרץ־חנעוודיק פּנים און אויגן שוואַרצע און קלוגע, וואָס האָבן געלויכטן און געטובלט זיך אין חלומות.

דאָס איז געווען „זי", אברהמטשיקס ווײַבל.

יונגוואַרג איז טאַקע דערפאַר רויט געוואָרן און עלטערע האָבן זיך הינטן אַרום געקנייפּט. ס'האָט זיך געמאַכט, אַ קניפּ איז פאַרבלאָנדזשעט געוואָרן צו אברהמטשיקן, האָט ער שיער־שיער נישט אַ געשריי געטאָן, זיך אַרומגעקוקט און נישט געוווסט וועמען דאַרף ער פאַר דעם קניפּ אָפּדאַנקען: בײַ אַלע סוחרים זענען די פּנימער געווען ערנסטע און לייטישע, און די אויגן זייערע האָבן עפּעס מאָדנע געפינקלט. זיי האָבן זיך, אַפּנים, נישט אינגאַנצן גוט געפילט.

האָט זיי אברהמטשיק דערפאַר געוואָלט ווייזן, אַז ער איז מיט איר גאָר היימיש, זי גענומען אונטערן האַנט און מיט איר אַוועקגעשפּאַנט אַהיים צום רעזערוואַר.

די סוחרים זענען ווי פון עפּעס וואָס ניצול געוואָרן און נאָכגעקוקט די אָפּגייענדיקע מיט פריילעכע און ווערטלדיקע פּנימער.

דער ערשטער איז פון זיין ערנסטקייט און אַרטיקייט באַפרייט געוואָרן לוי פּיוניאַק; ער האָט פאַרלייגט די הענט אין די אַרבל און געזאָגט זיין מיינונג:

„נישט שטאַרק שיין, אָבער כּלל נישט מיאוס און אַ פּאָר אויגלעך..."

האָט זיך באַלד נאָך עמעץ אַרויסגעכאַפּט:
„און אַ פּאָר..."
האָבן איבער דעם לעצטן וואָרט אַ ציטער געטאָן די סוחרישע מוחות און מיטאַמאָל פאַרטומלט געוואָרן:
„דווקא אַן איידעלע, נאָר..."
„אַ?"
„וואָס זאָגסטו?"
מען האָט שוין גערעדט מיט האַלבע ווערטער, מיט ווונקען און תּנועות פון פינגער, און הונגעריקע מוחות זענען שוין שיכּור געווען און שוין געוועבט אין דער פינצטער דאָס, וואָס די ווונקען מיט די תּנועות האָבן געמאָלט.
„וואַרט צו".
ס'האָט גערעדט אַ הויכער און געזונטער קאָמיסיאָנער מיט אַ פעט רויט נאַריש פּנים און גרויסע פאַרדרייטע וואָנצעס. נאַריש איז זיין פּנים געווען דווקא אויף דעם אָרט, וווּ ס'האָבן באַדעקט די שוואַרצע און פאַרדרייטע וואָנצעס, דערפאַר האָבן דאָס פרעמדע מענטשן נישט באַלד באַמערקט און געפילט אַ טעמפּן פּחד פאַר זיין הויכקייט און געזונטקייט. אין דעם משך פון זיין פּוסט לעבן האָט ער פיל אינטריגעס געהאַט מיט אויך אַזעלכע געזונטע און נאַרישע ווייבלעך, איז ער דערפאַר שטענדיק געווען שטאָלץ און זיכער.
ס'איז אים געפעלן אַברהמטשיקס שיין ווייבל, האָט ער זיך באַרימט, אַז ער וועט געשווינד מיט איר אַן אינטריגע פאַרפירן. און די סוחרים האָבן אים געגלויבט און מקנא געווען.
אין אַ פּאָר שעה אַרום איז אַברהמטשיק שוין ווידער ביים וואָקזאַל געווען. די וואָקזאַל־לייט האָבן אים שוין ווידער איינער צום צווייטן געשליידערט, און ער האָט געשמייכלט און שוין געענטפערט אויף יעדער קניפּ און שטורך.
אין דער פינצטער האָט איינער, נאָך גאָר אַ יונגער מיט ווייכן מאָך אויף דעם אָרט פון וואָנצעס געטאָן אַ הוסט און אַן אַנדערער, אַן עלטערער און אַ גרויסער „בקי", האָט אויסגעשריגן אויפן קול:
„כ'האָב פיינט אַן איידעלע נקבה, פאַרשטייסט?"
דער עולם האָט זיך מיטאַמאָל צעלאַכט, און צוזאַמען מיט אים

האָט שוין געלאַכט אַברהמטשיק אַליין, גלייך ווי די איידעלע און חנעוו־דיקע נקבה, וועגן וועלכער מען האָט זיך דאָ געוואָרטלט, וואָלט מיט אים נישט מער שייכות געהאַט, ווי מיט די איבעריקע, און אויף דעם וואָקזאַל וואָלט זי אַראָפּגעבראַכט נישט ער, נאָר גאָר אַ צווייטער, זיי־טיקער און פרעמדער, וועלכער איז שוין דאָ איצט נישט געווען. עמעץ האָט אים דערפאַר פריינטלעך אַ קלאַפּ געטאָן אין די פּלייצעס; צווישן קלאַפּעריי און רעש פונם אָפּגייענדיקן משא־צוג האָט זיך געהערט אַ צו־געוואָרגענער „מאַלאַדיעץ" און זיך איבערגעחזרט ערגעץ הויך און ווייט:
„מאַלאָדיעץ! מאַלאָדיעץ!"
דעמאָלסט האָט זיך בייניש רובינשטיין דערמאָנט אָן יענער שיינער גוייע, צו וועלכער אברהמטשיק האָט איינמאָל ביינאַכט אין פענצטער געקלאַפּט. זיינע אויגן האָבן שוין געלויכטן און מיט כעס געפרעגט:
„האָב איך דען פריער נישט געוווסט?"
און לעבן אים איז נאָך עמעץ געשטאַנען, געשאָקלט צו אים מיטן קאָפּ און זיך געוווּנדערט:
„אַזאַ שיינע, אַ?"
און אַ צווייטער האָט זיין שטערן שטאַרק פאַרקנייטשט און צו־פאַרשטיין געגעבן:
„שוטה, טאָ וואָס זשע איז דאָ דער חידוש?"
די אויפגערודערטע וואָקזאַל־לייט האָבן געפילדערט.
זיי האָבן זיך געשטופּט, געשליידערט און געשלעפּט אברהמטשיקן צו דעם באַלויכטענעם צווייטן קלאַס, אַהין, וווּ ביים טיש, אַן אָנגע־שטעלטן מיט פלעשלעך, איז נאָך געשטאַנען דער אָנגעברוגזטער טאָטער און נאָך געהאַלטן זיין האַנט ביי איין גרין פלעשל.
קליינע און מיאוסע זענען זיי געווען און ער איז, ווי איינער פון זיי, קליין און מיאוס געווען. ס'איז נישט געווען וווהין פונם וואָקזאַל אַוועקצוגיין, איז ער דאָ געשטאַנען, געהערט פּיווניאַקס ווערטלדיק קול מיט יענעם צווייטן קול, וואָס שאַצט אָפּ אין געלט די לאַנגע פאַרשיכורטע נאַכט, וואָס שטייט פאַרן זאַטן אברהמטשיקן, און שרייט צו אים:
„ס'קומט, ס'קומט פון דיר, אברהמטשיק!"

ס׳איז שוין אויף דעם וואָקזאַל־פּלאַץ געווען קאַלט און פּוסט. נאָר אין איינעם פון זיינע שטאַרק פינצטערע עקן זענען נאָך עטלעכע אויסגעטרונקענע סוחרים געשטאַנען און צווישן זיי צוויי, וועלכע האָבן זיך געקריגט פאַר אַ מכירה ביי אַ פּריץ.

פון דאָרטן האָט דער קאַלטער ווינט אַלעמאָל געבראַכט אָפּגעריסענע סוחרישע קולות און זיי צעשפּרייט אין פאַרשידענע עקן פונם פינצטערן און קאַלטן אוויר:

„הלוואי זאָלסטו כאַטש האַלב פאַרקרענקען, וויפל דו האָסט מיר קאַליע געמאַכט".

אַ לאַנגע שורה פון אָנגעצונדענע לאַמטערנעס זענען געווען שווייגנדיקע עדות פון דער קללה. אין יעדערן פון זיי האָט פאַמעלעך געציטערט דער קליינער פלאַם, זיך גענויגט און געשאָקלט, ווי קליינע מענטשלעכע קעפּ, גלייך ווי יענער אומבאַוווסטער, וואָס אין דער פינצטער, וואָלט ביי זיי גובה עדות זיין און זיי וואָלטן אים ענטפערן:

„געהערט, געהערט".

עמעץ איז פון יענעם שטאַרק פינצטערן עק אַרויסגעקראָכן, זיך אין דער פינצטער איינגעהויקערט און פאַרקרימט און נאָך פון ווייטנס אויסגעשטרעקט די האַנט נאָך אַ נדבה. נאָר ביינעש האָט אים קיין נדבה נישט געגעבן און זיך אַוועקגעדרייט אָן אַ זייט און שוין בשעת מעשה געפילט, ווי ס׳רייצט זיך מיט אים עמעץ אַ שטאַרק שלעכטער און פאַרעקשנטער:

„גיב יאָ, גיב נישט, סיי־ווי־סיי וועסטו, ביינעש, זיין אַ קבצן".

ער האָט געביסן די נעגל און פאַמעלעך אַוועקגעשפּאַנט פונם וואָקזאַל. מוראדיקע געדאַנקען האָבן אים געפּרעסט דעם מוח:

ער וועט זיין אַ קבצן, אַזאַ מרה־שחורהדיקער און איבערגע־שראָקענער קבצן, ווי פּיניע ליסאַק. די וואָקזאַל־לייט וועלן לאַכן פון אים אַזוי, ווי זיי לאַכן פון ליסאַקן. ער וועט שוין דאָ נישט זיין. ער וועט זיך וואַלגערן ערגעץ אַן אָפּגעריסענער מרה־שחורהדיקער און פאַר כעס משוגענער, און דער אַלטער און רויטער וואָקזאַל וועט נאָך שטיין אויף דעם זעלביקן אָרט, קוקן מיט זיינע פאַרגליווערטע און האַלב־אָפענע אויגן אויף די אָנקומענדיקע און אָפּגייענדיקע צוגן, אויף די באַשעפטיקטע און פרייילעכע סוחרים.

אַרום איז געוואָקסן דאָס פינצטערניש. אַ שוואַרצע און אַ טיפע האָט זי אָנגעפּילט דעם קאַלטן אוויר, צוגעדעקט די פאַרוואָלקנטע הימלען און איינגעשלונגען די הייזער, די בוימער און רעלסן. פון יענער זייט פינצטערניש האָט ערגעץ געפּרוווט אַ פּייף טאָן איינער פון די רעזערוו־לאָקאָמאָטיוון, זיך אין דער מיט איבערגעריסן און באַלד אַנטשוויגן געוואָרן מיט אַ שווערן און הייזעריקן זיפץ. דעם זיפץ האָט באַלד אונ־טערגעכאַפּט דער קאַלטער ווינט, אים פאַרטראָגן אין קליינעם וועלדל, וואָס אין דרום־זייט וואָקזאַל און דאָרטן אויפגערודערט די נאַכט־שטילקייט, וואָס צווישן די דרימלדיקע און אָפּגעפאַלענע בוימער.

אויף אַ רגע האָט זיך נישט ווילנדיק אויפגעכאַפּט דאָס וועלדל, אַריינגעוואָרפן אַ נישט־ווילנדיקן בליק אין דער טיפקייט פון דער שוואַרצער נאַכט און באַלד ווידער איינגעשלאָפן מיט אַ שטאַרקן און טיפן שלאָף, אַזוי אַז ער האָט שוין נישט געפילט, ווי איבער דעם קאַלטן ווינט שאָקלט ער זיך איינגאַנצן, בויגט זיך און קניט מיט אַלע זיינע געדיכטע און נאַקעטע בוימער.

רובינשטיין האָט נאָך אַלץ געשפּאַנט פאַמעלעך און פאַרטראַכט און דאָך האָט ער אין יעדער רגע געדענקט, אַז דאָס שפּאַנט ער, בייניש רובינשטיין, וועלכער טרינקט זיך און גייט צום גרונט מיט זיין גאַנצן פאַרמעגן — און לעבן; וועלכער איז שוין. דריי מאָנאַטן נישט געווען אינדערהיים, נישט געזען דאָס ווייב און נישט גערעדט מיט איר.

אין דער פינצטערניש, וואָס הינטער די פּלייצעס, האָט געהודעט דער גרויסער וואָקזאַל־גלאָק. ער האָט דאָרטן מלחמה געהאַלטן מיטן ווינט און דערציילט פאַמעלעך און קאַלטבלוטיק וועגן אַ לאַנגן צוג, וואָס רוקט זיך שוין ערגעץ שנעל און שניידט דורך די פינצטערע נאַכט. ווי אַן ענטפער אויף דער דערציילונג זענען פון דער פינצטערניש באַלד אַרויסגעקראָכן צוויי וווקסיקע, אָנגעפּעלצטע און נישט קיין אויסגעשלאָפענע קאָנדוקטאָרן. ביי ביידע האָבן הינטער די אָרעמס גע־ציטערט די רויט־גרינע לאַמטערנעס און ביידע האָבן געשוויגן און געפילט, ווי ס'פּאַטשט זיי אין פּנים דער ווינט. דאָס פינצטערניש, וואָס אַנטקעגן האָט אויסגעזען צופרידן צו זיין דערמיט, וואָס די צוויי אומרויקע און וווקסיקע ברואים זענען שוין ענדלעך פון איר

אַרויסגעקראָכן; זי איז דערפאַר שטאַרקער און טיפער געוואָרן. אויסגעלאָשענע וואָקזאַל-שטיבלעך, אָפּגעבליאַקעוועטע און ווי קברים טרויעריק, זענען דאָרטן אין אַ לאַנגע שורה געשטאַנען. דרימלען האָבן די שטיבלעך געוואָלט, דרימלען גרינג און רויק, ווי גרינג און רויק ס׳האָבן אין זיי געדרימלט די אָנגעהאָרעוועטע ברואים, האָט זיי אָבער דער קאַלטער ווינט געוועקט.

ס׳איז אים איינעם אַליין אומעטיק געווען. נאָר דאָרטן אין דער לינקער זייט פון דער פינצטערניש, ווו קיין געביידע חוץ דעם רעזערוואַר איז שוין נישט געווען, איז אָפּגעזונדערט און פאַרטראַכט געשטאַנען אברהמטשיקס שיינע און באַלויכטענע שטוב, און ווי געפילט, אַז ווייט-ווייט הינטער איר שטיינערנער און בלינדער וואַנט ליגט די שוואַרצע און קאַלטע נאַכט. ציט זיך איבערן גרויסן שטח פון פאַרפראָרענע פעלדער, פאַרטריקנטע טאָלן און נאַקעטע בערג. רובינשטיין האָט זיך אַרומגעדרייט ביי דער שטוב און זי באַטראַכט:

„אַ שיינע שטוב. אַ שיינע און אַ קליינע".

אַ שמאָלע שיין האָט זיך דורכגעשלאָגן דורך די אויסווייניקסטע לאָדנס פון די ערשטע דריי פענצטער. די לאָדנס פון די איבעריקע צוויי פענצטער זענען געווען אָפן. ס׳איז דאָרטן געווען פינצטער. נאָר פּלוצים האָט די פינצטערע נאַכט אַ ציטער געטאָן און די פענצטער זענען מיט-אַמאָל באַלויכטן געוואָרן. ער האָט דאָרטן דערזען אַברהמטשיקס ווייבל. אַ אָנגעצונדן ליכט האָט זי אין האַנט געהאַלטן. שווייגנדיק און ברוגזדיק האָבן אויף איר געקוקט צוויי בעטן, צוויי שאַפעס און טישלעך. זי האָט עטוואָס פאָרויס אויסגעצויגן איר גלייכן קערפּער און דאָס מעבל באַטראַכט. נאָכדעם האָט זי זיך פאַר עפּעס וואָס דערשראָקן און זיך מיטאַמאָל אַ כאַפּ געטאָן צוריק. דאָס ליכט איז פון איר האַנט אַרויס-געפאַלן און פאַרלאָשן געוואָרן. ס׳איז אין חדר ווידער פינצטער געוואָרן. בייניש האָט געפילט, ווי ס׳קלאַפּט ביי אים דאָס האַרץ:

„אַריינגיין?" האָט ער געקלערט.

און באַלד האָט ער זיך פאַרשעמט פאַר דער מחשבה און זיך פאַרענטפערט:

„זי האָט זיך דאָך איבערגעשראָקן".

אפשר האָט זיך איר אויסגעוויזן, אַז דאָרטן צווישן די בעטן שטייט

עמעץ, שטייט עמעץ אַ משונהדיקער און שרעקלעכער. און אפשר האָט זי זיך דערשראָקן פאַר די בעטן אַליין...

נאָר אין חדר איז שוין ווידער ליכטיק געוואָרן. זי איז דאָרטן ווידער געשטאַנען ביי דער טיר מיט אַ ליכט אין האַנט, און מיט טיפע און דערשראָקענע אויגן אַריינגעקוקט אין דער טיפעניש פונם חדר.

ער האָט געטראַכט:

„אַברהמטשיק וועט באַלד קומען. ער וועט צו איר שמייכלען מיט זיין פוילן און זאַטן שמייכל, ווי ער האָט געשמייכלט צו יענער שיינער גוייע, וואָס האָט פולע, האַלב־נאַקעטע הענט".

ער האָט זיך דאָ אַרומגעדרייט אַלע אויפדערנאַכט.

פינצטערע און קאַלטע זענען די נעכט געווען און מיט איינזאַמקייט האָבן זיי געשמעקט, און דער ווינט האָט אין זיי די אויסגעלאָשענע וואָקזאַל־הייזער פונם שלאָף געוועקט. דאַכט זיך, וואָס האָט ער אין אַזעלכע אויפדערנאַכטן געדאַרפט אין דער פינצטערניש, וואָס לעבן אַברהמטשיקס שטיבל?

ער האָט נישט געהאַט וווהין צו גיין, איז ער אַרומגעגאַנגען דאָ און געטראַכט:

„אַברהמטשיק איז אַ גראָבער חזיר. ער ווייסט דען ווי גוט אים איז?"

ס'האָט זיך געמאַכט, אַז אַברהמטשיק איז זיך שפּעט אויף דעם וואָקזאַל פאַרזעסן, און די פענצטער־לאָדנס זענען נישט צוגעמאַכט געווען, האָט ער דערנסטמאָל דורך די באַלויכטענע פענצטער געזען: אַ מיטלוווקסיקער, גלייכער און שיינער פרויען־קערפּער מיט שוואַרצע און טיפע אויגן, וואָס האָבן צייטנווייז געשמייכלט צום פויערשן דינסטמיידל. און דאָרטן אויף דעם וואָקזאַל איז געזעסן אַברהמטשיק און געשפּילט מיט די סוחרים אין קאָרטן און גענומען אַביסל משקה ביים אָנגעברוגזטן טאָטער.

ווען ער האָט אים דאָרטן באַגעגנט, האָט ער אים געשלעפּט פאַרן האַנט.

„קומט, ביינעש, וואָס מאַכט דאָס אויס?"

אַברהמטשיק האָט אים געקיצלט און צו אים געשמייכלט, און ער האָט געטראַכט:

„פאַרוואָס קומט דאָס אַלץ אַברהמטשיקן?"

ער איז דענסטמאָל צום וואָקזאַל צוגעגאַנגען און דאָרטן אויס־געטרונקען עטלעכע פלעשער ביר. ער האָט נישט געקענט טרינקען, האָט זיך ביי אים אַפילו פון ביר געדרייט דער קאָפּ, דער מוח האָט געש־ווינטער געאַרבעט און די אויגן האָבן מיט מער שנאה צו די סוחרים און צו אַברהמטשיקן געלויכטן. ער האָט געקוקט אויף דעם טאָטער, וואָס האָט אים דאָס ביר אין גלאָז אָנגעגאָסן, און געפרעגט ביי אים:

„די סוחרים שפּילן אין קאָרטן, אַ?"

דער טאָטער האָט זיך צו אים עטוואָס צוגעבויגן און אים, ווי אָפּגעגעבן אַ ראַפּאָרט פון אַן ערנסטער שליחות:

„יאָ, זיי שפּילן אין מאַנסבילשן חדר".

ער האָט אַפּנים געקלערט, אַז ער, בייניש רובינשטיין, וויל אויך אין קאָרטן שפּילן און זוכט זיי, די סוחרים, וואָס שפּילן אין מאַנסבילשן חדר. אַ גראָבן קאָפּ האָט דער טאָטער געהאַט. בייניש האָט מיטאַמאָל אַ גאַנץ גלאָז ביר אויסגעטרונקען און אים צו פאַרשטיין געגעבן:

„זיי קאָנען איצטער איינער ביים צווייטן אין מסחר קיין געלט נישט אויסנאַרן. די געשעפטן, פאַרשטייסטו, זענען איצט געשלאָגן, נאַרן זיי דאָס אויס אין קאָרטן־שפּיל".

ס'איז אים אַליין געפעלן געוואָרן דער נייער געדאַנק, האָט ער צום טאָטער אַ שמייכל געטאָן:

„אַ סוחר, אַז ער קען קיין געלט נישט אויסנאַרן, קאָן ער נישט לעבן. פאַרשטייסט?... אָט איז, למשל, איך..."

נאָר דער טאָטער האָט נאָך אַלץ גאָרנישט פאַרשטאַנען און זייער שלעכט האָט ער זיך איבער זיינע לעצטע ווערטער געפילט. בייניש האָט גלייך אין זיין שוואַרץ פּנים געקוקט און געזען: זיינע אויגן האָבן מאָדנע געפינקלט, און די אונטערשטע פולע ליפּ האָט זיך אַלעמאָל אַראָפּגעלאָזט און צוגעמאַכט.

„עט!"

ער האָט אויף אים מיטן האַנט אַוועקגעמאַכט און איז אַרויסגעגאַנגען פונם וואָקזאַל. אַ קאַלטע כוואַליע האָט אים מיטאַמאָל אַרומגענומען.

װעגן קראַפט און מאַכט האָט זיך דער פּראָסטיקער װינט מיט דער נאַכט געסודעט, און די טיפע פינצטערניש האָט דעם סוד אין זיך געשלונגען און געשװיגן. ער איז געגאַנגען און געטראַכט:

„אָט, למשל, איך...”

פונם אויסגעטרונקענעם ביר האָט זיך אים געדרייט דער קאָפּ; אומעטיקע און פריילעכע געדאַנקען האָבן זיך אין אים געפּלאָנטערט, און דאָס האַרץ האָט די געדאַנקען געפילט און איז אויך געװען אי פריילעך, אי טרויעריק:

„ער, בייניש רובינשטיין, ס'איז אים שלעכט, געװיס שלעכט... נאָר אַז מען װיל צוריק... סוחרים... שלומקע פּערל, אלי דערבאַרעמדיקער, אברהמטשיק קױפמאַן און זיי אַלע, װאָס זיצן אין מאַנסבילשן חדר. כי־כי־כי... זיי נאַרן תּמיד איינער דעם צװייטן... און ער, בייניש רובינשטיין?... ער קאָן נישט אָפּנאַרן, װעט ער עפּעס אַן אַנדער זאַך טאָן... עסן מוז מען דאָך, לעבן, לעבן. װעט ער אַ מלמד װערן... אַ מלמד אין אַ דאָרף... כי־כי...”

ער האָט שוין האַלב געלאַכט, האַלב געװיינט:

„און דאָך פּירט זיך אַלץ צום בעסטן... און פּיוניאַק האָט נחת און די שװיגער... און דאָס װייב, פּרומקע... אַ, פּרומקע?...”

ער איז שוין װידער אַרומגעגאַנגען לעבן אברהמטשיקס שטוב, אַרומגעשפּאַנט הין און צוריק, זיך צייטנװייז אָפּגעשטעלט און אַריינגעקוקט אין פענצטער. װאָס האָט דאָרטן באַטראַכט ער, בייניש רובינשטיין, דער מלמד, װאָס אין דאָרף? „זי” איז דאָרטן געװען. װי רופט מען זי ביים װאָקזאַל? „קלאַרע”, „קלאַרע”. זי איז געזעסן ביים טיש מיטן פּנים צום פענצטער און אין עפּעס װאָס אַריינגעקוקט. װאַרעם איז דאָרטן, אין שטוב, געװען, שטיל. און אַרום אים האָט געפּייפט דער פּראָסטיקער װינט, געבלאָזן מיט קעלט אין די פּלייצעס און אין נאַקן.

ס'זענען אין זיינע אויגן טרערן געשטאַנען. אפשר דערפאַר, װאָס ער האָט פון דער גרויסער פינצטערניש לאַנג אַריינגעקוקט אין איר רויק באַלויכטן פּנים. ער האָט געזען: זי האָט זיך אויפגעשטעלט און עטװאָס אַרויסגעדרייט דעם לאָמפּ. איר טונקל און ערנסט פּנים איז געװען אַזוי באַקאַנט און נאָענט, נאָענט. ער האָט געטראַכט:

אָט דאָס טונקעלע פּנים קאָן ער שוין פון לאַנג, פון לאַנג; און די

שוואַרצע אויגן, וואָס קוקן ערנסט און קלוג, און איר גאַנצן קערפּערגעבײַ, דעם דינעם און גרינגן ; ער האָט זײַ דאָך תּמיד געזען און קאָן זײַ נאָך פֿון קינדוויַיז אָן. בררררר...

ס'איז אים געווען קאַלט. אים, דעם מלמד, וואָס אין דאָרף. מיט די נידעריק־צוגעשוירענע באַקן און קליינע איינגעגראָבענע אויגן. אַ קאַלטער שוידער האָט זיך הינטער די וואַרעמע קליידער אַרונטערגעכאַפּט און דאָרטן איבער די הייס־פּייערדיקע פּלייצעס אַרומגעיאָגט ; און דאָרטן, ווו זי זיצט, איז דאָך אַזוי וואַרעם, שטיל און ציכטיק־ריין, איר אַליין איז דאָרטן אַזוי אומעטיק, אומעטיק. פֿאַרוואָס זשע זאָל ער טאַקע נישט אַרײַנגיין ? אַ תּירוץ קאָן ער דאָך אויסטראַכטן, אַ תּירוץ, אַ תּירוץ...

ער איז שוין געשטאַנען אויף די גלייכע שטיינערנע טרעפּלעך, געהאַלטן די האַנט ביים גלעקל און געטראַכט :

„אברהמטשיק, אברהמטשיק איז אינדערהיים נישטאָ ?"

ער האָט אָנגעקלונגען און זיך דערשראָקן :

„אַ נאַרישקייט, אַ ? געוויס אַ נאַרישקייט".

ס'איז שוין קעגן אים געשטאַנען דאָס קליינע פּויערשע דינסטמיידל. ער האָט געזען : אירע האָר זענען צעוואָרפֿן געווען און די פֿיס באָרוועסע. ער איז שוין צוריק האַלב־ניכטער געווען און געקלערט :

מ'דאַרף פֿרעגן, צי אברהמטשיק איז נישטאָ און באַלד גיין צוריק. איז שוין אָבער אויף דער שוועל פֿונם באַלויכטענעם חדר געשטאַנען זי, מיטן טונקעלן און חנעוודיקן פּנים און געקוקט אויף אים מיט קלוגע און שוואַרצע אויגן. ער האָט געפֿילט, אַז ער ווערט רויט און קאָן נישט רעדן. אין קאָפּ האָבן זיך איילנדיק געדאַנקען געפּלאָנטערט און די אויגן האָבן געלויכטן און געציטערט יעדעס מאָל, ווען ער האָט אַרײַנגעקוקט אין איר טונקל און ערנסט פּנים.

„קומט אַרײַן, זיצט !" האָט זי געבעטן.

ער האָט זיך געזעצט קעגן איר ביים טיש און געטראַכט, אַז דער שמייכל, וואָס אויף זײַן פּנים, איז אַן איבעריקער, אַז ער האָט שוין פֿאַרגעסן, צוליב וואָס ער איז אין דער שטוב אַרײַנגעקומען.

און בשעת זי האָט געפֿרעגט, צי ער דאַרף אברהמטשיקן האָבן, האָט זיך שוין דער שמייכל איבער זײַן גאַנצן פּנים פֿונאַנדערגעגאָסן. ער האָט, דאַכט זיך, שטאַרק נישט געוואָלט און שטאַרק אין זינען

געהאַט די הענט אויף דעם טיש נישט פונאַנדער־צוליייגן און דאָך זענען זיינע הענט פאָרט אויף דעם טיש אויסגעוואַקסן. ער איז געוואָרן שטאַרק רויט און געענטפערט:

„אברהמטשיקן? ניין, דווקא ניין".

און באַלד האָט ער דערפילט, אַז דער „דווקא" איז אַן איבריקער און נאַרישער געווען, געוואָלט פאַרבעסערן און געזאָגט:

„איך בין גלאַט אַזוי אַריינגעגאַנגען... איך בין פאַרביי דורכגעגאַנגען... איך בין אַ סוחר"...

רעדנדיק האָט ער געפילט, אַז ער פאַרפלאָנטערט זיך וואָס אַמאָל מער, אַז ער איז שטאַרק רויט, אַז ס'וואַרגט אים זיין האַלז. און זי איז געזעסן קעגן אים. זי האָט דעם קאָפּ אויףביידע הענט אָנגעשפּאַרט און געקוקט אויף אים ווי אַ קליין קינד, וואָס האָט זיך אָנגעהאָרעוועט. זי האָט אים געפרעגט:

„אויף דעם וואָקזאַל זענען פיל סוחרים פאַראַן?"

איר קול האָט שטיל און פּאַמעלעך געקלונגען; ער האָט זיך דער־מאָנט אין אַ וויכטיקער זאַך און זיך ווי פון עפּעס אויפגעכאַפּט:

„בין איך, הייסט דאָס, איינער פון די סוחרים"...

ער האָט אַ ציטער געטאָן און זיך דערשראָקן:

מאָרגן וועט לאַכן דער גאַנצער וואָקזאַל, ס'וועלן לאַכן אַלע סוחרים, קאָמיסיאָנערן און מעקלערס דערפאַר, וואָס צווישן זיי וועט שטיין אַ קוועלנדיקער פאַרשוין און וועט דערציילן, ווי אַזוי ער, בייניש רובינשטיין, איז געקראָכן צו אַברהמטשיקס ווייבל.

ער האָט פאַרטראַכטערהייט אַ זיפץ געטאָן:

„נישט אַלעמען לעבט זיך גוט".

ער האָט געזען: איר קאָפּ האָט זיך אויפגעהויבן, אירע אויגן האָבן זיך אויפגעהויבן און ווי מיט שרעק אַריינגעקוקט אין זיין פּנים:

„דערציילט! דערציילט! ווי לעבט זיך דאָ ביים וואָקזאַל?"

ס'האָבן אים געבעטן איר טונקל פּנים מיט די קלוגע און טיפע אויגן; האָט ער דערפאַר שוין ווידער פאַרגעסן, אַז ער זעט זי דאָס ערשטע מאָל און דערציילט, ווי אַ באַליידיקטער און אַ הילפסלאָזער:

„נישט אַלעמען... הם... נישט אַלעמען לעבט זיך גלייך, און דער עיקר: נישט אַלע פאַרשטייען גלייך, ווי אַזוי זיי לעבן".

ער האָט זיך דערמאָנט אָן אַברהמטשיקן, אָן פּיוּוניאַקן, אָן יענעם קאָמיסיאָנער מיט די גרויסע וואָנצעס, אָן יענעם גאַנצן עולם, וואָס זיצט איצט אין מאַנסבילשן חדר.

„עט, ווי אַזוי לעבט מען דאָ? ווי די חזירים לעבט מען דאָ, ווי די הינט...״

פאַרוואָס האָט ער פּלוצים אַ שמייכל געטאָן? פאַר פאַרדראָס? צי גאָר דערפאַר, וואָס עמעץ האָט שוין אין טיר געקלונגען?

און אין דעם צווייטן אָוונט איז ער שוין ווידער געזעסן קעגן איר אין דעם באַלויכטענעם חדר און זיך שוין געפילט היימיש און גרינג.

ער האָט זיך געקלאָגט אויף דעם וואָקזאַל, אויף די סוחרים און אויף דעם מסחר:

„סוחרים, איר פאַרשטייט? דאָס איז שוין אַזאַ מין אומה, אַ מיאוסע אומה... זיי דערוואַרגן פריער אַ מענטשן און נאָכדעם האָבן זיי אויף אים רחמנות, זיי דערוואַרגן... אָט, למשל, מיך...״

„ער איז שוין אויך האַלב דערוואָרגן; ער, אַז ער וויל נישט זידלען יענעם, זידלט מען אים... און אַז ער וויל נישט וואַרגן יענעם, טאָ וואַרגט מען אים״.

מיט אַזאַ אינטערעס האָט זי אין זיין פּנים אַריינגעקוקט. ער האָט דערפון אַ משונה פאַרגעניגן געהאַט און געזעסן קעגן איר ביז שפּעט אויף־דער־נאַכט.

„אַ לעבן, וועגן אַ לעבן פרעגט זי? וואָס פאַר אַ לעבן קען דאָ זיין? אַ מיאוס לעבן, אַ נאַריש לעבן. ער אַליין לעבט אויך, ווי אַלע. אָט וועט ער איר דערציילן, ווי אַזוי מען פּלעסקעט זיך דאָ אין בלאָטע און מ׳ווייסט נישט צוליב וואָס. לאָז זי פּרוּוון אָפּשטעלן אַ סוחר, לאָז זי עמעצן פאַרהאַלטן, וועט ער זיך אַרויסרייסן און ווידער מסחרן.

געפעלט איר אַזאַ לעבן?

און זי... ער קאָן זי נישט, ער זעט זי ערשט דאָס דריטע מאָל... נאָר אַז מען וויל צוריק, קען ער זי יאָ, ער זעט, ער פאַרשטייט: זי האָט צום וואָקזאַל נישט באַדאַרפט קומען. זי האָט זיך נישט באַדאַרפט דערנענטערן צו מענטשן, וואָס טראַכטן נישט פון זיך, נאָר פון זייער געלט... מן הסתם פאַרשטייט זי אַליין...״

ער האָט זיך דערמאָנט, אַז ס׳פּאַסט נישט, ווען אַברהמטשיק זאָל אים היינט ווידער דאָ געפינען, און זיך אויפגעשטעלט.

אָט גייט ער איצט צו זיך „אַהיים", דאָ נישט ווייט איז זי, די היים, אין אַ קליין חדרל, וואָס אין אַ קליין פויערש שטיבל...

אַמאָל שלאָפט ער נישט גאַנצע נעכט; ליגט דאָרטן און טראַכט, ווי מיאוס די סוחרים זענען... ער טראַכט, ווי אַזוי פון די סוחרים צו אַנטלויפן, ווי אַזוי צו אַנטלויפן פון זיך אַליין...

„און אַ ווייב האָט ער ערגעץ דאָ אין אַ נאָענט שטעטל; אַ קליינע איז זי, אַ גרינגע און אַ משונהדיק שלאַפע... ער האָט זי שוין דריי חדשים נישט געזען, איר אַפילו קיין בריוו נישט געשריבן, און זי באַרירט דאָס נישט. זי פאַרשטייט? דאָס ווייב באַרירט עס נישט..."

ס׳האָבן אים שוין נישט אינטערעסירט דער וואָקזאַל מיט די סוחרים. ס׳האָט אים שוין נישט אינטערעסירט נישט דאָס, וואָס אַברהמטשיק קאָן באַלד אָנקומען, נישט דאָס, וואָס זי, די פאַרקלערטע און שיינע, טראַכט וועגן אים. ער האָט פּאַמעלעך געשפּאַנט צו זיך אַהיים, זיך צוזאַמענגעגאָסן מיט דער שטאַרקער נאַכט-פינצטערניש און געטראַכט:

„דריי מאָנאַטן זי נישט געזען, איר אַפילו קיין בריוו נישט געשריבן, און זי באַרירט דאָס נישט..."

V

אַלי דערבאַרעמדיקער האָט ביינישן אויף זיין דין ווייבערש קול דערציילט:

„אייער שוויגער האָט מיך אין גאַס אָפּגעשטעלט און געפרעגט, וואָס מאַכן סוחרים, ווי זענען די פאַרדינסטן און צי איר פאַרדינט עפּעס. איך, זאָגט זי, דאַרף דאָס געוויס וויסן".

וועגן אַלץ, הייסט דאָס, האָט זי ביי אים געפרעגט מיט שכל און מיט חשבון און אין יעדעס וואָרט אירס איז פאַרבאַהאַלטן געווען די געוויסע כוונה:

„זיי זשע מוחל און זאָג אים טאַקע, אַז ער מעג זיצן דאָרטן".

און דאָך האָט ער, ביינױש, געמוזט צושמייכלען און שמייכלענדיק אָפּדאַנקען פאַרן גרוס. מילא, איז די שוויגער אַ נידעריק באַשעפעניש, ווייסט כּלומרשט נישט, אַז ער האָט שוין באַלד זיין פאַרמעגן אויפגעגעסן און גיט אים איבער:

„פאַרדינט ער דאָרטן עפּעס מיין איידעם?"

סך־הכּל האָט ער טיף אין דער ערד די שוויגער, די סוחרים מיט די פאַרדינסטן. ווײַל ער, טאָ טוט ער גאָר אויף אַלץ אַ שפּיי און ווערט אַ מלמד אין אַ דאָרף.

דאָך האָט ער פון היסח־דעת וועגן עטלעכע שעה כּסדר די נעגל געביסן; זיך אָן אַ ציל ביים וואָקזאַל אַרומגעדרייט און צום סוף פאַרקראָכן צו איציק־ברוך אויף דער קוואַרטיר. ער האָט לאַנג געקוקט, ווי איציק האַקט אויס פון האָלץ אַ שליטל און געטראַכט וועגן זיין לאַגע און וועגן דעם, וואָס איציק האַקט דאָס שליטל בדחילו ורחימו, ווישט אַלעמאָל דעם שווייס פונם שטערן און האַקט ווידער. נאָכדעם האָט ער זיך מיטאַמאָל אויפגעשטעלט, אַ ריר געטאָן איציקן פאַר די פּלייצעס און געפרעגט:

„ווי קלערט איר, איציק, צוואָנציק רובל אַ מאָנאַט וועט מען מיר אין אַ דאָרף געבן?"

און איציק האָט דענסטמאָל די האַק אין האָלץ אַריינגעשטעקט און אויף אים אַ מאָדנע וואַרעמען בליק געוואָרפן, אַזוי וואַרעם האָט איציק אויף אים נאָך קיינמאָל נישט געקוקט, טרערן האָבן זיך אים אין די אויגן אַזש געשטעלט, און דאָס האַרץ האָט אַ ציִ געטאָן צו אים, צו דעם קאַלטן און קרעפּטיקן בחור, וואָס האָט שוין דעם קאָפּ אַראָפּגעלאָזט און שוין ווידער דאָס שליטל געהאַקט.

צו וואָס האָט אים אָט דאָס קינדערשע שליטל גענוצט?

ס'איז נישט געווען כּדאַי צו פרעגן.

נאָר איינמאָל איז אַ טונקעלער און פּראָסטיקער שבת־ביי־טאָג געווען. ער איז ביים פאַרפאַרענעם טייכל, וואָס ביי דעם פּלומפּ, דורכגעגאַנגען און געזען, ווי איציק איז אינם שליטל איינגעשפּאַנט און שלעפּט אַרום איבערן טייכל חיים־מענדל מאַרגוליסעס ביינצניאָריק מיידל.

ס'איז געווען מאָדנע צו קוקן.

ביים וואָקזאַל האָט מען שוין אפילו געשמועסט, אַז מאַרגוליסעס

מיידל האָט איציקן ליב, און דערפֿאַר שפּאַנט ער אַלע פֿאַרנאַכט אינם נאָענטן דאָרף, וואָס דראַפּעט זיך אויף די בערג. דאָך איז די זאַך אייגנאַרטיק און אומפֿאַרשטענדלעך געווען; סוחרים האָבן זיך טאַקע אונטערן אויער געקראַצט און נישט פֿאַרשטאַנען:

„זאָל די זאַך אַזוי פּשוט זײַן?“

ער, חיים־מענדל מאַרגוליס, אַליין מיט זײַן פּריציש פּנים און איידעלע מאַנערן איז דאָך תּמיד אין זײַנע פּריצישע געדאַנקען פֿאַרטיפֿט געווען, געשמועסט בײַם וואָקזאַל מיט אַלע דורכפֿאָרנדיקע מאַגנאַטן און איציקן אַפֿילו נישט באַמערקט.

ער האָט פֿון דעמאָלסט אָן זיך אָנגעהויבן שטאַרק צוקוקן צו איציקן און עטלעכע טעג כּסדר געהאַלטן אין איין קלערן:

„אָט איז איציק, למשל, אַ געזונטער און אַ שיינער בחור, און פֿון קיין יסורים ווייסט ער קיינמאָל נישט, און פֿאַרטיפֿט איז ער ערגעץ אין אַ מערקווירדיקער וועלט, וווּ קיין סוחרים זענען נישטאָ, און דאָס לעבן האָט ער מיט אָן אייגנאַרטיקער ליבע האָלט, און קיין געלט דאַרף ער נישט האָבן. נו, האָבן טאַקע סוחרים פֿאַר אים דרך־ארץ, און ליב האָט אים מאַרגוליסעס ניינצניאָריק מיידל, וואָס האָט געקרייַצטע בלאָנדע האָר און הימל־בלויע אויגן, וואָס שמייכלען עטוואָס צו און קוקן אויף אים מיט אַזאַ ווילדער פֿרייד, ליידנשאַפֿט און פֿאַרגעניגן. און ער, בײַניש?“

ער האָט אַ פּנים אַ קליינס און באַקן שוואַרצע, נידעריק צוגע־שווירענע האָר און אַ נאָז אַ שפּיציכיקע און אויגן קליינע און שוואַרצע, וואָס לויכטן תּמיד פֿון ווייטן. מעגן די אויגן ווי שטאַרק וועלן וויינען, מוזן זיי אָנהייבן צו שמייכלען, ווען עמעצער שמייכלט צו זיי.

„וואָרים ער אַליין איז אַ קליין מענטשעלע, וואָס טוט נאַרישקייטן, פֿאַרבינדט זיך מיט אַ מיאוס און שלאַף ווײַב, כּדי מענטשן זאָלן לאַכן, כּדי ער זאָל זיך וואַלגערן אַן איבעריקער און אַן איינזאַמער בײַם וואָקזאַל; וואָרים ער פֿאַרדינט קיין געלט נישט און נעמט אָפּ אַ גרויס פֿון דער שוויגער: פֿאַרדינט ער דאָרטן עפּעס, מיין איידעם? און וואָס וועט זײַן דער סוף?“

ער האָט געהיט דעם מאָמענט, ווען אַברהמטשיק האָט מיט די סוחרים אויף דעם וואָקזאַל אין קאָרטן געשפּילט, און זיך דעמאָלסט לעבן רעזערוואַר אַרומגעדרייט. וואָס האָט ער דאָרטן באַדאַרפֿט? מיט

איר, מיט קלאַרען, האָט ער זיך זען געוואָלט? צוליב וואָס? געלט וועט אים דערפון אַרויסקומען?

ס'איז אָבער מוראדיק אומעטיק געווען און רעדן מיט אַ מענטש האָט זיך געוואָלט און קיין מענטש איז אויף דעם וואָקזאַל נישט געווען, חוץ איציקן, וואָס האָט ביים פּלומפּ ערגעץ אויף דעם קינדערשן שליטל מאַרגוליסעס ניינצניאָריק מיידל אַרומגעשלעפּט און חוץ יענע סוחרים, וואָס האָבן מיט אַברהמטשיקן אין קאָרטן געשפּילט און געלאַכט פון אים, ביינישן, וואָס האָט פיינט זיין מיאוס, משוגעהדיק שלאָף ווייב, וואַלגערט זיך ביים וואָקזאַל און עסט גרייט געלט. אַמאָל איז זי פאַרביי אים דורכגעגאַנגען, אים אָפּגעשטעלט און געבעטן:

„קומט אַריין צו אונז".

זי האָט, ווייזט אויס, פאַר עמעצן מורא געהאַט. דערפאַר האָט זי שטענדיק מוסיף געווען:

„ס'איז דאָך אַזוי אומעטיק..."

און ער איז אַריינגעקומען, געזעסן קעגן איר ביים טיש, לאַנגזאַם געטרונקען טיי און די גאַנצע צייט גערעדט מיט אַ שוואַך שטיל קול פון אַ הילפלאָזן און אַ זינדיקן:

„האָט ער אפשר פאַר איר דאָס פריערדיקע מאָל עפּעס וואָס איבעריקס גערעדט, זאָל זי אויף אים קיין פאַראיבל נישט האָבן... ס'איז שווער צו שווייגן... זי דאַרף אַליין פאַרשטיין... נו, כאַפּט מען זיך טאַקע אַמאָל מיט אַן איבעריק וואָרט אַרויס".

דערפאַר, וואָס זי האָט געקוקט אויף אים מיט אַ שטום-פריינטלעכן בליק, און מיט דער אויפמערקזאַמקייט פון אַ שטאַרק באָענטן זיך איינ-געהערט יעדעס וואָרט, וואָס ער האָט אַרויסגערעדט, האָט דאָס האַרץ זיינס שטיל געגנודעט און שטיל מקנא געווען דעם זאַטן און שמייכלענדיקן אַברהמטשיקן, וואָס נעמט פון לעבן אַלץ פאַמעלעך און גרינג און שמייכלט נאָך בשעת מעשה צו מיט איין און דעם זעלביקן זאַטן און פוילן שמייכל. זאָל זי טאַקע ווּיסן!

ער וויל נישט, אַז זי זאָל אויף אים פאַראיבל האָבן... ס'האָבן שוין אויף אים פאַראיבל דאָס ווייב, די שוויגער; ס'האָבן אים שוין פיינט, שפּעטן, חוזק פון אים סוחרים, קאָמיסיאָנערן, טאָ זאָל זי... טאָ

לאָז כאָטש בלייבן איין מענטש, וואָס זאָל קלערן וועגן אים אָן שנאה...

און דאָך, ער דערמאָנט זיך, ער טוט אַ טראַכט: מענטשן האָבן דאָך אים אַמאָל ליב געהאַט, ס'איז שוין געווים לאַנג געוועזן, זייער לאַנג, אָבער דאָך איז דאָס געוועזן... און ער געדענקט, ווי דעם רבינס אויגן, וואָס האָבן צו יעדן קינד מיט שנאה און צאָרן געקוקט, האָבן אין זיינע אויגן מיט אַ וואַרעמען שמייכל אַריינגעקוקט, אים געגלעט מיט אַ פריינטלעכן ווונק און אים אָפּגעדאַנקט דערפאַר, וואָס ער האָט זיין תורה גוט און ריכטיק פאַרשטאַנען. און נאָך געדענקט ער... אַלטע יידן מיט גרייזגרויע בערד און ליכטיקע פנימער האָבן זיך מיט אים, ווי מיט אַ גרויסן, משמח געוועזן... און נאָך געדענקט ער... אַן אַלטער ייד, משה-אהרן דאָס איינִיקל, אַ בייזער אומריינער און הוסטנדיקער... ער האָט פון שלעכטסקייט ווייב און קינדער פון זיך פאַרטריבן און אין קיין זאַך נישט געגלויבט... ער האָט מיט קיין מענטש קיין וואָרט נישט אויסגערעדט און נאָר אים, דעם איינציקן, דערציילט, ווי טיף און שטאַרק ער האָט די מענטשן פיינט...

„און אַפילו שפעטער, ווען ער איז אַ גרויסער געוועזן און צו דער ערשטער כלה צוגאַסט געפאָרן... עט, וואָס איז שייך... ס'איז איר אפשר נישט אינטערעסאַנט צו הערן, וועט ער בעסער וועגן דעם נישט רעדן".

זי האָט זיך עטוואָס פאַרשעמט און איז עטוואָס רויט געוואָרן.

„נאָך וואָס זאָל ער, בייניש, נאָר קלערן, אַז ס'איז איר נישט אינטערעסאַנט צו הערן? ער דאַרף וויסן, אַז זי פאַרשטייט אים... אַזוי ריכטיק פאַרשטייט זי אים. זי פילט אפשר צוזאַמען מיט אים. אָט וועט זי אים דערציילן... ס'איז אַפילו נישט כדאַי... זי האָט וועגן אים געטראַכט אין יענעם אָוונט און אויך אין אַ פריערדיקן אָוונט. זי איז געזעסן איינע אַליין אין שטוב, געהערט ווי דער זייגער קלאַפּט שטיל און פאַמעלעך, און ווי דער ווינט רייסט די דרויסן-לאָדנס... ס'איז געוועזן שטאַרק אומעטיק... נאָר נישט דאָס האָט זי געוואָלט זאָגן. ער, ער האָט דאָך אַזוי פיל איבערגעלעבט"...

„וואָס, ער גייט שוין אַוועק? וואָס האָט ער קיין צייט נישט?

אַזעלכע לאַנגע אָוונטן, קאַלטע חושכדיקע און מרה־שחורהדיק שטורעמדיקע...
און דער עיקר: ער גייט דאָך זייער זעלטן אַריין. בעסער ווי ביי
אים, אין פויערשן שטיבל, איז דאָך געוויס... נאָר אפשר איז אים נישט
אָנגענעם מיט איר צו זיצן? ער מעג דאָס אויסזאָגן... ס׳מאַכט
נישט אויס״.

„און צי ווייסט ער אפשר, ווו אַברהמטשיק ווערט דאָס אַלע
אָוונט פאַרפאַלן? ער איז געוויס ביים וואָקזאַל. מ׳זאָגט, אַז ער שפּילט
דאָרטן גאַנצע נעכט אין קאָרטן. צי איז דאָס אמת? ער דאַרף דאָס
געוויס וויסן״.

„און נאָך האָט זי וועגן גאָר אַ וויכטיקע זאַך געוואָלט מיט אים
שמועסן, נאָר ער איילט זיך איצט... געוויס וועט ער די טעג אַריינ־
קומען, וועט זי נאָך מיט אים וועגן דעם שמועסן. אַ גוטע נאַכט,
אַ גוטע נאַכט״.

ער איז געגאַנגען פּאַמעלעך, מיט אַן אַראָפּגעלאָזענעם קאָפּ און גע־
טראַכט: „האָט ער, הייסט דאָס, געדאַרפט נעמען פרומקען, די הילצערנע
משונהדיקע און גרינגלעכע, וועלכער ס׳גייט קיין זאַך נישט אָן, חוץ די
טעלער און גלעזער, וואָס זי האַלט אין איין ברעכן, און אַברהמטשיק —
קלאַרען, וועלכע האָט קלוגע אויגן און...״

„און ביים וואָקזאַל זאָגט מען, אַז זי האָט אים אַ היפּשן נדן
געגעבן״.

„און איך, זאָגט מען...״

„עט, וואָלט ער אַזאַ ווייב געהאַט, וואָלט ער מיט איר איצט
געזעסן אין אַ קליינעם וואַרעמען חדר, זיך איינגעהערט ווי דער שטורעמ־
ווינט רייסט מיט צאָרן די דרויסן־לאָדנס און איר דערציילט, ווי ער
איז אַמאָל איינער אַליין אין אַזאַ שטורעמדיקן אָוונט פונם חדר געגאַנגען,
דורכגעגאַנגען דורכן שמאָלן בית־מדרש־געסל און געהערט, ווי אין דער
פינצטערער ווייבערשער שול קלאַפּט עמעץ פּאַמעלעך אין אַ דרימלדיקער
שויב. און נאָך וואָלט ער איר דערציילט, ווי פאַר דריי קאָפּיקעס איז
ער אַמאָל איינער אַליין ביינאַכט אויף דעם בית־עולם געווען... ער
וואָלט איצט וועגן געלט נישט געטראַכט״.

VI

האַרט איינגעטראָטענע, ערטערווייז טונקעלע שנייען האָבן שוין די פאַרגליווערטע ערד איינגעדעקט און זי באַהאַלטן פון מענטשלעכע אויגן. אויף די בערג, וואָס אַרום וואָקזאַל, זענען די שנייען געלעגן, אויף די בערגיקע פעלדער און איינזאַמע טאָלן, וווהין ס'האָט זיך צייטנווייז אַן איינזאַמע בעל־עגלישע פור אַראָפּגעלאָזט און דאָרטן פאַרלאָרן אַ ציטעריקן קלונג פון אַן אַלטן מעשענעם גלאָק. אַ נעפּל אַ גרייז־גרויער האָט זיך אין אַוויר פאַרשפּרייט, און אָנגעפּראָרענע בוימער האָבן זיך אין אים, ווי אַלטיטשקע, איינגעבויגן און מיט זייער גאַנצער שווערקייט זיך געצויגן צו דער ערד.

ביי'ניש איז געזעסן אַן אָנגעפּעלצטער אינם טיפן בעל־עגלישן שליטן, און געזען, ווי דער בעל־עגלה, וואָס האָט דעם קאָפּ צו אים אויסגעדרייט, האַלט דאָס מויל אָפן. אַ בלוי־קאָלירענע פּאַרע האָט פון דעם מויל געזעצט, ווערטער אָפּגעריסענע האָבן זיך אָפּטמאָל פון דאָרטן אַרויסגעכאַפּט און, צופליענדיק צו אים, זיך צוגעפּראָרן און נישט געוואָרן.

„אָט דער מאָני דרעל... גאָר קיין נאַר... ערשט צוריק מיט אַ יאָר אָנגעזעצט... און שוין... זיך אויף די פיס אַרויפגעכאַפּט... אַ שטוב זיך אין... סעטרעניץ קעגן דער פּאָסט אויסגעבויט... אַ הויף... און אין צוקער־פאַבריק שוין ווידער אַן עסקן געוואָרן... די מיל ביים גראַף אָפּגעדונגען... גאָר קיין נאַר, ווי איך בין אַ ייד... וויאָ!"

אָט צו דעם זעלביקן מאָני דרעל פאָרט ער דאָך איצט. ערשט פאַראַיאָרן האָט ער אים זיינע וועקסלען אויף אַכט הונדערט רובל פאַר צוואָנציק פּראָצענט אומגעקערט און איצט, ווען אים גייט נישט אַמבעסטן און מאָנין גייט אַזוי גוט, אפשר וועט ער אים עפּעס געבן. מאָני איז אַפילו נישט פון די גוטהאַרציקע... און פאָרן איצט צו אים מיט טענות איז אַפילו אַ מחיה בזויה, נאָר אפשר... ווער ווייסט... דער בעל־עגלה שלמה ליפּ זאָל כאָטש ביים וואָקזאַל נישט דערציילן...

ס'האָבן מאָנאָטאָניש געקלונגען די גלעקער און פאַמעלעך דערציילט אַלץ איין טרויעריקע לאַנגע מעשה; אַ מעשה מיט אַ ווייט, פאַרוואָרפן וועלט־ווינקל, ווו ס'ציט זיך אַן אייביקער ווינטער, אַ מעשה

מיט הויכע שניי־בערג, וואָס דרימלען דאָרטן אונטער אייביקע נעפּלען און כאַפּן זיך קיינמאָל נישט אויף.

דאָ און דאָרטן האָבן זיך אָנגעפּעלצטע און וואָרעם־איינגעהילטע ברואים באַגעגנט. זיי האָבן ווי נישט געפילט, אַז דער ווייסער ראָסט ליגט שוין אויף זייערע בערד און ברעמען, און נאָך אַלץ געדרימלט גייענדיק. „היט זיך" האָט צו זיי פון צייט צו צייט דער בעל־עגלה געשריגן. האָט זיין קול אָבער צו זייערע אויערן נישט דערגרייכט, איז געשווינט פאַרגליווערט געוואָרן און העגגען געבליבן ביים בעל־עגלה אונטערן נאָז.

און ווייט, ווייט, אויף דעם שיפּוע פון יענעם ברייטן באַרג, וואָס ביים האָריזאָנט, האָבן זיך שוין סימנים פון „גרויס סעטרעניץ" צו באַווייזן אָנגעהויבן. פריער זייער אַ הויכער און גלייכער געמויערטער קוימען, וואָס שטעכט זיך אַיין טיף אינם נעפּל. נאָכדעם אַ שאַרפער שפּיץ פון אַן איינזאַמער און פאַרקלערטער קירך, סלופּעס פונם טעלעגראַף מיט אַ גאַנץ היפּש פעלד פון נידעריקע שניי־ווייסע דעכער.

מאָני דרעלס אַ מיידל פון אַ יאָר אַכצן האָט אים אין האַלב־פינצטערן קאָרידאָר באַגעגנט און געזאָגט:

„דער טאַטע איז איצט אין צוקער־פאַבריק; פון דאָרטן וועט ער געוויס אין מיל צופאָרן און אַהיים וועט ער ערשט ביינאַכט קומען".

ער האָט געקלערט ענטפערן, אַז ס'איז אים געוויס שווער צו וואַרטן, נאָר דאָך, אַז ער איז שוין דאָ און אַזויווי... האָט זיך אָבער ביי אים אומגעריכט אַרויסגעכאַפּט אַ מהיכא־תיתידיקער „נו" מיט אַ שמייכל דורכן נאָז. און אַליין איז ער שוין רויט געוואָרן און געפילט, ווי דאָס האַרץ באַליידיקט זיך:

„וואָס פאַר אַ ,נו' און צו וואָס האָט דער שמייכל געטוגט?"

דאָס מיידל איז נאָך אָבער געשטאַנען קעגן אים און איבערגעחזרט:

„וועט ער, הייסט דאָס, ערשט ביינאַכט אַהיים קומען. איר קענט אַריינגיין אָט אַהער".

זי האָט אים די טיר פון אַ זייט־חדר געעפנט און אַליין ערגעץ געשווינט נעלם געוואָרן.

ער האָט געטראַכט:

„ווען איציק-ברוך קומט איצט אַריין אַהער, וואָלט אָט דאָס מיידל געוויס פון אים נישט אַזוי געשווינט אַוועקגעלאָפן, און געקוקט וואָלט זי אויף אים נישט מיט אַזעלכע אויגן, וואָס זאָגן: נו גיכער, מאַך קיין טענות נישט און זאָג וואָס ווילסטו — אַוועקגיין צי אויסוואַרטן?״

ער האָט זיך צוגעזעצט און זיך אַרומגעקוקט:

אַ שיין אויסגעמעבלטער קאַבינעט, אַ מאַרמאָרנער שרייב-געצייג מיט אַ „מאָפּסיק״, וואָס האַלט דאָס ווידעלע אין דער הייך, גרייט אויף אַ חניפה צו מאַכן, אויף די ווענט בילדער מיט ברייטע אָפּגעגילדטע ראַמען. דאָס אינגאַנצן איז אפשר פאַר זיין געלט געקויפט געוואָרן... ווער ווייסט? און דאָך זיצט ער לעבן דעם, ווי לעבן פרעמדס און האָט מורא זיך צורירן צו דעם.

„און די שטוב זעלבסט מיט די געמאָלטע סטעלעס איז אפשר אויך פאַר זיין געלט געבויט געוואָרן, אַ היפּשן חלק האָט ער דאָך לפּחות אין איר״.

„און לאָז ער נאָר אַ פּרווו טאָן זיך צושפּאַרן אויפן טיש, לאָז ער זיך, למשל, אַ וואַלגער טאָן אויף דער קאַנאַפּע און אַרויפשלעפּן אויף איר זיינע פיס...״

פונם צווייטן חדר האָבן זיך געהערט פאַרשידענע קולות, וואָס האָבן זיך צייטנווייז צוזאַמענגעגאָסן און אַ מלחמה געפירט.

עטלעכע מיידלעך האָבן זיך דאָרטן פאַר עפּעס-וואָס געקריגט. אַ שכלדיקע קריג איז דאָס מסתמא געווען. אַ גראָב מאַנסבילש קול האָט דאָרטן איינגעשטילט אַ מיידל, וואָס האָט געהאַט זייער אַן איידל און הויך קולכל, און צו פאַרשטיין געגעבן:

„אָט, למשל, איר טאַטע האָט אַ געוועלב, ער פאַרדינט, למשל, ביי יעדער אַרשין סחורה צען קאָפּיקעס און אַזוי ווי ער האָט די סחורה אַליין נישט אויסגעאַרבעט, קומט אויס, אַז די צען קאָפּיקעס זענען דעם אַרבעטערס, דאָס הייסט, אַז ער לעבט אויף אַ פרעמדן חשבון״.

האָט זיך באַלד אַרויסגעכאַפּט דרעלס אַכצניאָריק מיידל און אים אונטערגעהאַלטן:

„געוויס, ריכטיק״.

ער איז אויף די שפּיץ-פינגער צוגעגאַנגען צו דער פאַרמאַכטער

טיר, וואָס האָט אין יענעם חדר געפירט און צוגעבויגן דאָס אויער.

דאָס מאַנסבילשע קול האָט זיך ווידער געהערט, איז זיך צעגאָסן פּאַמעלעך און באַרויִקט די אויפגערודערטע מיידלשע הערצער:

„אָט וועל איך אייך אַ משל געבן...״

אפשר איז דאָס געווען אַן אַלטער בחור, אַ לערער, וואָס האָט אַ גרויסן שטערן מיט צוויי טיף-אויסגעקראָכענע ווינקלען געהאַט, אַ בחור אַ ידען, וואָס האָט די מיידלעך אין די אויגן נישט געקוקט און נאָר אַלעמאָל די ברילן צום נאָז שטייפער צוגעדריקט. אפשר האָט דרעלס מיידל פון דעם בחור געהאַלטן, און געפעלן איז ער איר געווען מיט ביידע אויסגעקראָכענע שטערן-ווינקלען און מיט די צוויי רויטע פּאַסקעלעך, וואָס די ברילן האָבן מיט דער צייט אויף זיין געלערנטער נאָז אויסגעקוועטשט. און דערפאַר האָט זי יעדעס מאָל, ווען ער האָט געענדיקט רעדן, געשריגן:

„אמת, ריכטיק״.

האָט אים אָבער אויף דעם מיידל פאַרדראָסן און אַ שמייכל האָט זיך אין זיינע אויגן באַוויזן:

„נו, און איר טאַטע... נו, און זי אַליין...״

ער האָט שוין די נעגל געביסן:

„אַ רוח אין זייער... אַליין רויבט מען זיך אָן, מ׳גזלט, מ׳הרגעט, קליידער פאַר פרעמד געלט קויפט מען זיך, נאָכדעם זיצט מען אין אַ וואַרעמען געמאַלטן חדר, מ׳קוקט דאָרטן אויף אַ ליבן בחור און מען זאָגט:

„דו אַרבעטסט נישט און לעבסט... אַ סימן, אַז דו לעבסט אויף אַ פרעמדן חשבון...״

און יענער בחור האָט נאָך דאָרטן גערעדט פּאַמעלעך:

„דער קאַפּיטאַליסט, איר פאַרשטייט?...״

ער האָט זיך דערמאָנט: אַ בחור אַ קאָמיסיאָנער האָט ערגעץ ווערטער געכאַפּט, געקומען אויף דעם וואָקזאַל און געפרעגט ביי אַברהמטשיקן פון וואָס נעמט זיך קאַפּיטאַל, האָט אַברהמטשיק אים ווי אַ חסר-דעה אָנגעקוקט און נאָר פיווניאַק האָט די אַקסלען עטוואָס אונ-טערגעהויבן און אָפּגעענטפערט:

„שוטה איינער, וואָס פאַר אַ שאלה פרעגסטו, מ׳נעמט נדן, ווערט

קאַפּיטאַל. און פון וואָס נעמט זיך טאַקע דער קאַפּיטאַל?... ער, ביינישׁ, איז דאָך נישט קראַנק צו וויסן בעסער פאַר יענעם בחור, וואָס זיצט פון דער זייט טיר; אַ בעסערן קאָפּ פאַר אים האָט ער דאָך געוויס און חוץ דעם האָט ער דאָך שוין עפּעס אַ שטיקל קאַפּיטאַל געהאַט און האָט אים שוין נישט".

פאַרנאַכט איז מאָני דרעל אַהיים אָנגעקומען. עטלעכע קינדער זענען אים אַנטקעגן אַרויסגעלאָפן, אים אַרומגעכאַפּט און דערציילט:

„טאַטע, דאָרטן אין קאַבינעט וואַרט עמעץ אויף דיר".

נאָכדעם האָט מען אַ לאָמפּ אַריינגעטראָגן, אים אויפן טיש געשטעלט און צוריק צוגעמאַכט די טיר.

און דאָרטן ערגעץ אין עסצימער האָט מען טיי געטרונקען און געקלונגען מיט לעפעלעך. דאַכט זיך, וואָס האָט מאָני אים באַדאַרפט אַזוי לאַנג האַלטן... קום אַריין און זאָג אַ וואָרט... איז דאָך דאָס מאָני דרעל געווען... פיל איבעריקס האָט ער אויף זיין לעבן געטאָן, און דאָך איז אין יעדער איבעריקער תּנועה געלעגן אַ כּוונה... אָט אַזוי האָט ער, הערנדיק גוט אויף ביידע אויערן, געזעצט שטאַרק שטיל, זיך אויף איין אויער טויבלעך געמאַכט, אים צוגעבויגן צו יעדן מענטש, וואָס האָט זיך צו אים מיט אַ וואָרט געווענדעט און איבערגעפרעגט:

„אַ?"

ער איז צום סוף אַריינגעקומען און אים געפרעגט:

„וואָס האָט איר עפּעס געוואָלט זאָגן?"

זיין גלייך און האַרט בערדל האָט ווי נאָר-וואָס אַרומגעצויגן אויסגעזען, און ער אַליין האָט אַ מינע געמאַכט, גלייך ווי אים, ביינישן, זעט ער איצט דאָס ערשטע מאָל אין לעבן.

ביינישׁ איז רויט געוואָרן און אַ הוסט געטאָן:

„איר פאַרשטייט, האָט ער אָנגעהויבן, פאַראַיאָרן... פאַראַיאָרן..."

ס'האָט זיך געפילט, וואָס פאַר אַ מחיה בזויה עס איז צו זיצן דאָ קעגן אָט דעם בלוט-צאַפּער. און צו רעדן איז אַזוי שווער געווען... און דרעל האָט אויף אים רויק געקוקט און דערצו נאָך אַלעמאָל צוגעבויגן צו אים זיין כּלומרשט טויבלעך אויער און איבערגעפרעגט:

„אַ?"

ער האָט אים דערציילט, אַז ס'איז אים שלעכט, זייער שלעכט, אַז ער גייט צום גרונט, אַז ער טרינקט זיך און אַזוי ווי סוף-כּל-סוף קומט דאָך אים ביי זיבן הונדערט רובל, טאָ בעט ער אים... מיט גוואַלד קען ער ביי אים נישט נעמען, נאָר בעטן, בעט ער אים...

דרעל האָט אים אויסגעהערט מיט אַ גאַנץ ערנסט פּנים, אַזוי אַז עס איז שוין אפשר געווען צו גלויבן, אַז געלט קומט ביינישן נישט ביי אים, מאַני דרעלן, נאָר גאָר ביי אַ צווייטן. דאָך הערט ער אים אויס מיט געפּיל און זוכט אַ פּלאַן, וויאַזוי ער, ביינישן, זאָל זיין געלט קענען אָפּנעמען.

„פּאַני רובינשטיין, האָט אים דרעל פּאַמעלעך און שטיל צו פאַרשטיין געגעבן, איר זייט דאָך אַ יונגערמאַן אַ בעל-שכל. איר פאַרשטייט געוויס אַליין, אַז לעבן מוז איך שטענדיק, ווי אַ מענטש. איך בין שוין אַזוי געוואוינט געוואָרן: מיין ווייב מוז פאָרן אַלע יאָר קיין אויסלאַנד. זי איז, נישט פאַר אייך געדאַכט, נישט געזונט, זי האָט אַ לעבער-קרענק. מיינע צוויי יינגלעך מוז איך אין אַ גרויסער שטאָט האַלטן... זיי קאָסטן מיך געוויס הונדערט פופציק רובל אַ מאָנאַט. די איבעריקע קינדער מוז מען דאָ אַ לערער האַלטן. אָט גיב איך, למשל, אָט דעם לערער אַכציק רובל אַ מאָנאַט חוץ עסן און חוץ דער וואוינונג. דאָס גלייכן קליידן מוז מען זיך און די קינדער, מען קען פאַר דער וועלט קיין פּנים פון חוזק נישט באַווייזן. צי נעמט, למשל, אָט מיך אַליין, איך באַגעגן זיך מיט מענטשן, כ'לעב אפשר אינגאַנצן פון מענטשן, טאָ מוז איך אַרויסגיין ווי אַ מענטש און אַרויספאָרן ווי אַ מענטש".

„הערט אויס, פּאַני רובינשטיין: אויב ס'וועט מיר נאָך אַלעס קאַפּיטאַל בלייבן, וועל איך אייך דעם ערשטן מיט אַ גרויסן דאַנק אָפּגעבן. איר פאַרשטייט? ווען איך וועל נישט אָפּגעבן, נאָר אייך, אייך..."

און אין פינצטערן קאָרידאָר איז שוין דער בעל-עגלה שלמה ליפּ געשטאַנען און דאָרטן געשריגן אויף דעם קול:

„אָט דער בטלעניק! וואָס האָט ער זיך דאָרטן אַנידערגעזעצט. דעם גאַנצן טאָג מיך דאָ פאַר אַ קאַרבאַטש אָפּגעהאַלטן!..."

ביינישן האָט געטראַכט:

„אַך, אָט דער שלמה ליפּ, ער זאָל כאָטש בײַם וואָקזאַל נישט דערציילן".

VII

ס'איז געווען אַ מעשה.

צוזאַמען מיט שלומקע פּערל האָט ער אויף אַ פּאַרטיע צוגעבערענטן קאָרן האַנטגעלט געגעבן. דער קאָרן האָט אַ היפּשן ריווח געבראַכט, האָט אָבער שלומקע געטענעט, אַז בייניש האָט דאָס געלט נישט אין דער צייט צוגעטראָגן און אים קיין חלק נישט געוואָלט געבן. ער האָט זיך מיט שלומקען אַכט טאָג כּסדר אין איינעם פון די נאָענטע שטעטלעך געלאָדן און אויסגעשפּילט אַן ערך פון פיר הונדערט רובל.

זיין ערשטער ריווח איז דאָס פּאַר דעם גאַנצן ווינטער געווען.

אומקערנדיק זיך צום וואָקזאַל, האָט ער דעם גאַנצן וועג צו זיך אַליין געשמייכלט, די פינגער-נעגל פאַרגעסן צו בייסן און געקלערט:

„אַז מען וויל צוריק... זענען דאָך מענטשן, אַדרבאַ, גאָרנישט אַזוי שלעכט".

ווען ער האָט זיך ביי זיך שלאָפן געלייגט, האָט ער שוין געקלערט, אַז מען קען געלט פאַרדינען און אויסבויען ביים וואָקזאַל פונקט אַזאַ שטיבל ווי אַברהמטשיקס. נאָכדעם האָט זיך אים די גאַנצע נאַכט אַ מאָדנע וואַרעמער חלום געפלאָנטערט: כּלומרשט ער מיט אַברהמטשיקס ווייבל פאָרן צו זיין פאָטער אויף פּסח... ער גייט מיט איר דאָרטן איבער דעם שטעטל און ווייזט איר:

„אָט אין דעם בית-המדרש האָב איך געלערנט... אָט אין יענעם הייפעלע איז אַ רייכער בעזדעטניק געזעסן, דער בעזדעטניק האָט אַ ביבליאָטעק געהאַט, פלעגט ער ביי אים ביכער אויף ליייענען נעמען... און דאָרטן אין טאָל איז ער ימים-טובים-צייט אויף דעם גראָז, וואָס ביי דער פּוסטער מיל, געלעגן, געקוקט אויף די ברייטע הימלען..."

און גאַנצפרי, ווען ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, האָט שוין די באַלעבאָסטע ביי אים אין חדר געהייצט און דערציילט:

„געווען דאָ זונטאָג אַברהמטשיקס ווייבל... דעם גאָרטן, האָט זי געזאָגט, וויל זי אויף דעם זומער אָפּדינגען. און אין שטוב איז זי אויך

געוועזן... ווער וווינט אין אָט דעם חדר? האָט זי געפרעגט".

ער האָט זיך דעם גאַנצן טאָג אַרומגעדרייט ביים וואָקזאַל. און איינאָוונט ווידער פאַרקראָכן צו אַברהמטשיקס רעזערוואַר. ווען ס'איז גוט פינצטער געוואָרן, איז ער צום באַלויכטענעם שטיבל צוגעגאַנגען און זיך אָפּגעשטעלט פאַר די פענצטער פון עסצימער.

ער האָט געזען:

סוחרים און קאָמיסיאָנערן זענען דאָרטן אַרום טיש געזעסן און אין קאָרטן געשפּילט. און ביי איין עק פון טיש איז אַברהמטשיקס ווייבל געזעסן און געשמייכלט צום קאָמיסיאָנער, וואָס האָט געהאַט אַ געזונט פּנים מיט גרויסע פאַרדרייטע וואָנצעס.

ער האָט זיך געפילט נישט אַמבעסטן און געקלערט:

„אפשר איז איר מער אָנגענעם צו קוקן אויף דעם געזונטן און שיינעם קאָמיסיאָנער, ווי צו קוקן אויף אים, דעם דאַרן סוחרל?"

און אין אַ האַלבע שעה אַרום, ווען ער איז שוין אין זיין פינצטערן און קליינעם חדרל אַריינגעגאַנגען, האָט ער זיך ביי זיין שפּיציקער נאָז מיט די נידעריק צוגעשוירענע באַקן אַ טאַפּ געטאָן און אין דער פינצטער באַשלאָסן:

„געוויס".

ער איז צו איר מער נישט געגאַנגען, האָט אַרומגעשפּאַנט אויף דעם וואָקזאַל-פּלאַץ און געקלערט:

„אין אמתן, איז דען נישט נאַריש געווען דאָס, וואָס ער האָט זיך אַרומגעדרייט ביים רעזערוואַר אַלע אָוונט? און דער עיקר... אָט האָט ער, למשל, פיר הונדערט רובל פאַרדינט..."

דאָך איז ער אין איינעם אַן אָוונט ווידער צום רעזערוואַר פאַרקראָכן, און שטילערהייט זיך אַריינגעגנבעט אינם האַלב-פינצטערן קאָרידאָר פון אַברהמטשיקס שטוב. ס'האָט אים דאָרטן קיינער נישט באַמערקט, איז ער דאָרטן עטלעכע מינוטן געשטאַנען, דערזען דורך דער האַלב-אָפענער טיר דעם געזונטן און שיינעם קאָמיסיאָנערס פאַרדרייטן וואָנץ, און אומבאַמערקטערהייט זיך פונם פינצטערן קאָרידאָר צוריק אין דרויסן אַרויסגעגנבעט.

נאָכדעם איז אַ קאַלטער, נאַסער און טונקעלער טאָג געווען. ער

האָט זי ביים וואָקזאַל דערזען און פון ווייטן געכאַפּט אַ קוק אויף איר שיין און שוואַרצלעך פּנים. זי האָט אַ קורץ ווינטערדיק קאָפּטל גע־טראָגן, האָט דאָס איר געקליידט. און ביידע טעלעגראַפּיסטן האָבן אויף איר דורכן פענצטער נאָכגעקוקט. ער האָט זיך באַלד אַוועקגעדרייט און אַ שמועס מיט אַלע דערבאַרעמדיקן פאַרפירט. עמעצן אויף צו להכעיס האָט ער דאָס געטאָן, אפשר אויף צו להכעיס טאַקע איר, דער שיינער און טונקעלער, וועלכע איז ערגעץ אונטער זיינע פלייצעס געשטאַנען.

ס׳האָט געבלאָזן אַ קאַלטער און נאַסער דרום־ווינט. בלאָזנדיק האָט ער פאַרבלאָטיקט דעם ריינעם שניי און אים צעגאָסן אויף די בוימער, פעלדער און אַרומיקע בערג, ווו שוואַרצע ערד־פלעקן האָבן שוין ערטערווייז צו די פאַרוואָלקנטע הימלען געקוקט און שטומערהייט ביי זיי געפרעגט:

„ווען איר אונז נאָכאַמאָל באַשיטן מיט ווייסן, ווייסן שניי?״

די הימלען זענען אָבער זעלבסט שטום געווען, און נאָר דער פרייער ווינט האָט ערגעץ אַ גרילץ פון אַרומבלאָנזשענדיקע ראָבן באַ־קומען און אים צו די פלעקן פאַר אַן ענטפער געטראָגן. פונם צעגאַנגענעם שניי איז דער וואָקזאַל־פּלאַץ נאַס און קויטיק געווען. דער ווינט האָט איבער אים אַ מאָדנע פוסטקייט אַרומגעטראָגן און געקלאַפּט מיט די שויבן פון נישט קיין אָנגעצונדענע לאַמטערנעס. פוסט און אומעטיק איז דאָ געווען, צייטנווייז האָט זיך דאָ אַ מענטש באַוויזן: ער האָט גייענדיק זיין קאָפּ איינגעבויגן, און דער ווינט האָט זיך נאַריש געמאַכט און אים פאַר די פּאָלעס געריסן.

און פון אַלע דערבאַרעמדיקנס קליין מויל האָבן זיך נאָך אַלץ שטילע ווערטער געשאָטן. עפּעס האָט ער ביינישן מיט אַ שמייכלדיק פּנים דערציילט וועגן אַ פּריץ, וואָס האָט זייער וואָלוול האָבער פאַר־קויפט, וועגן דעם וואָס מ׳האָט דעם האָבער נאָך וועלוועלער געקאָנט אָפּקויפן. און אַ המצאהלע אַ מאָדניטשקע האָט אַלע דערציילנדיק אויפ־געטאָן, אַ המצאה אַן איידעלע און גוטהאַרציקע, ווי איידל און גוטהאַרציק ער אַליין איז געווען.

האָט זיך ביינישאָבער צו דער המצאה נישט צוגעהערט און אַלץ געקלערט וועגן דעם, וואָס „זי״ שטייט ערגעץ אונטער זיינע

פלייצעס, וועגן דעם, וואָס ס'קוקן אויף איר דורכן פענצטער צוויי שמייכלדיקע טעלעגראַפיסטן.

ס'איז צוגעגאַנגען און זיך אָפּגעשטעלט אויף פינף מינוט אַ נאַסער, פאַררויכערטער און קויטיקער פּאַסאַזשיר-צוג. דער ווינט האָט אין די נאַסע פענצטער פונם צוג געבלאָזן און זיך מיט די וואַגאָנעס געוואָלט שפּילן. נאָר די וואַגאָנעס האָבן זיך נישט גערירט און אַפילו אויף אַ רגע פון זיך דעם טרויעריקן ברוגז נישט אַראָפּגעוואָרפן. קיינער איז פון די וואַגאָנעס צום וואָקזאַל נישט אַרויסגעגאַנגען, קיינער איז אין זיי נישט אַריינגעגאַנגען; און צו גלויבן איז שוין געווען, אַז אין יעדערן פון זיי ליגט אַ מת, און אַרום אים זיינע דערשלאָגענע קרובים, וואָס פירן אים פון גאַנץ ווייט צו קבורה....

נאָר דאָרטן אין עק פונם צוג, ווו זי, די טונקעלע און שיינע, האָט זיך אַרומגעדרייט, האָט זיך אַ יונגערמאַן אַ סטודענט אויף די טרעפּלעך פון אַ וואַגאָן אַוועקגעשטעלט און צוגעקלעפּט צו איר טונקל פּנים דעם בליק פון זיינע מרה-שחורהדיקע אויגן. זי האָט אויך אָפּטמאָל אויפן סטודענט געכאַפּט אַ קוק. ביינייש האָט שוין אויף איר געקוקט און געטראַכט:

„צוגיין צו איר?"

דער צוג האָט שוין ווידער געקלאַפּט, זיך געשווינט געשלענגלט און איינגעזונקען אין בלייענע נידעריקע ווינטער-וואָלקנס.

אויף דעם פּוסטן און נאַסן וואָקזאַל זענען זיי שוין ווידער נאָר אינצווייען געשטאַנען. ער, אַ באַליידיקטער און אַ להכעיסניק, אין איין זייט, און זי, אַ יונגע שיינע און אַן איבערגעלאָזענע, אין דער אַנדערער זייט.

ס'האָט זיך אים שוין ווידער שטאַרק געוואָלט צוגיין צו איר, גאָר פון נאָענט אַריינקוקן אין איר טונקל פּנים און שטיל און פּאַמעלעך דערציילן וועגן דעם, וואָס זי האָט אויף דעם וואָקזאַל נישט געדאַרפט אַראָפּקומען. נאָר זי איז לעבן אים דורכגעגאַנגען און אַפילו אים נישט באַמערקט. ער האָט דערפאַר די פינגער-נעגל צו בייסן אָנגעהויבן און מיט פאַראיבל געטראַכט:

„גייט ער דאָס אַרום פּוסט-און-פּאַס און האָט פּוסטע מעשיות

אין זינען... און אין אמתן: וואָס איז אים טאַקע דער חילוק וועגן וועמען זי טראַכט איצט, וועגן אַברהמטשיקן, וועגן דעם געזונטן קאָמיסיאָנער, צי גאָר וועגן דעם סטודענט? ס'הייבט אים דאָך נישט אָן צו באַרירן..."

ערשט, ווען זי איז צוריק דורכגעגאַנגען, האָט זי זיך לעבן אים אָפּגעשטעלט, געמאַכט אַ פאַרזאָרגט פּנים און זיך געקלאָגט:

ס'אַראַ פוסטקייט ס'איז דאָ, אַ?"

איר פּנים איז עטוואָס פאַרקרימט געוועזן. ער האָט נישט געוווּסט, צי איז איר פּנים פאַרקרימט איבערן ווינט, צי גאָר דערפאַר, וואָס דאָ אויפן וואָקזאַל איז אַזוי פּוסט.

„אַ פּוסטקע? האָט ער איר נאָכגעשאָקלט, געוויס אַ פּוסטקע".

און אַליין האָט ער שוין געפילט, אַז ער ווערט רויט, וויל נישט שמייכלען און שמייכלט פאָרט.

פאַרוואָס האָט אים פּלוצים אויף איר פאַרדראָסן?

עפּעס מיט נישט קיין פאַרזיכטיק וואָרט האָט ער זי שטאַרק באַליידיקט. ער האָט געזען: ס'האָבן זיך אויף אים אָפּגעשטעלט אירע אויגן, שטאָלצע און פולע מיט גאווה. נאָר באַלד האָט זי זיך אויסגעדרייט פּונקט אין דער זייט פון וועלכער ס'האָט געבלאָזן דער קאַלטער און נאַסער ווינט. עפּעס האָט זי געקלערט, זיך צום סוף באַשלאָסן אים אָפּצאָלן פאַרן וואָרט:

„...טאַקע דערפאַר וויל זי אים בעטן, אַז ער זאָל וועגן איר מער אַזאַ מיינונג נישט האָבן... און נאָך וויל זי אים זאָגן: אין איינעם אַן אָוונט איז ער ביי איר אין קאָרידאָר געשטאַנען... אַ נאַרישקייט איז דאָס פון זיין זייט געווען... ער האָט דאָך געמעגט אין שטוב אַריינגיין. ער ווייסט דאָך: ס'איז איר שטענדיק אָנגענעם, ווען ער קומט אַריין..."

און איר מיינונג וועגן די וואָקזאַל-לייט ווייסט ער דאָך אויך... זי האָט זיי אפשר נישט ווייניקער פאַר אים פיינט...

ער האָט זי באַגלייט מיט די אויגן און געטראַכט:

„זי האָט זיי פיינט, די סוחרים, און דאָך איז זי צו זיי געקומען און לעבט צווישן זיי. און ער, בייניש, האָט זיי נאָך מער פאַר איר פיינט, און דאָך אַנטלויפט ער נישט פון זיי".

„און פאַרוואָס אַנטלויפט ער טאַקע נישט פון זיי? וואָס ציט אים,

ביינישן, צו זיי? די פיר הונדערט רובל, וואָס ער האָט פאַר דעם גאַנצן יאָר פאַרדינט?"

VIII

סאַמע אין סוף ווינטער, ווען פרעסט זענען שוין קליינע געשטאַנען, באַר געדיכטע שנייען האָבן זיך נאָך טאָג און נאַכט אָן אַן אויפהער אינם טונקעלן וואָקזאַל-געגנט געשאָטן, איז מאיר העכט ווידער צום וואָקזאַל קלייען פאַרקויפן אַראָפּגעקומען און זיך באַזעצט אין אַ היפּשן חדר פון אַ נאָענט פויערש שטיבל. ווי דאָס פריערדיקע מאָל האָט ער איצט געלט פאַרדינט, פאַפּיראָסן אָן אַ שיעור גערויכערט און מיט די וואָקזאַל-סוחרים קיין איבעריק וואָרט געוואָלט אויסרעדן. אין זיין טונקל-זיידן, עטוואָס אונטערגעהויבן פּנים האָט זיך קיין שום פאַרענדערונג נישט געזען, און נאָר דענסטמאָל, ווען זיינע צופּיל אָפענע אויגן האָבן זיך אויף די סוחרים אָפּגעשטעלט, האָט זיך געדאַכט, אַז די שנאה צו זיי און צו זייערע עסקים איז פאַר דער צייט פון זיין אָפּשטייגן שטאַרקער און טיפער געוואָרן. ביינישׂ האָט אויף אים דענסטמאָל ווי אויף אַ רעטעניש געקוקט און געטראַכט וועגן דער ווייטלעכער אומבאַקאַנטער טשערני-גאָווער גובערניע, וווּ העכט האָט זיך מיט דער שנאה אָנגעזויגן:

„מאָדנע ברואים דאַרפן דאָרטן זיין".

איינער פון די מאָדנע ברואים איז דאָך העכט אַליין געווען: פיינט געהאַט דעם מסחר מיט אַלע איידעלע געפילן און אַליין אַ סוחר געווען; גאַנצע טעג געזעסן ביי זיך מיט צענומענע נאָזלעכער און מיט זייער ערנסטע, גרויסע אויגן געקוקט אויף דעם רויך, וואָס האָט זיך פון זיין אונטערגעהויבן מויל געצויגן. וועגן וועמען האָט ער דאָס געקלערט? וועגן זיך? וועגן זיינע פאַרדינסטן? צי גאָר וועגן זיין קליינינק שיינינק ווייבעלע, וואָס ער האָט אין טשערניגאָווער גובערניע איבערגעלאָזט?

ס'איז געווען אוממעגלעך צו טרעפן.

אונטערן טיש און בעט האָבן זיך ביי אים פיל ביכער געוואַלגערט. צעטרעטן זענען די ביכער געווען, פאַרשמירט און פאַרגאָסן. ער האָט זיי קיינמאָל אין האַנט נישט גענומען און קיינמאָל וועגן זיי נישט

גערעדט. נאָר אַמאָל האָבן זיך אויף זיי זיינע צופּיל אָפענע אויגן אָפּ־געשטעלט און געדאַכט האָט זיך, אַז זיי זאָגן:

„אַז וויבאַלד ער אַליין, מאיר העכט, הייסט דאָס, וואָס האָט סוחרים אַזוי פיינט, קען זיך אַליין פון סוחרעריי נישט באַפרייען, טאָ צו וואָס זשע נוצן אָט די טיף־קלוגע ביכער און וואָס פאַר אַ הילף קענען זיי די מענטשן ברענגען".

„און טאַקע, וויבאַלד ער אַליין קען זיך פון סוחרעריי נישט באַפרייען, טאָ קענען צו גאָרנישט ברענגען די איבעריקע פּילפּולים, און דאָס גלייכסטע איז דערפאַר צו זיצן שטיל, אָט ווי ער, מאיר העכט, זיצט, שווייגן און קוקן, ווי ס'ציט זיך דער רויך פונם האַלב־אָפענעם און אונטערגעהויבענעם מויל".

ביניש האָט זיך טאַקע נישט געקאָנט איינהאַלטן און אים געפרעגט:

„ס'איז אַפילו נישט מיין עסק, דאָך וויל ער אים פרעגן: אָט איז, למשל, ער, ביניש, ער האָט אפשר נישט ווייניקער פאַר אים דעם מסחר פיינט, דאָך קלערט ער אַפילו אַ מלמד אין אַ דאָרף צו ווערן. און ער, העכט, ווער פאָדערט דאָס פון אים אַ סוחר צו זיין? ווער דאַרף אים, למשל, אָט דאָ ביים וואָקזאַל האָבן?"

און העכט האָט פלוצים מאָדנע גרויסע אויגן באַקומען און נישט פאַרשטאַנען:

„וואָס הייסט, ווער ס'דאַרף אים דאָ? ער דאַרף זיך אַליין".

גלאַט אַ מאָדנער איינפאַל פון אַ ליטוואַק! ביניש איז מיט אים נישט איינשטימיק געווען און געטראַכט:

„אָט דאַרף אים, למשל, זיין הילצערן וויַיב נישט האָבן, נו, אַנטלויפט ער נישט פון איר?"

ביי איציק־ברוך האָט ביניש איינמאָל געטראָפן אַ דאַרינק מיידל, וואָס האָט געהאַט אַ קליין קינדערש פנימל מיט האַרטע אָפּגעשוירענע האָר. זי האָט נאָך אין איינע פון די גרויסע שטעט איציקן ליב געקריגן און צוליב אים אַראָפּגעקומען פאַר אַ לערערין אין איינע פון די נאָענטע שטעטלעך. איציק איז דענסטמאָל אויף איינפלוענצע שלאָף געווען, געלעגן

מיט אַ פאַרבונדענעם האַלז און שטאַרק רויט פּנים אויף דער נידעריקער קאַנאַפּע און געשוויגן.

אפשר האָט ער געטראַכט, אַז דאָס דאַרינקע מיידל גייט אומזיסט צו אים און אפשר האָט ער אָן איר גאָר איינגאַנצן פאַרגעסן, נאָר גע-בענקט נאָך יענע נעפּלדיקע און פּראָסטיקע טעג, אין וועלכע ער האָט מאַרגוליסעס ניינצניאָריק שיין מיידל אויף זיין קינדערשן שליטל אַרומגעשלעפּט.

ער האָט שוין, הייסט דאָס, די דאַרינקע און קליינינקע אויך נישט באַדאַרפט. האָט זי זיך נישט וויסנדיק געמאַכט, געקומען צו אים אַלע אָוונט און געשמועסט מיט זיין ברודער וואָלאָדיען, דעם קלייענדיקן און פרישטשעוואַטן סטודענט, וואָס איז נישט-לאַנג אַהיים צוגאַסט גע-קומען. דאָס מיידל האָט גערעדט מיט האַרץ און די דאַרע באַקן האָבן ביי איר מאָדנע געפלאַמט און וואָלאָדיע האָט געשמייכלט מיט געלע וואַסערדיקע אויגן און געווען צופרידן פון דעם, וואָס ער איז איצט צוגאַסט אַהיים געקומען.

אין אמתן איז דאָך ביינישן געווען אַלץ איינס, וועגן וואָס זיי רעדן און וועגן וואָס זיי קריגן זיך. ער האָט טאַקע אין זייערע שמועסן קיין אָנטייל נישט גענומען אַלץ געוואָלט נעמען און געקלערט, אַז צום „סאָלנעטשניק", וואָס ער האָט נישט-לאַנג געקויפט, וועט ער געוויס הונדערט פופציק רובל דערלייגן און, ווער ווייסט, אפשר טאַקע גאַנצע צוויי הונדערט.

און ביים וואָקזאַל זענען שוין בינטלעך סוחרים געשטאַנען און געשמועסט:

„ביניש מאַכט דאָס געשעפטן".

„אַ?"

„ער וועט זיך שוין מיטן „סאָלנעטשניק" אַבי יאָרן האַלטן".

„ניין, כ'מיין די הלוואה, וואָס ער האָט דעם בעצעגעצער אָדון געמאַכט".

„ווייס איך וואָס?! ווער רעדט פון אַ חסר-דעה?"

און אין שטאָט האָט זיין שוויגער פיוניאַקן דערטאַפּט און זיך פאַר איר קאָפּ געריסן:

„גוואַלד! גוואַלד! ווער האָט נישט געוווּסט, אַז דער בעצענעצער זעצט היינט־מאָרגן אָן?"

פּיוניאַק איז באַלד צום וואָקזאַל געקומען און דאָס אויף טעלער צעשמירט:

„כ'זאָג איך, יידן: אַ חסר־דעה, מיט אַלע פּישטשעווקעס אַ חסר־דעה".

מילא, האָט ביינישׂ זיי אַלע אין דער ערד געהאַט און אַפילו נישט געוואָלט וויסן, וואָס זיי פּלאַפּלען דאָרטן. דער עיקר איז גע־ווען דאָס, וואָס ער איז צום בעצענעצער מיט גאַנצע פינף הונדערט רובל אַריין.

ער איז טאַקע צעטראָגן געווען און די פינגער־נעגל מיט גרויס איילעניש געביסן, דענסטמאָל ווען אין מוח האָט זיך דעם גאַנצן טאָג אָן איינציקע מחשבה געדרייט:

„אַ שפּילכל פינף הונדערט קאָרבן?!"

נאָכדעם האָט ער אַברהמטשיקן אויף דעם וואָקזאַל דערטאַפּט און זיך דאָס ערשטע מאָל מיט אים דערפרייט: ווי קלערט ער טאַקע, אַברהמטשיק? ער איז דאָך נישט־לאַנג פון דעם זעלביקן בעצענעצער מיט טויזנט רובל גאַנץ אַרויס. ווי דענקט ער: ס'איז מעגלעך די פינף הונדערט רובל אַרויסצוכאַפּן?

אַברהמטשיק האָט זיין פּנים מאָדנע צונויפגעקוועטשט און אונטערן אויער גענומען קראַצן מיט כּוח און איילעניש, אַזוי אַז ס'איז שוין צו גלויבן געווען, אַז אונטערן אויער איז ביי אים אַ מסוכּנע צרעת פאַראַן, וואָס בייסט אים משוגענערווייז און לאָזט אים נישט עטעמען.

„ביינישל, אַי... אַי... אַי... ביינישל, האָט ער, קראַצנדיק זיך, אויף אַ מאָדנע דין קולכל געשריגן, ווי טוט מען מיך פריער נישט אַ פרעג? אַ, ביינישל..."

ביינישׂ האָט געשווינט די פינגער־נעגל געביסן און מיט פאַרקערטע אויגן געקוקט אַראָפּ אויף אַברהמטשיקס פּיס.

„איז דאָס געלט, הייסט דאָס, יבש?... אַ?... נו, מילא, ס'גייט נישט אין דעם... האָט ער וויניקער מיט פינף הונדערט רובל... דער עיקר איז... צי ווייסט אַברהמטשיק נישט: אפשר קען מען פאָרט דאָס געלט אַרויספּאַקן?... אַ?... ניין? נו, האָט ער דאָס אין דער ערד און וויל אַפילו וועגן דעם נישט טראַכטן..."

„נאָר וואָס אַנטלויפט איר, אַברהמטשיק ? וואָס האָט איר קיין צייט נישט... וואַרט צו... ס׳ווילט זיך גלאַט אַזוי אַביסל רעדן... הם, שוין אפשר טאַקע לאַנג נישט גערעדט... נו, און ווי קלערט איר, למשל, וועגן אַזאַ מין פּלאַן: נעמען דעם ,סודעבנעם׳ און אים די ,קלוניע׳ פֿאַרהתמענען ? אַ ?... ס׳איז נישט קיין פּלאַן ? נו, און אַ פּאָר טאָן, למשל, צום קילקיווער גראַף, צום שוואָגער זיינעם, און אים צוקלאָגן ?... ס׳וועט אייך נישט פּועלן ? נו, איז דאָך במילא נישטאָ וואָס צו רעדן... כ׳וויל אַפילו דעם קאָפּ נישט ברעכן".

האָט אָבער דער קאָפּ נישט געפאָלגט און זיך זעלבסט געבראָכן.

דער „סאָלנעטשניק", אויף וועלכן ס׳איז קיין קונה נישט געווען און וועלכן ס׳האָבן ערגעץ אין אַ פינצטער און שטויביק ווינקל די מייז געטריי געגעסן, מיט דעם בעצענעצערס נאַרישן באַנקראָט, וואָס האָט אָן שכל ביי אים געלט געליגן און אָן שכל אָנגעזעצט, האָבן זיך צו אים אין קאָפּ פאַרקליבן און דאָרטן דעם איינגעמידטן מוח געפרעסט. ס׳איז געווען שווער צו געדענקען זיי, שווער צו פילן זיי אין יעדן קנייטש פונם האַרץ און נאָך שווערער איז געווען זיי צו פאַרגעסן און צו טראַכטן, אַז ס׳איז קיין „סאָלנעטשניק" אויף דער וועלט נישט געווען און אַז דעם בעצענעצער האָט ער קיין פינף הונדערט רובל נישט געגעבן.

דאָך זענען געווען מינוטן, ווען ער האָט זיך פאַרגעסן, אַרומגעגאַנגען ביים וואָקזאַל און געטראַכט וועגן דעם, וואָס אַברהמטשיקן איז גוט, דערפאַר וואָס קיינער האָט ביי אים קיין געלט נישט צוגענומען, דערפאַר וואָס ער האָט אַ רעזערוואַר, אַ שיינע שטוב, געלט און דער עיקר אַ שיין און קלוג ווייב, וועלכע ער איז נישט ווערט. און געוואָלט האָט זיך דערנסטמאָל, אַז ס׳זאָל אַ שטורעמווינטיקער אָוונט זיין און שנייען בייזע זאָלן אין די אויגן פּאַטשן און אַ ווינט אַ בייזער זאָל די דרויסנלאָדנס אָן וואַנט קלאַפּן און קיינער זאָל ביי אַברהמטשיקן אין באַלויכטן שטיבל נישט זיין, חוץ אים מיט יענער טונקעלער און שיינער, וועלכע זאָל קוקן אויף אים מיט קלוגע אויגן, אויסהערן מיט גרויס אויפמערקזאַמקייט זיינע טיפע יסורים און זאָגן:

„איר דאַרפט וויסן, ביינעש, איך פאַרשטיי אייך... כ׳פיל אפשר צוזאַמען מיט אייך..."

נאָר וואָס האָבן זיי, די וואָקזאַל־לײַט, פון אים געוואָלט? פאַרוואָס האָבן זיי געשמועסט וועגן אים אין יעדער ווינקעלע? פאַרוואָס האָבן זיי פון יעדן לאָך אַרויסגעקוקט אויף אים מיט שמייכלדיקע און נייגעריקע אויגן און אָנגעוויזן:

„אָט גייט ער, בײַניש. אָט איז ער... ווי איך בין אַ ייד".

אָט איז אַ לעצטער ווינטערדיקער פאַרנאַכט. פײַכט איז דער וואַרעמער אַוויר, פײַכט איז דער וואָקזאַל מיט די אָפּגעשאָקלטע און נאַקעטע בוימער, וואָס רינגלען אים אַרום, פײַכט זענען די מענטשנס פּנימער.

ערגעץ העכער פון עולם־התּוהו קריגן זיך איבער די הימלען דער ווינטער מיטן פרילינג. שמייכלט דאָרטן דער פרילינג און בעט:

„הימלען, זײַט ריין און לויטער, ס'וועט דאָך אײַך נאָכדעם געוויס הנאה טאָן".

בייזערט זיך דער ווינטער און ווינקט מיט זײַנע ברוגזדיקע ברעמען:

„הימלען, טוט אײַערס".

קווענקלען זיך דאָס די הימלען און ווייסן נישט וועמען צו פאָלגן. זיי זענען טאַקע אָט לויטער, אָט וואָלקנדיק.

און אומבאַשעפטיקטע מענטשן פאַררײַסן צו די הימלען זייערע קעפּ און קלערן:

„ווו וועט זיך די זון זעצן: אינם וואָלקן צי אינם ריינעם הימל?"

אויף דעם וואָקזאַל־פּלאַץ שטייען בינטלעכווייז די סוחרים און שמועסן נאָך אַלץ פון בײַנישן:

„ס'טײַטש, ער איז דאָך שוין באַלד אַ קבצן, ביי אים בלײַבט דאָס?!"

קומט אָן אַ פּאַסאַזשיר־צוג, פאַרגעסן זיי בײַנישן אַ ווײַלע און נעמען זיך צום יונגן עולם, וואָס לערנט ערגעץ אין פאַרשידענע גרויסע שטעט און פאָרן איצט אַהיים אויף יום־טוב. מען ווינקט אויף אַן אויסגעדאַרטן בחור, אַן עקסטערן, אַ בעל־מרה־שחורה און מען באַקלאָגט אים:

„אוי... אָרעם נעבעך, אָרעם, ווי איז דער מאַמען".

און ווען ס׳גייט נאָר אָפּ דער צוג דערמאָנט מען זיך ווידער אָן ביינישן:

„שאַ, ווהין פאָרט ביניש אויף פּסח? די שוויגער זיינע וועט דאָך אים געוויס מיט אַ שטעקן דורכטרייבן".

ער גייט אַרום איינער אַליין, בייסט די נעגל און טראַכט:

„וואָס האָבן זיי צו מיר?"

אלי דערבאַרעמדיקער גייט פאַרביי אים מיט אַ פרעמדן סוחר און קלאָגט זיך צום סוחר מיטן דינעם ווייבערשן קול:

„שיינע געשעפטן מאַכט מען היינטיקע צייטן. אָט איז ביים וואָקזאַל איינער ביניש רובינשטיין פאַראַן... איר האָט שוין געהערט?... נו זעט איר שוין... כ׳זאָג אייך, מ׳טאָר טאַקע היינט נישט אַרויסלאָזן אַ קאָפּיקע פון האַנט".

ער איז אָן אַ זייט געשטאַנען און געטראַכט:

„און ווער האָט דען, חוץ פּיוניאַקן, אויף דעם וואָקזאַל צעפּויקט?"

נאָר פּיוניאַק האָט זיך נישט־וויסנדיק געמאַכט און זיך, נישט ווייט פון אים, מיט די וואָקזאַל־לייט געוועדטלט:

„הערט איר, פאַניע דערבאַרעמדיקער, כ׳האָב שוין דאָ וועגן אייך אַסך געטראַכט, אָט לאָזן יידן זאָגן... ס׳פאַרדריסט מיך אויף אייך ביז דער לעבער... איז אָבער צו אייך נאָר איין עצה פאַראַן: אָפּשטעלן אייך אָט דאָ און אָפּציילן די אמתע עטלעכע פּעטש. איר פאַרשטייט?"

דער עולם לאַכט געשמאַק און נאָר ביים גוטן משכיל און בעל־מידות שמייכלען עטוואָס פאַרוואונדערט די אויגן.

„פּעטש? פרעגט ער, פאַרוואָס, ר׳ לוי?"

און פּיוניאַק קווענקלט זיך און ענטפערט אויפן קול:

„נאָר פּעטש. דען געלט, זאָג איך, האָט איר; אַ שיינעם טאַטן האָט איר געהאַט, אין געלט אָדער אין כבוד רירט איר קיינעם נישט אָן, און אַ נדבה אַ שיינע גיט איר אויך, איז צו אַזאַ חצוף און עזות־פּנים קיין אַנדערע עצה, זאָג איך, נישטאָ: מען גיט אים די אמתע עטלעכע פּעטש אויף שטום־לשון און לאָז ער גיין לאָדן צום מיראָוואָי".

דער פרייליכער עולם האָט געלאַכט און פריינטלעך געקלאַפּט אין פּיוניאַקס פּלייצעס. נאָכדעם האָט זיך דאָס געלעכטער פּלוצים איבערגעהאַקט און געהערט האָט זיך ווי עמעצער פרעגט:

„נו, און ביינישן, ר׳ לוי?"

אים אויף צעזעצעניש האָט דאָס עמעצער געפרעגט און פּיווניאַק האָט זיך מיט דער שאלה דערפרייט און באַלד אָפּגעענטפערט:

„ע—ע, שוטה איינער, ביניש האָט זיך שוין אַליין אויסגעפּאַטשט".

„ש־ש־שאַ!"

ביניש האָט געהערט, עמעץ האָט שטיל פּיווניאַקן געזאָגט, אַז ער, ביניש, שטייט דאָ נישט ווייט. ער האָט געפילט, ווי מען קוקט אויף אים און מען האָט מורא זיך באַגעגענען מיט זיינע תּרעומותדיקע און באַליידיקטע אויגן. דאָס האַרץ האָט זיך שוין געשווינט און מיט אַ ווייטיק געקלאַפּט און אַלעמאָל זיך אונטערגעטונקט אין עפּעס אַ מאָדנע הייסע און זודיקע זאַך. אַזוי משונה און נישט פאַרשטענדלעך איז געווען דאָס, וואָס ס׳קלינגט נאָך פאַמעלעך און רויק פּיווניאַקס ווערטלדיק קול:

„ער מעג שוין הערן, נישקשה, שלמה ליפ איז שוין רייכער פאַר אים".

ס׳האָט געקלונגען אין די אויערן אַן אומגעוויינלעך גרויסער גלאָק. דאָס האַרץ האָט שוין שנעלער און שטאַרקער געקלאַפּט און די זאַך, אין וועלכער דאָס האַרץ האָט זיך געבאָדן, איז שוין הייסער געווען. די אויגן האָבן געקוקט מיט אַ מעלאַנכאָלישע פלייסיקייט און דאָך האָבן זיי פאַר זיך קיינעם נישט געזען, חוץ יענעם איינגעהויקערטן, הויכן און ווערטלדיקן, צו וועלכן ס׳האָבן זיך אומגעוויינלעך שטאַרק געצויגן די אויגן, די הענט, דאָס אויפגערודערטע אָפּגעבריטע האַרץ און צו וועלכן ער איז געגאַנגען פעסט און שטאָלץ, טראָגנדיק מיט זיך אויף אַזאַ פעסטן און שטאָלצן פּסק:

„נאַ זשע דיר!..."

ער האָט געפילט, ווי זיין האַנט האָט זיך מיט כּעס און כּוח אַראָפּגעלאָזט אויף פּיווניאַקס באַק און געשעפּט דעם שיכּורן טעם פון נקמה:

„און איצט גיי לאָד מיך דו צום מיראָוואַי!"

עפּעס האָט ער אַ מאָדנעם ענטפער דערהערט: אַן אומפאַרשטענדלעכן אויסגעשריי פון אַ ווילדע און צערייצטע שטימע:

„אַ־אַ־אַ!"

ער האָט אָבער נישט געוווסט, ווער ס'האָט דאָס געשריי געטאָן; ער, ביינייש, צי גאָר יענער איינגעהויקערטער און הויכער, וואָס האָט זיך מיטביידע הענט ביים אויסגעפּאַטשטן פּנים געהאַלטן? ס'האָט אים עמעצער פון הינטן אַרומגעכאַפּט און אים פּאַר די הענט געהאַלטן. ער האָט זיך נאָך אַלץ צום אויסגעפּאַטשטן פּיווניאַקן געריסן און געטראַכט אַלץ איין קורצן און פאַרעקשנטן געדאַנק:

„און היינט לאָד מיך דו צום מיראָוואָי..."

גוטע־פריינט זענען צו אים אין אַ פּאָר טעג אַרום געקומען און געזאָגט:

„ביינייש! פּאַרט אָפּ פונם וואָקזאַל".

ער האָט אין זייערע פּנימער געקוקט און געטראַכט וועגן פּיווניאַקס פינף־און־צוואָנציק־יאָריקן בחור, וואָס איז נישט־לאַנג פון זעלנער־דינסט געקומען. אַ געזונטער, אַ הויכער, אַן אָנגעטאָנענער אין אַ קורץ לייבל מיט לאַנגע שטיוול, דרייט ער זיך איצט ביים וואָקזאַל אַרום און קוקט אַרויס אויף אים, ביינישן. דער בחור האָט אַ רויט גוייש פּנים, שטאַרקע פּלייצעס מיט קרעפּטיקע הענט. דער מוח זיינער איז קליין, צונויפגעוואַקסן און פאַרגרעבט. אַז מען זאָגט אים: „שלאָג!", קען ער אַ מענטש דערהרגענען.

„ס'איז אַ תירוץ? מ'מוז פאָרן".

ס'טוט אים איצט אַפילו אַביסל וויי דער קאָפּ, און די הענט מיט די פיס ברעכן, נאָר ס'איז אַ תירוץ?"

אָט לייגט ער זיך איצט פרי שלאָפן און מאָרגן גאַנצפרי מיטן זעקס־אַזייגערדיקן...

האָט ער אָבער ביינאַכט, נאָך אַ לאַנגן פאַרוואָגלטן דרימל, פּלוצים דערפילט אַ משונהדיקע קעלט אין אַלע איברים, אַראָפּגעשטעלט אַ ציטעריקן און באָרוועסן פוס אויף דער קאַלטער פּאָדלאָגע און אַרויפגעוואָרפן אויף דער קאָלדרע זיין שווערן און וואַרעמען ראָק. אָבער דער ראָק האָט נישט געוואַרעמט און ער האָט זיך אונטערן שווערן צודעק מיט

אַלע זיינע גלידער געוואָרפן און געקלאַפּט מיט די ציינער. פאַרמאַכנדיק די אויגן האָט ער שוואַך איינגעדרימלט און אין זינען געהאַט, אַז מ׳דאַרפט שוין אָט באַלד פאָרן מיטן זעקס-אַזייגערדיקן...

און ווי אַזוי איז ער דאָס פּלוצים שוין אין צוג אויסגעוואַקסן! אין שלאָף-וואַגאָן האָבן נאָך ליכט אין די לאַמטערנעס געברענט. באָרוועסע פּיס האָבן דאָרטן פון די פּאָליצעס אַרויסגעשטעקט. ער האָט זיך אין האַלב-פינצטערן ווינקל פאַרשטופּט, האָבן זיך אָבער דאָרטן באַקאַנטע געפונען, געשמייכלט צו אים און געפרעגט:

„וווּהין, וווּהין פאָרט מען דאָס, ר׳ ביינעש, אַ?"

ס׳איז געווען אוממעגלעך שווער צו הערן די שאלה און דאָך האָט ער געמוזט צושמייכלען און ענטפערן:

„מען פאָרט... מען פאָרט... צום טאַטן אויף פּסח פאָרט מען".

„גאָר אַזוי?"

די באַקאַנטע האָבן נישט פאַרשטאַנען און ער האָט נאָך אַלץ צו-געשמייכלט. אַ מתּנה פירט ער דאָס דעם טאַטן, אַביסל נחת פון אַן אויסגעצגעבענעם זון... און דער טאַטע אַליין... דער דרימלדיקער, הויכער און אויסגעדאַרטער יורד און יחסן, וואָס האָט נאָך אין דעם פאַרוואָרפענעם שטעטל אַן אויסגעקרימטע האַלב-איינגעפאַלענע שטוב און אַ שטאָט אין מזרח. ער נעמט דאָרטן מן-הסתם קיצבה און מתּן-בסתר פון רייכע באַלעבאַטים, וואָס געדענקען נאָך זיין שווערס עשירות... און די מאַמע זיינע, די איינגעהויקערטע און קלוגע יידענע, וואָס קאָן נאָך אַלץ אָן די גוטע, יונגע יאָרן נישט פאַרגעסן, וועט זיך די וואַרעמע טרערן מיטן פאַרטעך ווישן, אויסגלאָצן צו אים פון צייט צו צייט אַ רויט טרערנ-דיק רחמנות-אויג און וועט די גאַנצע צייט אין זינען האָבן די איינ-ציקע ווייענדע מחשבה:

„דערלעבט... רבונו-של-עולם..."

און איידעלע יונגעלייט מיט געוועזענע חברים, פאַר וועלכע ער האָט זיך יינגלווייז באַרימט, אַז ער וועט אַמאָל אַ גרויסער גביר זיין... און די שווייגנדיק-טרויעריקע קרובים פון דעם ערשטן ווייב...

אַלץ, אַלץ איז פאַראַן דאָרטן, אין יענעם טייערן שטעטעלע,

וווהין ער פאָרט איצט אויף פּסח. טאָ לאָזן זשע לפּחות אָט די באַ־קאַנטע צו אים נישט שמייכלען און לאָזן זיי נישט פרעגן:

„וווהין? וווהין פאָרט מען דאָס, רב בייניש?"

נאָר אין זיין קליינעם חדרל, וואָס אין איינגעהויקערטן, פויערשן שטיבל, איז שוין זייער הייס געווען. אַ בלאַסע שיין פון אַ טונקעלן, קאַלטן און זייער וואָלקנדיקן פרימאָרגן האָט דאָ שטיל געררוט. ער האָט געעפנט די אויגן און נישט פאַרשטאַנען:

„איז ער, הייסט דאָס, נאָך נישט געפאָרן?"

ערגעץ אין אַ לאָך, וואָס אויף דער אויסגעקרימטער און גוט אויס־געהייצטער הרובע, האָט געגרילצט אַן אומרויקע גריל און ווילד הנאה געהאַט פון דער וואַרעמקייט. זייער טונקל איז אינם קליינעם חדרל געווען, און אויך אַזוי טונקל איז געווען דאָרטן פון יענער זייט קליינעם און פיר־עקיקן פענצטערל, ווו דער אַלטער עפּלבוים האָט זיך אין גאַנצן געשאָקלט און עמעצן מיט זיינע באַקעטע און טרויעריקע צווייגן געסטראַשעט.

ער האָט זיך דערמאָנט אַן פיוויניאַקס קרעפטיקן בחור, וואָס דרייט זיך אַרום ביים וואָקזאַל, אַ קלער געטאָן, אַז ער ווערט שלאָף און צוריק פאַרמאַכט די אויגן. די הענט מיט די פיס האָבן ווי געטאָן, דער קאָפּ איז געווען שווער און הייס, און דרימלען האָט זיך שטאַרק געוואָלט.

האָט אָבער דער רוח געעסט פונם וואָקזאַל אָנגעטראָגן, גוטהאַרציקע סוחרים, הייסט דאָס, האָבן זיך פאָרט דערבאַרעמט און געקומען אים טרייסטן:

„ווייס איך וואָס? ס'איז אַ קליינער אומגליק".

דער עיקר, הייסט דאָס, איז נישט דער פאַטש, וואָס ער האָט פיוויניאַקן געגעבן, נאָר דאָס, וואָס אַברהמטשיק שמעלצט זיך, וואָס סוחרים מיט קאָמיסיאָנערן קוועלן און מאַכען ליצנות. דאָרטן, ביי אַברהמטשיקן, זיצן זיי און פרעגן:

„ער האָט דאָך שוין באַלד קיין פּרוטה נישט?"

וואָס איז דאָ שייך? ווער ווייסט נישט, אַז אַ צווייטער אויף זיין אָרט וואָלט ביים וואָקזאַל צופרידן געלעבט און זיין געלט וואָלט

ער נישט אָנגעוואָרן און פּיוניאַק וואָלט קיין העזה נישט געהאַט?...

ער האָט אַ ציטער געטאָן מיט אַלע הייסע גלידער און זיך אויפגעכאַפּט.

אין זיין קליינעם טונקעלן חדר איז געווען שטיל און פּוסט, און נאָר ביים בעט איז געשטאַנען אַ געזונטער און קרעפּטיקער יונגערמאַן און געהאַלטן זייער אַ קאַלטע האַנט אויף זיין בריענדיקן שטערן. מיט שווערע און שלאָפנדיקע אויגן האָט ער צום יונגנמאַן אַרויפגעקוקט און געזען: זייער אַ באַקאַנט, פריש און פאַרביק פּנים מיט אויך אַזאַ באַקאַנטן, פרישן און רויקן שמייכל.

„אַזוי, גאָר אַזוי?" האָט דעם יונגנמאַנס פרישער שמייכל געפרעגט און ער האָט זיך שוין דערמאָנט, אַז אַזוי שמייכלט נאָר איציק-ברוך און געענטפערט אין געדאַנק:

„אַזוי, געוויס אַזוי..."

לעבן איציקן איז געשטאַנען דאָס דאַריגקע אָפּגעשאָרענע מיידל און געקוקט אויף אים מיט דערשראָקענע אויגן.

„אפשר זיין ווייב אַרויסרופן?" האָט זי איציקן שטיל געפרעגט.

און איציק האָט גאָרנישט געענטפערט און נאָך אַלץ געשמייכלט. ביינישׂ האָט פאַמעלעך פאַרמאַכט די אויגן און ווידער איינגעדרימלט.

ער האָט זיך אויפגעכאַפּט, ווען אין חדר האָט שוין אַ לאָמפּ געברענט.

דער וואָקזאַל-דאָקטאָר האָט מיט קעלט געעטעמט אויף זיין הייס פּנים און אים איילנדיק אַרומגעטאַפּט מיט שטעכנדיק קאַלטע פינגער.

„אַ לונג-אָנצינדונג אָדער אַ טיפוס, ווער ווייסט אים?" האָט דער דאָקטאָר אָפּגעזיפצט.

און פאַר די לעצטע ווערטער האָבן זיך נישט דערשראָקן נישט ער, נישט איציק און נישט דאָס דאַרינקע אָפּגעשאָרענע מיידל. נאָר ביי וואָלאָדיען האָבן זיך אויף אַ רגע צעשפּרייט די געל-וואַסערדיקע אויגן און באַלד ווידער אָנגעפאַנגען צו שמייכלען.

אינדרויסן איז שוין ווידער וואַרעם געווען.

אַרומטאַנצנדיק אויף די קרומע צווייגן פונם מיט זונען־שטראַלן באַגאָסענעם עפּלבוים, האָבן זיך די פייגעלעך משמח געווען מיט דעם נייעם פרילינג. פאַר גרויס נחת האָבן זיי געפּישטשעט, געשפּרונגען און זיך געהוידעט אויף יעדן דינעם און פייכטן צווייגעלע.

דורכן אָפענעם פענצטער האָט זיך געזען ווי דער באַלעבאָס, דער פויער, שפּאַנט דאָרטן אַרום אין סעדל אָן אַ היטל, באַטראַכט יעדעס יונגביימעלע, טוט דאָס אַ שאָקל און פּרוווט, צי ס׳האָבן דעם נישט געשאַדט די ווינטערדיקע פרעסט. זיינע גרויסע צוויי הינט, האָריקע, אויסגעפּאַשעטע און זאַטע, זענען אים פאַמעלעך נאָכגעגאַנגען טריט ביי טריט. געכאַפּט דורך־אַגב אַ הינטישע שפּיל, זיך געיאָגט, געראַנגלט, געביסן אַלץ אויף צו כלומרשט. אויפן עק גאָרטן האָבן זיי אַ פרעמדן חזיר באַמערקט און זיך געלאָזט צו אים ביידע מיטאַמאָל, לויפנדיק געשווינט איבער די שוואַרצע שטיקער פון דער פייכטער גאָרטן־ערד. דערזעענדיק די הינט נאָך פון וויטן, האָט דער חזיר פון שרעק פאַרגעסן דאָס אָרט, ווו דער הילצערנער פּלויט איז נידעריק, און זיך געלאָזט לויפן אין אַן אַנדער זייט. באַלד אָבער האָט ער דערפילט, אַז די הינט האָבן אים געפּאַקט פאַר זיינע לאַנגע אויערן, און אויפגעהויבן אַן אומגעלומפּערט חזירש געפילדער.

און דאָ האָט דער פויער גערעדט צו זיך אַליין, דערזען, אַז ביניש שטייט ביים אָפענעם פענצטערל און זיך פאַר אים פאַרשעמט.

ביניש האָט זיך פאַמעלעך אָנגעטאָן און דאָס ערשטע מאָל נאָך דער שלאָפקייט אַרויסגעגאַנגען אינדרויסן.

אַזוי וואַרעם און שיין איז שוין געווען. און די הימלען זענען שוין געווען פאַרחלומט און בלוי, און אַ זון אַ פאַרחלומטע האָט זיך שוין אין זיי געלויכטן און געמאַכט קינדערשע חנדעלעך, גלייך ווי עמעץ וואָלט צו איר שמייכלען און טשמאָקען מיט די ליפּן.

ער איז געשטאַנען די הענט אין די קעשענעס און געקוקט.

אַ שמאָל און אויסגעטרעטן סטעזשקעלע האָט זיך געדרייט צווישן

צוויי זייטן האַלב־פּאַרטריקנטע שטיקער בלאָטע און פאַרפאַלן געוואָרן ערגעץ אין גראָבן, וואָס ביים וואָקזאַל.

„צום וואָקזאַל גיין?“ האָט ער געקלערט.

ער האָט זיך געגעבן אַ טאַפּ פאַר זיינע מאָגערע באַקן און באַטראַכט זיינע אָפּגעשוואַכטע דאַרע הענט; אַרויסגענומען פּאַמעלעך דעם טאַש און אים מיט צונויפגעדריקטע ציטעריקע פינגער נאָכאַמאָל איבערגעלייגט.

„אַ תּכלית, האָט ער אָפּגעזיפצט, אַ שיינער תּכלית“.

ער איז געגאַנגען פּאַמעלעך, ווי אַ קליין קינד, וואָס האָט זיך נישט לאַנג גיין אויסגעלערנט, און געקוקט אַראָפּ, ווו זיינע טריט האָבן געמאַכט סימנים אויף דער ווייכער ערד. אַרום איז געווען רויק און שטיל. מיט אַ רויקער שטילקייט האָט זיך צעגאָסן די שיין פון דער זון און ליבלעך געוואַרעמט די קליינע צוואָרפענע שטיבלעך.

אונטער די ווייכע זונען־שטראַלן האָבן די שטיבלעך געכאַפּט אַ בייטאָגנדיקן דרימל און דרימלענדיק זיך צוגעהערט צו יענע קלעפּ פונם שמיד, וועלכע האָבן ערגעץ ווייט דערציילט דער שטילקייט אַלץ איין לאַנגזאַמע און טרויעריקע מעשה:

„אַ מעשה מיט אַ דערשלאָגענעם“.

„אַ מעשה מיט אַן אומגליקלעכן“.

„אַ מעשה מיט אַ טרויעריקן, וועלכער האָט דורך שוויס און שווערקייט זיין פּרנסה באַקומען“.

לעבן וואָקזאַל האָט אים אָנגעיאָגט אַברהמטשיק קויפמאַן, אים אַ קניפּ געטאָן הינטן אַרום און מיט גרויס איילעניש אַריינגעשריגן אין זיין אויער:

„ביינ׳יש, אפשר אַ גמילות־חסדל, אַ?“

און בשעת ביינ׳יש דאַרע באַקן האָבן זיך פּאַמעלעך פאַרקנייטשט מיט אַ שלאַפן שמייכל, איז שוין אַברהמטשיק געשווינט געלאָפן מיט אַן איבערגעשראָקענעם קאָמיסיאָנער און האַלב ערנסט, האַלב מיט ליצנות צו אים געטענעט:

„נו, בהמה, האָסט דו אָן מיר נישט געקאָנט מודיע זיין דעם באַטשאַלניק?“

און בייניש האָט נאָך אַלץ געשמייכלט און געהאַלטן צו אים אויסגעשטרעקט זיין שוואַכע און דאַרע האַנט.

באַלד זענען קעגן אים פונם וואָקזאַל אָנגעקומען צוויי באַקאַנטע קאָמיסיאָנערן.

זיי האָבן זיך לעבן אים נישט אָפּגעשטעלט, אַפילו נישט באַגריסט, נאָר געוואָרפן אַ שווייגעדיקן בליק אויף זיין בלאַס און אויסגעדאַרט פּנים און אונטער זיינע פּלייצעס שוין געשמועסט וועגן אים אויפן סוחרישן לשון:

„נו, וואָס זאָגסטו?"

„וואָס זאָל איך זאָגן?"

„דורך טיר און דורך טויערן, אַ?"

„וואָס פרעגסטו?"

און ער איז געגאַנגען ווייטער מיט קליינע און שוואַכע טריט. דער שלאַפער שמייכל האָט זיך פון זיין דאַר פּנים פּאַמעלעך אַראָפּגערוקט און זיך פאַרביטן אויף אַ ביטערע מינע פון קליינקייט און געפאַלנקייט. עפּעס האָט ער נישט פאַרשטאַנען און אַליין נישט געוווּסט, וואָס ער פאַרשטייט נישט. אַלץ איז אַרום געווען פּשוט און געוויינלעך, אַלץ האָט ווי געוויינלעך גערוט מיט אַ שטיל עטוואָס פאַרחלומט געזיכט און זיך שטיל געהילט אין דער ליכטיקייט פון דער גרויסער מערב-זון.

ס'איז שוין געווען נאָך דעם אָפּגיין פון די בייטאָגעדיקע צוגן.

אויפן ליידיקן וואָקזאַל-פּלאַץ האָבן דאָ און דאָרטן אַרומגעטאַנצט פייגעלעך. זיי זענען געשפּרונגען פון איין אָרט אויפן צווייטן און צייטנווייז געפּיקט ביי זיך אונטער די פליגעלעך.

פיר יונגע סוחרים זענען דאָ געזעסן אויף אַ באַנק, זיך געוואַרעמט קעגן דער אָפּגייענדיקער רויטלעכער מערב-זון און האָבן געשמועסט פון מסחר, פון סוחרים און פון שיינע יונגע ווייבלעך.

אָט האָט איינער פון זיי אים באַמערקט, אַ שמייכל געטאָן צו די איבעריקע און באַלד אַראָפּגעלאָזט די אויגן. און אַלע האָבן שוין געקוקט אויף אים און אים באַטראַכט מיט אַ שטום-סוחרישן שמייכל.

ער האָט אַראָפּגעלאָזט דעם קאָפּ, געמאַכט עטלעכע טריט און שטיין

געבליבן פאַר דעם מיטלסטן גרויסן און פּירעקיקן פענצטער פון דער צווייטער קלאַס. מיט קאָרטן אין די הענט זענען דאָרטן אַרום אַ טיש געזעסן עטלעכע פרעמדע סוחרים, פּיוניאַק, שלומקע פּערל און דער קאָמיסיאָנער מיטן געזונטן פּנים און גרויסע פאַרדרייטע וואָנצעס. אַ רויִקייט איז געלעגן אויף זייערע פּנימער, אַ רויִקקייט פון מענטשן, וואָס האָבן זיך נישט לאַנג אויסגעשלאָפן, געטאָן אַ געשמאַקן גענעץ, טראַכטנדיק: עט, וועלן מיר אפשר כאַפּן אַ קערטל.

באַר אָט האָט פּיוניאַק אַ ווונק געטאָן צום פענצטער. אַלע האָבן זיך אומגעקוקט און אים באַטראַכט מיט אַ שמייכל. ער האָט זיך אַוועקגעדרייט פונם פענצטער און איז געגאַנגען צוריק אַהיים, געשפּאַנט צוריק מיט די זעלבע פאַמעלעכע און שוואַכע טריט, מיט וועלכע ער איז נישט-לאַנג צום וואָקזאַל געקומען.

ער איז געלעגן אין בעט און געטראַכט, אַז ער האָט איצט פאַרקרענקט דאָס לעצטע געלט, אַז ביי אַברהמטשיקן איז שוין אָפן דער באַלקאָן, אויף וועלכן מען טרינקט איצט לאַנגזאַם טיי און מען וואַרעמט זיך קעגן דער רויטער, פאַרגייענדיקער זון.

ס׳איז אַריינגעקומען וואָלאָדיע מיט זיינע גאָלדענע קנעפּ און וואַסערדיקע אויגן. ער איז לאַנג געזעסן לעבן אים, לאַנג געשמייכלט מיט זיינע וואַסערדיקע אויגן און לאַנג דערציילט, אַז איציק לערנט שוין ווידער ערגעץ אין די גרויסע שטעט, אַז דאָס קליינע אָפּגעשאָרענע מיידל וויל שוין אויך אין יענע שטעט פאָרן, אַז אַברהמטשיקס ווייבל איז אַ שיינע און אַ חנעוודיקע, און דערפאַר האָט חשק צו איר ער, דער קלייענדיקער מיט די געל-וואַסערדיקע און תמיד שמייכלדיקע אויגן.

אָן עפּעס-וואָס האָט זיך וואָלאָדיע פלוצים דערמאָנט, אויפגעשפּרונגען מיט אַ פאַרביק קוועלנדיק פּנים און אָנגעהויבן געשווינט און פילמאָל דערמאָנען דעם נאָמען פון אַברהמטשיקס שיין ווייבל און אויך דעם נאָמען פון יענעם הויכן און געזונטן קאָמיסיאָנער, וועלכער האָט געהאַט פאַרדרייטע וואָנצעס מיט אַ נאַריש און שיין פּנים.

„אָט אַ מזיק! האָט זיך וואָלאָדיע אויפן קאָמיסיאָנער געוווּנדערט, ער האָט געלייגט דעם קאָפּ, איר פאַרשטייט?“

„אַזוי?‟ האָט ביינִיש געפרעגט.

און דענסטמאָל ווען ער האָט געקלערט, אַז יענער, וועלכער האָט זיין קאָפּ געלייגט און זיין ציל דערגרייכט, דרייט זיך איצט רויק אַרום אויפן וואָקזאַל־פּלאַץ און געגעצט פון צייט צו צייט מיט אַ שטאָלצע און זיכערע מיינונג וועגן זיך, האָט אים שוין וואָלאָדיע געקיצלט אונטערן אָרעם, געוווּנקען צו אים מיט אַ צוגעמאַכט אויג און געפרעגט:

„נו, און איר, ביינישל, אַ? טצצצ!... טצצצ!...‟

ער האָט זיך פּלוצים דערמאָנט, אַז איר, דער זעלבער, האָט ער פיל מאָל דערציילט וועגן זיך, וועגן זיין מיאוס און שלאָף ווייב, און געפילט אַ טעמפּן ווייטיק פון חרטה און בושה.

ס׳איז שוין אין חדר געווען האַלב טונקל, שטיל און רויק. דורך דעם אָפּענעם פענצטער האָט פון דער הימל־בלויער הויכקייט אַריינגעקוקט אַ ריינע, ווי נאָר־וואָס אויסגעבאָדענע, לבנה און אויסגעזען, ווי זי האָלט אין מיטן אַ חקרניש־טרויעריקן געדאַנק. מיט דרך־ארץ און כבוד האָבן צו איר אַרויפגעקוקט די פּאַרשטיינערטע שפּיצן פון די אָפּגעגילדטע נאַקעטע און ווייטע בוימער און אַלץ געוואַרט אויף דעם מאָמענט, ווען די לבנה וועט זיי דעם סוד פון טרויער און אייביקע מרה־שחורה מגלה זיין. נאָר די לבנה איז אַלץ געווען פאַרטיפט אין הימל־זאַכן. געשטאַנען אויף איין אָרט און געקלערט.

ערגעץ נישט ווייט זענען אַ גאַנצע מחנה הינט מיטאַמאָל אָנגעפאַלן אויף אַ דורכגייער. די הינט האָבן זיך אַרום אים געטראָגן מיט רציחה, מיט כּעס און מיט ווילדע גוואַלדן, גלייך ווי ער וואָלט געווען דער איינציקער גזלן, אויף וועלכן זיי וואַרטן שוין דאָ פון יאָרן, פון יאָרן.

ס׳האָט זיך געהערט, ווי דער דורכגייענדיקער שרייט און טרייבט זיי פון זיך אַוועק, ווי איינער אַ הונט האָט פון אים געכאַפּט אַ געשמאַקן קלאַפּ און איז מיט אַ טרויער־קלאָג אַוועקגעלאָפן אין אַ זייט.

ס׳איז ווידער געוואָרן שטיל און רויק.

אין דער טיפעניש פון אַ פינצטער ווינקל האָט זיך נאָך אַלץ געוועבט וואָלאָדיעס פּנים; ס׳האָט זיך געדאַכט, אַז ער ווינקט דאָרט

מיט אַ צוגעמאַכט אויג, לאַכט פון צווישן צונויפגעדריקטע ציינער און פרעגט:

„נו, און איר, ביינישל, אַ? טצצצ!... טצצצ!...״

אין דרויסן האָט עמעץ ווי אַ קרעל געטאָן די וואַנט, געמאַכט עטלעכע שטילע טריט צום פענצטער און באַלד אַריינגערוקט אינווייניק אַן איבערגעדעקטן מיט אַ שוואַרצן שאַל קאָפּ. ער האָט זיך מיט־אַמאָל אויפגעהויבן און דערזען אַברהמטשיקס ווייבל. אין איין רגע האָבן זיך אין זיין קאָפּ צוזאַמענגעקליבן פיל אָפּגעריסענע געדאַנקען וועגן איר מיטן קאָמיסיאָנער און מיטאַמאָל פאַרטומלט דעם מוח. עפּעס האָט זי געפרעגט מיט איר געוויינלעך דין און אָנגענעם קול, נאָר ער איז געווען צעטומלט און נישט געהערט.

„וואַרט, האָט ער זוכנדיק עפּעס געשווינט מיט די הענט אויפן טיש געמורמלט, אָט וועל איך דעם לאָמפּ אָנצינדן״.

אָבער ער האָט אויפן טיש גאָרנישט געפונען און דעם לאָמפּ נישט אָנגעצונדן. אין דער טונקלקייט, וואָס אין חדר, האָט ווידער גערוט אַ שטילקייט, זיך געטוליעט צו די ווענט און זיך אַלעמאָל דורכגעשניטן מיט איר טרויעריק עטוואָס אַראָפּגעלאָזט קול:

„אַזוי שיין איז שוין די נאַכט, אַזוי וואַרעם און שטיל... שטיל...״

וועגן עפּעס־וואָס האָט זי דערציילט לאַנגזאַם און שטיל; וועגן אַ מענטשנס אַנטלאָפן לעבן, וועגן אירן אַן אייגענעם האַלב־טונקעלן חלום, וועלכער האָט זי לאַנג גענאַרט און איז צום סוף נישט מקויים געוואָרן.

אַרום האָט אַלץ געשוויגן און זיך איינגעהערט מיט בענקשאַפט און געפיל. די פאַרחלומטע לבנה האָט זיך אינדרויסן נענטער צוגערוקט, אַריינגעוואָרפן איבער איר אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ אַ געלע און בלאַסע שיין, און האַלב פאַרקלערט געהערט, וואָס דאָס ווייבל אינם שאַל דערציילט:

„... ווייט־ווייט ליגט דאָס אונזער שטעטל. אויפן שיפּוע פון אַ באַרג ליגט דאָס... אַ גרויסע לבנה שיינט שוין דאָרטן איצטער געוויס, און די זשאַבעס שטעקן שוין דאָרטן די קעפּלעך פונם טייך־בלאָט אַרויס און קוואַקען אויף דער לבנה קוקנדיק... און דאָס וואַסער קלאַפּט שוין דאָרטן מיט גערויש און דרייט די מיל־ראָד וואָס אין טאָל...

און ייִנגעלעך שפּילן זיך שוין דאָרטן מיטן פרישן שטיב... וואַרפן דעם שטויב אין דער הייך און שרייען, וואַרפן און שרייען..."

זי האָט זיך פּלוצים פונאַנדערגעלאַכט אויפן קול און שטיל געבליבן. מיטאַמאָל איז אַרום געוואָרן שטאַרק רויק און נודנע. פון אַ ווינקל האָט זיך אָנגעהויבן אַרויסרוקן עמעצנס אַ לאַנגער שאָטן און באַלד נעלם געוואָרן. נאָכדעם האָט זיך געהערט, ווי נישט ווייט אין סעדל יאָגט זיך אַ הונט נאָך אַ צערייצטער קאַץ, ווי די קאַץ אַנטלויפט און דראַפּעט זיך געשווינט אַרויף אויף איינעם אַ נאָענטן בוים.

„עככב!" האָט עמעץ נאָענט אַ טיפן זיפץ געטאָן.

„ביינישׂ האָט זיך ווי פון שלאָף אויפגעכאַפּט, עפּעס-וואָס מפקיר געווען און אויף דעם אַוועקגעמאַכט מיט דער האַנט:

„עט!..."

נאָר זי האָט שוין דערציילט פון זײַנעם אַ קראַנקן אינטערעס. וועגן זײַן שלאַפקייט האָט זי דערציילט, וועגן דעם ווײַב, וועלכע איז צו אים דענסטמאָל פונם שטעטל געקומען:

„אָפּגעווען צוויי טאָג און אַליין קראַנק געוואָרן... געגאַנגען ערגעץ, געפאַלן און אין חלשות געבליבן".

זיי זענען שוין ביידע געגאַנגען אויף דער שמאָלער און מיט לבנה-שײַן באַגאָסענער סטעזשקע, וואָס האָט געפירט צום וואָקזאַל, געגאַנגען פּאַמעלעך טריט בײַ טריט און ביידע געקוקט אַראָפּ.

ס'האָבן געגלאַנצט פייכטע גרינע דעכער. ס'האָט ערגעץ מאָדנע געגרילצט אַ פאַרבלאָנדזשעטער נאַכט-פויגל, און רויט-גרינע לאַמטערנעס, וואָס אויף דער דריטער ווערסט, האָבן פון ווייטן אָפּגעגעבן אַ גרוס פון מענטשן, וועלכע שלאָפן נישט בײַנאַכט.

„איר פאַרשטייט? האָט זי זיך מיט אַ זיפץ געקלאָגט, אַלץ האָט מיר ליגן געזאָגט און איך בין אַ נאַר געווען און געגלויבט; האָב איך נאָכדעם אַליין ליגן געזאָגט, האָט מען מיר אויך געגלויבט... דאַרפט איר דאָך וויסן: אַליין בין איך אויך מיאוס אַרײַנגעפאַלן: ליב געהאַט איינעם און חתונה געהאַט פאַר אַ צווייטן. נאָר וואָס איז דאָ שייך?... אויפן וואָקזאַל שמועסן דאָך שוין פון מיר ווײַבער..."

אַנטקעגן איז פּלוצים אָנגעקומען אַ גרויסשטעטיקער סוחר, וואָס

איז נישט לאַנג צום וואָקזאַל אַראָפּגעקומען. זיי האָבן זיך אָפּגעשטעלט. דער סוחר האָט פּאַמעלעך די ברילן פונם נאָז אַראָפּגענומען, זיי אויסגעווישט לאַנגווייליק, געלאָפּט און דערציילט, אַז ער גייט „סאָבסטווענאָ גאָוואָריאַ" צו זיי — צו איר און צו אַברהמטשיקן: הייסט דאָס, אַז ס'איצט ביים וואָקזאַל אומעטיק און ס'ווילט זיך אין קאָרטן שפּילן. נאָכדעם האָט ער די ברילן צוריק אָנגעטאָן, אַרומגעקוקט ביינישן פון קאָפּ ביז די פיס, זיך ווי איבערגעצייגט, אַז ער איז קיין מענטש נישט, און געזאָגט צו איר:

„קומט".

און זי האָט זיך שוין מער אויף אים נישט אַרומגעקוקט און ערגעץ אַוועקגעגאַנגען מיטן גרויסשטעטיקן סוחר.

ווען זיי זענען פון די אויגן נעלם געוואָרן, האָט ער גלאַט אַזוי אַ זיפץ געטאָן און פּאַמעלעך אַוועקגעשפּאַנט צו זיך אַהיים. וואָלאָדיע איז אים פּלוצים אַנטקעגן געקומען, שווער געעטעמט און אין איילעניש געפרעגט:

„ז'איז געווען דאָ, לעבן אייער פענצטער?"

און אַז ער האָט געענטפערט יאָ, האָט וואָלאָדיע שוין ווידער צו אים מיט אַ צוגעמאַכט אויג געוווּנקען, געקיצלט און געפרעגט:

„נו, און איר, ביינישל, אַ? טצצצ!... טצצצ!..."

X

גאַנצע טעג האָט ער אין זיין קליינעם חדרל אַרומגעשפּאַנט און געשוויגן. אַלץ, אַלץ איז שוין אונטער די פּלייצעס געבליבן; ס'איז שוין אַפילו איבעריק געווען וועגן דעם צו קלערן. האָט ער נאָר געקלערט וועגן דעם, וואָס מענטשן איז גוט און אים איז שלעכט. צום וואָקזאַל איז ער נישט געגאַנגען, נישט דערפאַר וואָס ער האָט זיך פאַר עמעצן געשעמט, נאָר דערפאַר וואָס ער האָט די סוחרים נישט פאַרגונען:

„זיי, וואָס מאַכן געשעפטן, קויפן און פאַרקויפן, קוקן דאָך אויף זיין אויסגעדאַרט פּנים און האָבן הנאה פון דעם, וואָס אויף אים איז אַ רחמנות".

אין איין אָוונט, ווען ער איז אַן אומבאַקאַנטער ביים וואָקזאַל געשטאַנען, האָט ער געהערט ווי סוחרים רעדן וועגן אים:

„ווער, בייניש? ער רעדט שוין צו זיך אַליין”.

עמעץ אַ סוחר האָט געוואָלט זיך פונאַנדערלאַכן, נאָר אַ צווייטער האָט אים געשטערט און זיך געשוואָרן:

„מענטש איינער, אַן אויסגעטראַכטע מעשה דערצייל איך דאָס דיר?”

מען האָט דאָרטן גערדרונגען, אַז ער איז שוין אפשר נישט ביים גאַנצן שכל. און פיוניאַק האָט נאָך דערציילט וועגן דעם משפט מיטן פאַטש, וואָס וועט איינגיכן זיין, און זיך באַרימט:

„אָט וועט איר זען... ניין איילן אין דר'ערד וועל איך אים באַגראָבן”. ער האָט זיך אָוועקגעדרייט און נישט געוואָלט וועגן פיוניאַקן טראַכטן.

און דער משפט איז געווען.

פונקט אום ערב־שבועות איז ער אויסגעפאַלן און מיטגעבראַכט די סוחרים אַ פריילעך גערודער.

דאָרטן, אין עק „קאַזאַניע” דאָרף, ווו דעם „מיראָוואַי סודיאַס” ווייס און נאָר־וואָס אָפּגעקאַלכט שטיבל האָט זיך איינגאַנצן אינם געדיכט פּאַרוואַקסענעם גאָרטן באַהאַלטן, האָט שוין שטאַרק מיט גרינס און מיט ערב־שבועות געשמעקט. די בליענדיקע בוימער האָבן, ווי פרישע כלות, אויף דער גרינער ערד געקוקט און זי פאַרדעקט פון דער שפּאָגל־נייער זון, וואָס האָט אונטער זיי ליכטיקע פאָרמלאָזע פלעקן געוואָרפן. ס'איז געווען עלף דער זייגער פרי. בייניש איז אָן אַ זייט אַ פאַרבאַהאַלטענער געשטאַנען און געזען, ווי אַלעמאָל פאָרט צו אַ נייע פור מיט נייע סוחרים־עדות. ער האָט אויף זיי נישט געוואָלט קוקן און זיך פאַרטראַכט.

אַברהמטשיק האָט אים דאָ געפונען, אַריינגעוואָרפן אין איילעניש אַ פּאָר ווערטער, וועלכע ער האָט נישט פאַרשטאַנען, און באַלד נעלם געוואָרן. און דאָרטן נישט ווייט האָבן זיך די סוחרים, ווי אויף אַן ערב־יום־טובדיקן ברית, מזרז געווען און געפרעגט איינער ביים צווייטן:

„נו, וועט מען דאָס אַביסל גיכער מאַכן?... ס'איז דאָך עפּעס ערב־יום־טוב”.

דאָרטן, ביי זיי אינדערהיים, זענען שוין די טירן אָפן געווען און די פיש האָט מען שוין אויפן פישברעטל געהאַקט און

קינדערלעך האָבן שוין גרינע מגן־דודס אין די אויפגערוימטע חדרים צעהאָנגען.

אָבער דער „מיראָוואָי סודיאַ״, אַ בייזער אָפּגעדינטער גענעראַל, האָט זיך נישט געאיילט, זיך לאַנג דערפרעגט ביי יעדן עדות און יעדן עדות מוסר געזאָגט. דער משפט האָט זיך ביז פאַרנאַכט פאַרצויגן.

די עדות האָבן ווי מורא געהאַט, אַז דער בייזער אָפּגעדינטער גענעראַל וועט זיי אַלע פונם וואָקזאַל פאַרטרייבן. זיי האָבן דערפאַר פאַרפּלאָנטערטע דיבורים געשאָטן, געענטפערט נישט אויף דעם, וואָס מען האָט זיי געפרעגט און דאָס רוב זיך אָפּגעזאָגט פון עדות זאָגן:

„מיר ווייסן נישט... מיר האָבן אַליין נישט געזען... מיר האָבן נישט געהערט״.

דער „מיראָוואָי״ האָט זיך געבייזערט אויף זיי און אויף פּיוניאַקן, געשריגן, אַז ער וועט זיי אַלעמען אין תפיסה אַריינזעצן, און דאָך האָט ער צום סוף צוויי וואָכן תפיסה צוגעפּסקנט ביינישן, דעם אויסגעדאַרטן מרה־שחורהניק, וואָס האָט געהאַט אַ שטאַרק בלאַס פּנים מיט פאַרטריקנטע ליפּן.

די סוחרים און מעקלערס זענען שוין צופרידן געוועזן פון דעם, וואָס דער משפט האָט זיך שוין סוף־כל־סוף געענדיקט, זיך אין איילעניש אויפגעזעצט אויף די בעל־עגלישע בריטשקעס און מיט פאַרשפּעטיקטע פּנימער צוגעברומט:

„נו, נו...״

און די בעל־עגלהס האָבן די פערד צופּיל געשמיסן און זיך געשוואָרן:

„פאַרשפּעטיקט די באַד, ווי איך בין אַ ייד. וויאָ־אָ־אָ!״

ס'האָט זיך געזעצט די זון.

ביינישן איז שוין לעבן דעם מיראָוואָיס שטיבל איינער אַליין געשטאַנען און די נעגל געביסן. נישט אין שטעטל, נישט צום וואָקזאַל האָט זיך געגלוסט פאָרן. אָט דאָ, ביים אָפּגעקאַלכטן שטיבל, וואָלט ער אפשר געשטאַנען לאַנג־לאַנג, געטראַכט און געביסן די נעגל.

„עט, וועט ער בעסער שוין פון דאַנען גיין די צוויי וואָכן אָפּזיצן״.

און שפּעטער מיט אַ האַלבע שעה איז ער שוין מיט צוויי־

צוגעשטעלטע פויערים אויף דעם וועג, וואָס צום שטעטל געגאַנגען. אַ ריינער בלויער הימל האָט זיך פון אויבן געצויגן, גרינע פעלדער זענען פון ביידע זייטן וועג, ווי אומגעוויינלעך גרויסע פליגל, געלעגן און אינם בין־השמשותדיקן אַוויר האָט געשמעקט מיט אָפּגעשניטן גראָז. איינער פון די צוויי פויערים האָט זיך די נאָז נישט שיין אויסגעשנייצט און אַ זאָג געטאָן:

„נו, גיכער דאָרטן, מאַך פיס... ס'איז שוין נאַכט".

און ער האָט נישט געהערט און פאַרטראַכטערהייט געקוקט אַהין, ווו אַ פאַרשפעטיקטער פויער איז נאָך מיט פערד־און־וואָגן אויף זיין פעלד געשטאַנען, זיינע ליפּן האָבן זיך געשאָקלט און שטיל געשעפּטשעט:

„פינף הונדערט..."

ער איז געזעסן אין אַ פאַרשלאָסן פירעקיק שטיבל, וואָס לעבן פּריסטאַווס הויז, געזעסן אַן אָפּגעשוואַכטער און מרה־שחורהדיקער, ווו אַן אָבל, און געטראַכט וועגן יוזיפ יאַגעשפּאָלסקין: „געווען אַ יונגערמאַן צו לייטן, אַ שטיק אינטעליגענט, געהאַט היפּשע עטלעכע טויזנטער, אַ שיין ווייב מיט אויך אַזעלכע שיינינקע צוויי מיידלעך און געלעבט ווי אַ גראַף. האָבן זיך אָבער די געשעפטן פאַרדרייט ביי אים... און מענטשן האָבן אויפגעהערט צו שמייכלען אים אין פנים. און צוליב וואָס זאָלן זיי טאַקע צו אים שמייכלען? זיי האָבן קיין קבצן קיינמאָל נישט געזען?"

„פאָרט יוזיפ איינמאָל אָפּ אין אַ גרויסע שטאָט, פאַרפאָרט אין דער שענסטער אַכסניה, לייגט זיך שלאָפן... און גאַנצפרי עפנט מען די טיר פון זיין חדר אויף און מען זעט: יוזיפ הענגט אויף אַ שטריקל. האָט דאָך יוזיפ אַ שיין ווייב מיט שיינע צוויי קינדער געהאַט. זיי האָבן נאָך אים געקלאָגט. אָבער ער, בייניש, ווער ווייסט נאָך אים קלאָגן?... סיי־ווי־סיי זאָגט מען שוין דאָך, אַז ער איז אַביסל צעמישט".

„אָבער דער עיקר איז נישט דאָס, דער עיקר איז, צי יוזיפס דעה איז די ריכטיקע געווען, ער קען דאָס נישט אַרומקלערן, דען דער קאָפּ... דער קאָפּ איז ביי אים צעשלאָגן און דער מוח צוגעפּרעסט און דאָס האַרץ, דאָס האַרץ איז טרויעריק און פילט, אַז אַברהמטשיקן איז דאָרטן גוט און פריילעך".

דאָרטן פון יענער זייט פירעקיקן פענצטערל זענען יום־טובדיקע שטאָט־מיידלעך אַלע פאַרנאַכט פאָרויס דער שטאָט געגאַנגען. זיי האָבן געהאַט פרישע פנימער, וואָס האָבן געשמייכלט און ביי אים זענען די אויגן רויט און הייס געווען, און די ליפּן פאַרטריקנט און בלאַס.

ער האָט געדאַרט פון טאָג צו טאָג, צייטנווייז געפּרוווט אַ הוסט טאָן און זיך געטאַפּט פאַר דער אויסגעדאַרטער ברוסט. ער איז דאָך אַלעמאָל אַזוי טייער געווען, און איצט... וואָלט ער, למשל, פּלוצים קראַנק געוואָרן, וואָלט ער, למשל, אויסצערונג באַקומען...

אין איינעם אַ פאַרנאַכט, ווען מ׳האָט אים פון דעם קויטיקן, פיר־עקיקן קעמערל אַרויסגעלאָזט און אים געזאָגט, אַז ער מעג שוין גיין וווּהין ער וויל, איז שוין ביי אים אַ פאַרטיקער פּלאַן אין קאָפּ געווען. ער האָט צוגעוואַרט ביז אינדרויסן איז שוין אינגאַנצן טונקל געוואָרן און געדונגען אַ פור צום וואָקזאַל.

אָבער דער מוח זיינער איז שוין זייער מיד פון טראַכטן געווען און זיך אָפּגעזאָגט פון צו דינען. בשעת דער וואָגן, אין וועלכן ער איז איינגעהויקערט און שטיל געזעסן, האָט זיך אינם ערשטן מאָל וואָס אַרויס דער שטאָט, אַראָפּגעלאָזט, האָט ער שוין דעם פּלאַן געהאַט האַלב פאַרגעסן, זיך געוואָלט אָן אים דערמאָנען און נישט געקענט. עפּעס האָט זיך אים אין קאָפּ געבאָמבלט:

„ער דאַרף צום וואָקזאַל קומען... ער דאַרף זיינע חפצים, וואָס זענען אין פויערשן שטיבל געבליבן, צונויפנעמען... ער דאַרף ערגעץ אַוועקפאָרן". נאָר וווּהין, צוליב וואָס פאָרן, דאָס האָט ער נישט געוווּסט און געקוקט, ווי די לבנה באַווייזט זיך אויפן גרינעם באַרג, וואָס אַנטקעגן.

דאָ, אויף דעם באַרג, איז שוין דער שמאָלער און ליידיקער וועג מיט אַ געל פּישוף־ליכט באַלויכטן געווען, זיך געשלענגלט אין ביידע זייטן, זיך אַראָפּגעלאָזט, אויפגעהויבן און פאַרפאַלן געוואָרן אינם וויטן עק פונם האָריזאָנט, וווּ איבער דעם טונקעלן באַרג מיטן וואָקזאַל איז געהאָנגען אַ גאַנצע געל־זילבערנע לבנה. דער פויער האָט די פערדלעך צופיל געשמיסן, האָבן זיי מיט די וויידלען די סימנים פון דער בייטש אָפּ־געווישט און געשווינט געשלעפּט דעם וואָגן מיט זיין שאָטן, וואָס אויף דער ערד, און מיט דעם קליינעם וואָלקן פון פאַרגילדטן שטויב פייכטן

שטויב. ס'האָט געדרימלט די טונקעלע געל־טונקעלע וועלט. דער קאָפּ האָט זיך פּאַמעלעך אויף דער ברוסט אַראָפּגעלאָזט און פאַרגעסן אינם פּיין פונם לעבן.

האָט ער אָבער שוין נישט ווייט פונם וואָקזאַל דאָס קלאַפּן פון אַ פויק מיטן ברומען פון אַ טרובע דערהערט, זיך ווי פון אַ חלום אויפגעכאַפּט און זיך דערשראָקן. דאָס פויקן מיטן שפּילן האָבן זיך געטראָגן ערגעץ פון יענער זייט, וווּ ס'איז געווען דער רעזערוואַר, זיך צעגאָסן אין אַלע זייטן און אָפּגעשטאָרבן אין דער טיף פון דער נאַכט. ער האָט זיך איינגעקוקט אין אברהמטשיקס שטיבל, וואָס איז צופיל באַלויכטן געווען און זיך דערמאָנט: אַ חתונה האָט דאָך ביי אברהמטשיקס שוועסטער באַדאַרפט זיין...

און פּלוצים האָט ער דערפילט, אַז ער ווערט בלאַס. דאָס האַרץ האָט מאָדנע שנעל געקלאַפּט און אין צוגעפּרעסטן מוח האָט זיך אַרומ־געדרייט אַ שרעקלעכע סברה:

„ער מוז דאָך ביי אברהמטשיקס שטיבל דורכפאָרן. ס'איז מעגלעך, אַז ס'זענען איצט דאָרטן אויך זיין שוויגער מיטן ווייב פאַראַן... פּיוניאַק מיט זיין חברה וועלן אים דאָרטן דערזען, דעם וואָגן מיט אים אַרומרינגלען און שרייען: אורא! אורא!"

כדי מען זאָל אים דאָרטן נישט באַמערקן, האָט ער דעם פויער מיט דער פור אָפּגעלאָזט, זיך גענומען לינקס און, איבערשניידנדיק די רעלסן, פּאַמעלעך אַוועקגעשפּאַנט צום קליינעם גאָרטן, וואָס ביים וואָקזאַל. דאָרטן האָט ער זיך אויף אַ באַנק, וואָס אין שאָטן, צוגע־זעצט און דעם קאָפּ ווידער ווי אַ דרימלדיקער אויף דער ברוסט אַראָפּגעלאָזט.

ס'איז געווען שטיל, און די געל־באַלויכטענע שפּיצן פון די גלייכע טאָפּאָלעס האָבן זיך נישט געשאָקלט, און קיין ריר האָט זיך אויף קיין בלעטל געטאָן. נאָר דאָרטן אין אַ ווינקל, וואָס פון יענער זייט לאַנגע ביימער־שאָטנס, האָט דאָס מיידל, וואָס האָט אויפן וואָקזאַל ביכער פאַרקויפט, געלאַכט מיט איר מפורסמדיקן געלעכטער און הנאָה געהאַט פון דער מעשה, וואָס דער הויכער וואָקזאַל־גימנאַזיסט האָט איר דערציילט.

ס'האָט געקלונגען דער וואָקזאַל־גלאָק.

ווען צום האַלבֿ־עלף־אַזייגערדיקן איז סך־הכּל צען מינוט געבליבן, האָבן זיך אין גאָרטן פאַרלעכוויז די מחותּנים באַוויזן. זיי האָבן פאַ־מעלעך אַרומגעשפּאַנט אויף דער לאַנגער, מיט זאַמד באַשיטער, סטעזשקע און געשימערירט מיט שניי־ווייסע זיידענע קליידער. גאָר נאָענט לעבן אים איז דורכגעגאַנגען אַבֿרהמטשיקס ווייבל און זיך געקלאָגט פאַר אַ הויכער באַיאָרטער יידענע:

„אַ מאַן איז ער, הייסט דאָס, נישט קיין שלעכטער... ער טוט, וואָס איך הייס. קומט אָבער די נאַכט, כראָפּעט ער פונם שלאָף, כראָפּעט און סליונעט..."

און ביניש האָט זיך פּלוצים אָן שלומהקע פערל דערמאָנט:

„סטייטש, ער האָט דאָך שוין אַ פּרוטה נישט פאַרמאָגט?!..."

ער איז פּאַמעלעך צוגעגאַנגען צום באַלויכטענעם וואָקזאַל־פּלאַץ און זיך אָן אַ זייט אָפּגעשטעלט.

אַן אָנגעטאָנער אין אַ שוואַרצן סורדוט, שוואַרצע הויזן און ווייסן האַלזטוך איז אַבֿרהמטשיק מיט איינעם פון די מחותּנים געשטאַנען און אים עפּעס דערציילט.

ער איז פּאַמעלעך צוגעגאַנגען, אים אין אַ זייט אָפּגערופן און שטיל געזאָגט:

„ביים לאָזאָווקער איז נישט קיין שלעכט ביסל באָביק פאַראַן. אפשר וועלן מיר מאַרגן צו אים אַ פאָר טאָן?".

און דערפאַר, וואָס אַבֿרהמטשיק האָט אויף אים אָן אַ שום וווּנ־דער געקוקט און רויק געשמועסט וועגן דעם לאָזאָווקער באָביק, האָט ער, ביניש, שוין מוט געפילט און אַבֿרהמטשיקן חשק אונטערגעגעבן:

„אַבֿרהמטשיק דאַרף דאָך וויסן, ביים לאָזאָווקער איז ער, ביניש, אַ שטיקל חשוב".

אַבֿרהמטשיק האָט זיך אונטערן אויער אַ קראַץ געטאָן און אַ סוחרישן שכל אויפגעטאָן:

„ער, ביניש, פאַרשטייט דאָך, מ'מוז פּיווניאַקן פאַר אַ מעקלער נעמען, דען אַז נישט וועט ער דאָך געוויס קאַליע מאַכן".

און אויף דעם צווייטן טאָג זענען ביניש, אַבֿרהמטשיק און פּיווניאַק אויף איין בעל־עגלישע בריטשקע קיין לאָזאָווקע געפאָרן.

צום אָנהייב האָבן זיי אַלע געשוויגן. געהערט ווי די ברישקע וויגט זיך, אַ באַרג אַרויפקריכנדיק, און ווי שלמה ליפ טשמאָקעט צו די פערד. נאָכדעם האָט זיך פּיווניאַק פּלוצים ווי פון אַ דרימל אויפגע־כאַפּט און גלאַט אַזוי אַ זאָג געטאָן:

„אוי, האָסט דו אַ ווייבל, אַברהמטשיק!"

דענסטמאָל האָט זיך אויף אַברהמטשיקס דיק און לויטער פּנים אַ נחתדיקער שמייכל באַוויזן. ער האָט זיך טיפער אין ברישקע אַריינ־געזעצט און אויף ביינישן אָנגעוויזן:

„אָט לאָז שוין ער זאָגן, אַ, ביינישל?"

„אַ ווייב, האָט פּיווניאַק געזאָגט, קען מען נישט ביז וואַנען..."

דאָ האָט זיך ביי אים שוין גאָר אַ מיאוס וואָרט אַרויסגעכאַפּט. ביניש האָט דעם ווייטערדיקן שמועס נישט געוואָלט הערן און זיך פאַרטראַכט וועגן אָנשרייבן אַ בריוו צום ווייב:

„לזוגתי היקרה מרת פרומקע שתחי'. אַזוי ווי איך קלער קומען אויף שבת אַהיים, בעט איך דיך..."

און אויף יענעם ווייטן באַרג, וואָס איז אונטער די פּלייצעס גע־בליבן, האָט געדרימלט דער רויטער וואָקזאַל און מיט פאַרגליווערטע, תמיד האַלב־אָפענע אויגן אַריינגעקוקט אין דער טיפער אומבאַקאַנטער ווייטקייט.

דער טויבער

I

אין אָנהייב האַרבסט איז עפּעס ווידער פאָרגעקומען צווישן מענדלען, וואָווע ביקס וווקסיקן און שיינעם בחור, און צווישן אסתרן, דעם טויבנס צוויי-און-צוואָנציק-יאָריקן מיידל, וואָס איז אַ קעכין ביים ביק געווען. מען האָט וועגן דעם גערעדט אין שטאָט ביי די מאַרק-קלייטן און ביי וואָווע ביק אין דער גרויסער בייטל-מיל, ווו דער טויבער האָט אומעטום געשטופּט זיינע אָנגעשטרענגטע פאַרשטאָפּטע אויערן און געקוקט מיט חשד אויף יעדן מענטשן, וואָס האָט נישט ווייט פון אים אַ שמייכל געטאָן, און דאָך איז אים אַ שטיק צייט נישט געראָטן אַ וואָרט כאַפּן.

מענדל האָט זיך נאָך אַלץ פריילעך געוועדטלט מיט יונגעלייטלעך מוכר-תבואהניקעס, וואָס האָבן אין מיל ווייץ געבראַכט, און זיי מיט אַן עלנבויגן אין דער זייט געקיצלט:

„הער נאָר, דו, ווייסט, וואָס מאַקס נאָרדוי זאָגט?"

און געמיינט האָט ער דערמיט, ווי אַלעמאָל:

„דו ווייסט, וויפל איז אין אַ רובל פאַראַן קאָפּיקעס?"

ס'איז אויף אים גאָרנישט קענטיק געווען.

אַליין איז ער נישט לאַנג מיט נייע גלאַנצעדיקע שטיוול פון דער קרייז-שטאָט געקומען און, אַרומדרייענדיק זיך אין מיל-הויף, זיך אין זיי געשפּיגלט. אַלעמאָל האָט ער דאָרטן אָפּגעשטעלט דעם יונגן מילנער, שולצן, און צו אים געוווּנקען:

„ווי געפעלן זיי דיר, מיינע שטיוול, אַ?"

און שולצן, דעם ערנסטן דייטש, איז נישט נמאָס געוואָרן אַלע-מאָל כּורעים פאַלן און די נייע שטיוול אויף מענדלס פיס גלעטן.

אַזאַ גרויס געפיל האָט שוין שולץ אָט אין די גלאַנצעדיקע שטיוול

געהאַט, און אַזאַ אייזערנער יצר־הרע איז שוין אין אים פון טאָג צו טאָג צו זיי געוואָקסן.

ער האָט זיך אפילו נישט געפוילט אָט דאָ אויפן אָרט ביי מענדלען אַ שטיוול אַראָפּשלעפּן און אים אויף זיינעם אַ פוס אָנמעסטן.

דאָס אַלץ האָט דער טויבער געזען דורכן פענצטער פונם העכסטן מיל־שטאָק, ווו ער האָט דעמאָלסט ביי דער הייב־מאַשין גע־אַרבעט, געזען בגנבה און זיך אַלעמאָל אַרומגעקוקט, צי עמעצער אַן אַרבעטער קוקט אים נישט נאָך.

אסתּר האָט אַלע טאָג מענדלען עסן פון שטאָט געבראַכט. נאָכ־דעם האָבן זי שולץ מיט מענדלען מיט די אויגן פון מיל־הויף אַרויס־באַגלייט, מענדל האָט געשוויגן און פאַרקלערטערהייט צוגעשמייכלט, און שולץ, דער מילנער, האָט אויף אסתּרס פּלייצעס געוווּנקען און מענדלען דווקא אויף אַ מיאוסן מקום געקיצלט. און האָבן דאָס ערגעץ־ווו אַרבעטער פון מיל דערזען, אַזוי האָבן זיי באַלד שוין אַלע די מיל־פענצטער באַקלעפּט:

„אַנו לאָז, לאָז נאָר".

אים, דעם ברייט־ביינינקן טויבן מיטן איבערגעשראָקענעם, אָנגע־שטרענגטן פּנים, האָט דאָס אַזוי געשטאָכן און אַזוי שטאַרק האָט זיך אים געוואָלט וויסן וועגן וואָס די אַרבעטער לאַכן. איז ער אָבער מוראָדיק טויב געווען און געשעמט האָט ער זיך שוין פאַר יעדער מענטשן און פאַר זיך אַליין, קיינעם אין די אויגן נישט געקאָנט קוקן און אַלץ געטראַכט וועגן מענדלס און שולצעס בשותּפותדיקער עבירה, וואָס זיי האָבן אַמאָל געהאַט מיט אַ טראָגעדיק פויערש מיידל פונם נאָענטן דאָרף ריבניצע.

זיי האָבן דאָך טאַקע דעמאָלסט דאָס פויערש מיידל ערגעץ אויף אַ צייט משלח געווען.

נאָכדעם האָט אים איינמאָל אין אַ ווינקל געטראָפן יוסעלע באַב־ציס, דער אויסגעדאַרטער כּפול־שמונהדיקער מיל־נאמן, און צו אים עפּעס לאַנג אין אַ טויב אויער אַריינגעשריגן. ער האָט געהערט אַ וואָרט אי־בער צען און דאָך האָט ער צו יוסעלען אַלעמאָל מיטן קאָפּ געשאָקלט.

„יאָ, יאָ, ער הערט".

אַזאַ שעמעוודיקע טבע האָט ער, דער טויבער, שוין געהאַט, געשאָקלט צו מענטשן מיטן קאָפּ און זיי פאַרזיכערט:

„יאָ, וואָס זשע דען, ער הערט נישט?"

צוויי וואָכן כסדר האָט ער יוסעלעס אָפּגעריסענע ווערטער ביי זיך אין טויבן קאָפּ געהאַלטן און ערשט נאָכדעם די מעשה אָקאָרשט אָנגעהויבן פאַרשטיין:

אַ מעשה מיט צוויי אָפּגעזאָגטע מיל-אַרבעטער, וואָס האָבן מענדלען געוואָלט אויספּאַטשן און אין די פינצטערע אָוונטן אַרומגע-שנאָרעט דאָרטן, לעבן ביקס שטוב. האָבן, הייסט דאָס, אָט די צוויי אַרבעטער עפּעס באַמערקט... ער האָט נאָך אַלץ נישט געוווּסט, וואָס די אַרבעטער האָבן באַמערקט, אָפּגעשטעלט יוסעלען לעבן מיל און צו אים מיט דער האַנט אַ מאַך געטאָן:

„וואָס זאָל דאָס טאַקע באַטייטן, אָט די מעשה מיט מענדלען און מיט אסתּרן?"

דאָס האַרץ האָט דעמאָלסט אונטער זיין ברייט-ביינערדיקער ברוסט אַזוי שטאַרק געקלאַפּט, און געעטעמט האָט ער מיט לאַנגע, שווערע אָטעמס. ס'איז אים געווען אַ בזיון פאַר יוסעלען.

„זי האָט אים ליב, האָט צו אים יוסעלע אויפן טויבן אויער געשריגן, זי, אסתּר, האָט אים, דעם ביקס בחור, ליב".

„זי האָט אים ליב?" האָט ער ביי יוסעלען שטיל איבערגעפרעגט.

ס'האָט זיך אים געדאַכט, אַז דער אויסגעדאַרטער כפול-שמונה-דיקער יוסעלע שטיפט, האָט ער דאָס מויל געעפנט און געלאַכט:

„הע, הע, הע..."

קיין קול האָט מען פון אים נישט געהערט, נאָר אַ מאָדנע ווילדן ברום, וואָס האָט זיך געריסן פון זיין פונאַנדערגעצויגן מויל. זיינע בלייי-קאָלירענע אויגן האָבן געקוקט אַזוי שפּאָטיש און משונה. ערשט נאָכדעם, ווען ער האָט באַמערקט, אַז יוסעלע רעדט ערנסט, האָט ער גענומען רעדן אויף זיין טויבן אָפּגעריסענעם שטייגער, מאַכנדיק נישט קיין אויסגעאַרבעטע העוויות מיט איינער אַ קיילעכדיק איינגע-בויגענער האַנט און רייסנדיק מיט גוואַלד איינציקע ווערטער פון זיין ברייט-ביינערדיקער און קרעפּטיקער ברוסט:

„אָט זאָל זי ביי אים, דעם טויבן, אַ פרעג טאָן... ער קאָן זיי

דאָך אויסגעבונדן, דעם ביק מיט זיין בן... אַ שפּילכל?! צוואָנציק יאָר אַרבעט ער שוין ביי זיי אין מיל״.

„און זאָל שוין יוסל זאָגן, ער ווייסט דאָך, אַ?״

יוסעלע האָט מיט זיין באָזאַפּטיק קעפּל געשאָקלט:

„ער ווייסט, פאַרוואָס דען זאָל ער נישט וויסן?״

און אים, דעם טויבן, האָט זיך אַזוי שטאַרק געוואָלט געוואָרע ווערן, וואָס זאָגן דערויף מענטשן, געזונטע, נישט קיין טויבע מענטשן. ער איז געגאַנגען אויפן וועג פון מיל און צו זיך אַליין מיט די הענט געמאַכט.

„אָט, ווען אין ביידע זייטן פון זיין גרויסן קאָפּ הענגען נישט, ווי צוויי שמאַטעס, קיין צוויי גרויסע און טויבע אויערן, וואָלט ער כאַפּן דאָ אַ וואָרט און דאָרטן אַ וואָרט״.

אין זינען האָט ער געהאַט אַריינגיין אַמאָל צו איר אַהין, צום ביק אין קיך, און איר דאָרטן אַ נויטיק וואָרט זאָגן, נאָר פונקט אין יענער צייט האָט זיך מיט אים אַליין דער ווויסטער אומגליק געטראָפן, ס׳איז אים שוין, אַפּנים, אַזוי געווען באַשערט.

II

געשטאַנען זענען דעמאָלסט קורצע און וויינענדיקע חשון־טעג.

נאַריש פאַרמרה־שחורהטע הימלען האָבן געמאַכט פּיסקעס און גע־וויינט, אויף דער נאַסער און שוואַרצער ערד קוקנדיק, כביכול אַ גוסס באַקלאָגט:

„ווי איז אונז... וואָס איז פון דיר געוואָרן...״

און דאָרטן, אין איינזאַמען טאָל, וואָס אַרויס דער שטאָט, האָבן שוין ביים ביק אין מיל אַ קיילעכדיקן מעת־לעת די עלעקטרישע לאַמ־טערנעס געברענט, זיך טאָג און נאַכט געלויכטן אין טיפעניש פונם גרויען נעפּל און ווי אויסגעמאַטערטע געלע אויגן געוווּנקען צו דער נאָענטער חשונדיק־געפאַלענער שטאָט:

„מיר מאָלן מעל... מיר מאָלן מעל...״

אין פייכטן נעפּל איז די פיר־שטאָקיקע מיל איינגעהילט געווען. רויק, ווי פאַרקלערט, האָט זי געברומט איר אוראַלטן מאָנאָטאָנישן ברום

און זיך געטרייסלט צוזאַמען מיט אירע פּערציק מענטשן אַרבעטער. צווישן געררויש און טומל האָבן מענטשן געאַרבייט מעכאַניש און ערנסט־שטום, ווי די מאַשינעס און רעדער, וואָס האָבן זיך אַרום זיי געדרייט, נישט גערעדט און נישט געקלערט, גלייך ווי ביי זיי אין מוח וואָלטן געלעגן די גרויסע געפּאַקטע מיט ווייץ מיל־שאָפן און ביי זיי דעם שכל אָפּגענומען:

„די שאָפן זענען אַזוי ענג מיט ווייץ געפּאַקט... אַ ברירה האָבן זיי? מען מוז מאָלן!"

נאָר זעלטן ווען האָט דער מיל־געררויש אַ פּלוצלינגן ציטער געטאָן און זיך מיט אַ טרויעריק בת־קול דורכגעשניטן:

„סטאָפּ!... סטאָפּ!..."

נאָר קיינער האָט זיך אויף דעם נישט אָפּגערופן, און געדאַכט האָט זיך שוין, אַז דאָס בת־קול איז אַ ווייטס און פאַרלוירנס, פאַרבלאָנזשעט געוואָרן אַהער, אין אַ פרעמדער אומבאַקאַנטער וועלט, זוכט עמעצן און קען נישט געפינען.

אַ באָרוועסער מיט אַ גלייכגילטיק שטויביק פּנים איז דער טויבער געזעסן אין דער אָנגעלאָדענער הייב־מאַשין און זיך אַראָפּגעלאָזן פּונם פערטן שטאָק. עמעצער האָט פאַרביילויפנדיק עפּעס אויף דער הייב־מאַשין באַמערקט און געגומען שרייען מיט שרעקלעכע און ווילדע קולות:

„שטעלט אָפּ! שטעלט אָפּ!"

ביים טויבן אין האַרצן האָט זיך עפּעס אָפּגעריסן, געשווינט אַריינגעגאָסן זיך אין מוח און דאָרטן אַ בליץ געטאָן מיט אַן איבערגע־שראָקענעם געדאַנק:

„דער שטריק... דער שטריק האָט געפּלאַצט".

מיט אַ נערוועזער שנעלקייט האָט ער זיך אָנגעכאַפּט מיטביידע הענט פאַר דעם איבערגעבליבענעם גאַנצן שטריק. ער האָט זיך אַזש אָנגעהויבן וווּנדערן:

„צי דען וועט ער אין אמתן פון אַזאַ הויכקייט אַראָפּפאַלן?!"

נאָר אין דער זעלבער צייט האָט אים שוין מיט כּוח אַ שליידער געטאָן אין אַ זייט. ער האָט געפילט, אַז ער פאַלט, און דאָך האָט זיך אים געדאַכט, דאָס עמעצער באַדויערט אים און שעפּטשעט אין איינעם פון זיינע טויבע אויערן:

„צו שפעט... צו שפעט..."

קיינמאָל האָט ער, דער טויבער, אַזאַ שטיל קול נישט געהערט, זיך איבערגעשראָקן און צוגעשלאָסן די גרויסע בלײַ־קאָלירענע אויגן.

שפּעטער, ווען ער האָט די אויגן צוריקגעעפנט, זענען שוין אַרום אים געשטאַנען פיל שטויביקע אַרבעטער, זיך אָנגעבויגן צו אים און געשריגן אין זיינע טויבע אויערן:

„ווו, ווו טוט ווייִ?"

מיט אַ בלאַס, כמעט טויט פּנים איז ער אויף דער פּאָדלאָגע געלעגן און אַפילו קיין כוח נישט געהאַט אָנצוּווייזן אויף דער פאַרוווּנדעטער לאָפּעטקע און העכער, אויף דער זייט.

נאָכדעם האָט מען אים אָפּגעטראָגן אין זיין קליין שטיבל, וואָס אין שמאָלן קלויז־געסל. דער טאַנדעטניק מיט דער טאַנדעטניטשקע, וואָס האָבן ביי אים אין די צוויי חדרים געוווינט, האָבן נישט געלאָזט מען זאָל אים ביי זיי ליגן, האָט מען אים געלייגט אין אַלטן הילצער־נעם בעט, וואָס אין קיך.

דער צוויי־פּנימדיקער יוסעלע באַבציס האָט ביי זיך אין באָזאַפּטיקן קעפּל נאָך אַלץ חניפהדיקע המצאָהלעך געהאַט:

זיך פּאַר מענדלען אין די אויגן אַ מבטלדיקן קראַץ געטאָן און די מעשה מיטן טויבן צונישט געמאַכט:

„אַן אומגליק אַ גרויסער... דער רוח וועט אים נישט נעמען, דעם טויבן".

און נאָכדעם געקומען צום טויבן אין קיך און אין זיינע אויערן געשריגן:

„וואָס זשע? געזונטערהייט האָט ער געקלערט פון ביקס ידיים אַרויס?"

און צוליב וואָס האָט אים אָט דער צווייענדיקער חניפה־גאַנג גענוצט?

אים אַליין האָט דאָך שוין אַמאָל דער ביק חושד געווען אין אַ מיאוסער גנבה. איינמאָל אום ווינטער האָט ער אים אַפילו אַראָפּגעשליידערט מיט אַלע כוחות פון די שטיינערנע מיל־טרעפּ, אַזוי

אַז ער, דער אויסגעדאַרטער יוסעלע, האָט זיך אויף טויט איבערגעשראָקן, זיך אָנגעכאַפּט פאַרן שפּיציקן בלוט־פליסנדיקן נעזל און געכליפּעט ווי אַ יידענע:

„אוי!... מיין קאָפּ!... ער האָט מיך דערהרגעט, מיין קאָפּ...״

אפשר האָט זיך אים אַליין שוין אויך איינגעגעסן דאָס חניפהדיקע לעבן, און געוואָלט האָט ער שוין זיין לייטישער און אמתער, נאָר נישט געקאָנט און כאָטש געפּונען פאַר נויטיק דעם טויבן אַ גוט וואָרט זאָגן:

„ס'וועט אים גאָרנישט זיין, לחלוטין גאָרנישט. ער דאַרף זיך נאָר איבערליגן, די לאָפּעטקע מיט דער ריפּ אויסוואַרעמען״.

האָט אָבער דער טויבער קיין חכמות נישט פאַרשטאַנען און מרה־שחורהדיק נאָכגעשאָקלט:

„גוט, גוט. ער וועט זיך איבערליגן״.

אַליין האָט ער שוין, דוכט זיך, נישט געקלערט, נישט וועגן לעבן און נישט וועגן טויט, געלעגן אין בעט מיט אַ גלייכגילטיק און בלאַס פּנים און זיך אַלץ נישט געקאָנט מסיח־דעת זיין פונם אומעטיקן געדאַנק:

„אַראָפּגעפאַלן... פונם פערטן שטאָק אַראָפּגעפאַלן״.

ס'איז אים שוין, דוכט זיך, אַלץ איינס געווען, צי ער וועט אַמאָל פונם בעט אויפשטיין, צי ניין.

נאָכדעם איז איינמאָל צו אים געקומען אסתּר, געקומען אַ שלאַנקע און פרישע מיט אַ ניי און שוואַרץ האַרבסט־רעקל און נאָך מיט ביירע און שוואַרצערע ערנסטע אויגן. אַ ווײַלע איז זי לעבן זיין בעט ערשטוינט און פאַרחלומט געשטאַנען, זיך אַפילו געהאַלטן מיט אַ פינגער פאַר דער געמבע און אים פאַרקלערטערהייט באַדויערט:

„אַ תּכלית, אַ שיינער תּכלית איז פון דיר געוואָרן״.

זי האָט זיך איינגעבויגן צו אים, אַפּנים געוואָלט עפּעס אַריינשרייען אין זיין טויב אויער, נאָר זיך נישט איינגעהאַלטן און זיך פונאַנדערגעוויינט אויפן קול. דעם קאָפּ האָט זי אַלץ טיפער און טיפער איינגעגראָבן אין די שמאַטעס, וואָס לעבן זיין ברוסט, געכליפּעט און געוויינט. אוממעגלעך איז געווען צו וויסן וועמענס אומגליק זי באַוויינט: זיינעם, דעם צובעט געפאַלענעם טויבנס, אָדער גאָר איר אייגענעם, דעם געהיימען און אומבאַקאַנטן. ווי יענע פינצטערע

האַרבעסט־נאַכט, וואָס אין איר האָבן די צוויי אָפּגעזאָגטע אַרבעטער לעבן ביקס שטוב אַרומגעשנאָרעט און עפּעס באַמערקט.

דער טויבער האָט געקוקט אויף איר מיט זיינע גרויסע בליי־קאָלירענע אויגן און געוואָלט זאָגן עפּעס אַ נויטיק, זייער נויטיק וואָרט. אַ מטושטשדיקס און פאָרמלאָזעס האָט דאָס וואָרט לאַנג אַרומגעשוועבט אין זיין קאָפּ:

„יאָ, דער עיקר: זאָל איר דער קאָפּ אין דער לופט נישט פּלייען, אָ!"

ער האָט שוין אַפילו געהאַט דאָס מויל געעפנט און אַ האַנט אויסגעבויגן, נאָר אסתר איז שוין פונם בעט אויפגעשטאַנען און גענומען דאָס האַרבעסט־רעקל פאַרקנעפּלען. זי האָט פאַמעלעך און טרויעריק מיטן קאָפּ געשאָקלט, מרה־שחורהדיק אָפּגעזיפצט און אַפילו אַ ייאושדיקן טשמאָקע געטאָן מיטן מויל, גלייך ווי זי וואָלט מיטן טשמאָקע וועלן זאָגן:

„אויך אַ טאַטע... משטיינס געזאָגט... ווערמענס עצות זי וועט דאָ אויסהערן..."

טאָג און נאַכט האָט שוין נאָכדעם געגאָסן דער רעגן, געגאָסן אַ רעגלמעסיקער און סתּם פאַרעקשנטער, גלייך ווי עמעצער וואָלט אים בעטן, ער זאָל אויפהערן און ער וואָלט נישט פאָלגן און אויף צו להכעיס זיך חזרן:

„וויל איך אַזוי... וויל איך אַזוי... וויל איך אַזוי..."

ברודיקע האַרבעסט־טרערן זענען גערונען איבער די נאַסע פאַרבלאָזע שויבן, זיך געשלענגלט פאַמעלעך און פויל און ענדלעך איינגעזונקען אין די איינגעהויקערטע און נאַסע קיך־ווענט.

ווער האָט די טרערן באַדאַרפט?

אַלץ איז אַרום געווען אַזוי ברוגז און בייז, אַפילו דער איינגעהויקערטער און אָפּגעקראָכענער באַק־אויוון, וואָס האָט דעם טויבן טאָג און נאַכט גלייך אין פּנים געקוקט.

אַזוי שטים איז אַרום געווען. דעם טויבן איז אַזש אַ חידוש געווען:

„פלעגט ער דאָך אַמאָל דערהערן, ווי ביים טאַנדעטניק קלאַפּט די ניי־מאַשין".

גאַנצע שעהן איז ער געזעסן אויפן בעט מיט אַראָפּגעהאָנגענע פּיס, אַ מרה־שחורהדיקער און שווייגנדיקער און געוואָרפן בקשה־אויגן אויף דער טאַנדעטניטשקע, וואָס איז אַלעמאָל אין קיך אַריינגעקומען און זיך אין באַק־אויוון מיטן נאַסן האַלץ געפּאָרעט.

אַזאַ קליינינקייט האָט ער זי געהאַט צו בעטן, און דאָך האָט זיך זיין בלאַס אויסגעמאַטערט פּנים ווי ביי אַ בעטלער פאַרקרימט:

„אָט ווען זי וויל נאָר אַ פּאָר ווערטער צו אים אין טויבן אויער אַריינשרייען, וואָלט ער הערן אויף וויפל ער איז טויבער געוואָרן".

איז אָבער די טאַנדעטניטשקע אַזאַ פאַרשאָלטענע שלאַנג געווען. אַלעמאָל איז זי לעבן זיין בעט דורכגעגאַנגען, זיך אַפילו אָנגעריירט אָן זיינע אַראָפּגעהאָנגענע פּיס און אַפילו איינמאָל אים נישט מזכה געווען מיט קיין בליק. אַזאַ שלעכטע איז זי שוין געווען, אָט די איינגעדאַרטע טאַנדעטניטשקע, און איר אויפמערקזאַמקייט האָט ער שוין נישט געקענט צו זיך צוציען אַפילו מיט זיין בעטלערשן פאַרקרומט פּנים.

אָט, ווען ער שטעלט איר אַ פיסל אונטער און פאַרהאַלט זי לעבן זיך, וואָלט זי אַזש אַ ציטער געטאָן פאַר שרעק און וואָלט זיך געחידושט:

„זע נאָר, ער לעבט נאָך, דער טויבער?!"

ס'האָט אים פאַרדראָסן אויף דער טאַנדעטניטשקע, האָט ער שוין אויף איר מיט בייזע אויגן געקוקט און פאַר כעס עפּעס אונטערגעברומט. אַזוי פלעגט ער אַמאָל בייז קוקן און אונטערברומען אויף זיין ווייב לאה. זי פלעגט זיך דעמאָלסט אויף צו להכעיס אין די קליידער שלאָפן ליגן, און ער פלעגט דערפאַר די שיסל געקעכץ פונם טיש אַ כאַפּ טאָן און זי מיטאַמאָל אויף דער ערד אַ שליידער טאָן.

אסתר איז איינמאָל אַריינגעקומען און זיך לאַנג געקריגט פאַר אים מיט דער טאַנדעטניטשקע, און ער איז געלעגן אין בעט, גאָרנישט געהערט און שוין ווידער געטראַכט וועגן יענעם ערנסט און וויכטיק וואָרט, וואָס ער האָט זיין אסתרן באַדאַרפט זאָגן. דאָס וואָרט האָט זיך לאַנג ביי אים אין טויבן קאָפּ געדרייט און ענדלעך אַרויס אַ וויכס און באַרישס, נישט דאָס, וואָס ער האָט געקלערט:

„אָ, זעסטו, ווען זי, דיין מאַמע לשלום, לעבט..."

אַרויסגעזאָגט האָט ער דאָס אַזוי האַרט און שווער, און דאָך האָבן

זיך שוין זיינע אויגן באַלד אָנגעהויבן שעמען פאַר זיך אַליין און פאַר איר, דער שלאַנקער און אויפגערעגטער, וואָס האָט שוין נישט געדענקט ס'אַראַ פּנים איר יאָרן־לאַנג געשטאָרבענע מוטער האָט געהאַט. זי האָט אויף אים מיט אַזאַ ווונדער געקוקט, גלייך ווי זי וואָלט ביי אים וועלן פרעגן:

„צו וואָס נוצט זי איר איצט, אָט די געשטאָרבענע מאַמע, וואָס אויפן אַלטן בית־עולם?"

זי האָט אַרויסגענומען פון טאַש אַ שטיקל פּוטערגעבעקס און אים געגעבן. האָט ער דאָס פאַרזוכט, דערפילט דעם געשמאַקן טעם און גענומען דאָס אַרומקוקן:

„דער ביק ווייסט, וואָס גוט איז".

און פּלוצים איז דער געדאַנק, מיט וועלכן ער האָט זיך לאַנג אַרומגעטראָגן, אויסגעפורימט געוואָרן אין די נויטיקע ווערטער:

„ס'איז קרום... אָט דאָס, וואָס די אַרבעטער האָבן דעמאָלסט ביינאַכט געזונגען..."

„און וואָס נאָך? ער גלויבט זיי נישט, נישט דעם ביק און נישט דעם בן זיינעם. ער גלויבט זיי לחלוטין נישט".

III

מיט די ערשטע פרעסט האָט אים דער ווייטיק אין דער זייט און אין דער לאָפּעטקע אָפּגעלאָזן. די קיך־פענצטער זענען שוין געווען פאַרבלאָזן מיט שניי. און ביי דער טאַנדעטניטשקע אין אויוון איז דאָס האָלץ נאָך נאַסער געווען. ס'איז אים געווען קאַלט, האָט ער אַרויפגעשלעפּט אויף זיך די שטיוול, אָנגעטאָן דאָס וואַטענע לייבל, זיך האַרט צוגעגאַרטלט מיטן רויטן גאַרטל און אַפילו אָנגערוקט דאָס אויסגעפליקטע שמויסענע היטל איבער די טויבע אויערן. דער טאַנדעטניטשקע איז אַזש אַ חידוש געווען:

„וווהין? וווהין גייט ער דאָס, דער טויבער?"

„אין קלויז, האָט ער איר מרה־שחורהדיק און שטיל אָנגעוויזן, ער גייט זיך אָנוואַרעמען... אין קלויז".

די טאַנדעטניטשקע האָט עפּעס אויף גיך מיטן מויל געמאַכט.

אפשר האָט זי אים געשאָלטן. ער האָט נישט געוווּסט און זיך געגאַנגען זיין וועג.

אין קלויז האָט אים איינמאָל ביי דער הייסער הרובע געפונען יוסעלע דער נאמן און גענומען צו אים שרייען:

„דער ביק!... ביק!"

עפּעס האָט ער צו אים געשריגן וועגן דעם, וואָס דער ביק האָט אים, יוסעלע דעם נאמן, אומזיסט אָפּגעזאָגט פון מיל און נאָכדעם אויסגע-לאָזן עפּעס וועגן אים, דעם טויבן.

„יאָ, יאָ, ער, דער טויבער, דאַרף דעם ביק לאָדן..."

„לאָדן?" האָט דער טויבער זיך געוווּנדערט.

ער האָט עס נישט פאַרשטאַנען, אויפגעהויבן די האַנט גאַנץ הויך און אויף דעם ביק אָנגעוויזן, אַראָפּגעלאָזן די האַנט גאָר נאָענט צו דער קלויז-פּאָדלאָגע און אויף זיך, דעם טויבן, מרמז געווען:

„דער ביק, האָט עס געהייסן, איז אַזוי גרויס, אַזוי גרויס און ער, דער טויבער, איז אַזוי קליין... גאָר קליין. געוויס וועט דער גרוי-סער דעם קליינעם מנצח זיין".

יוסעלע האָט זיין שטערן פאַרקנייטשט, זיך פאַרקלערט און אַזש גענומען דאָס בערדל אין האַנט. און דעם טויבן האָט זיך שוין געדאַכט, אַז ער האָט אַ קלוג און אַ טיף וואָרט געזאָגט. ער האָט זיך דערפאַר אויך פאַרקלערט און צוגעגעבן:

„זאָל כאָטש דער ביק אים, דעם טויבן, צורו לאָזן..."

געמיינט האָט ער דערמיט נישט זיך מיטן ביק, נאָר אסתּר מיטן ביקס ברוינעם און וווּקסיקן בחור, געקלערט עפּעס פרעגן וועגן דעם ביי אים, יוסעלע דעם נאמן, און נישט געוווּסט ווי אַזוי.

נאָכדעם איז אַ קאַלטער און שנייעדיקער אָוונט געווען, אַ פאַר-קלערטער איז ער צו אסתּרן געגאַנגען און אין זינען געהאַט פרעגן ביי איר אַ נויטיקע זאַך, אין זינען געהאַט דעם גאַנצן וועג און זיך אפילו געחזרט ווי אַזוי אָנהייבן:

„אַ מענטש באַדאַרף וויסן... אַ מענטש באַדאַרף פאַרשטיין..."

אָבער, ווען ער האָט די דרויסן-טיר פונם ביקס קיך געעפנט, האָט ער דערזען, ווי דער וווּקסיקער און רירעוודיקער מענדל האָט זיך מיטאַמאָל פון איינעם אַ קיך-ווינקל אַ לאָז געטאָן און געשווינט אַ פראַל

געטאָן אין דער צווייטער ווייסער טיר, וואָס האָט צום ביק אין די חדרים געפירט. ער האָט זיך דערשראָקן, דערפילט אַ משונהדיק האַרצ־קלאַפעניש און ווידער דאָס נויטיקע וואָרט פאַרלוירן. אין זיין טויבן קאָפּ האָט אַרומגעבלאָנזשעט אַ חשד:

„מענדל איז אַ מיאוסער בחור... גאָר אַ מיאוסער בחור".

נאָר אסתּר איז שוין געזעסן לעבן אים, געשטופּט אים אַ געבאַקטע קאַרטאָפל אין האַנט און צו אים געשריגן:

„געווען דאָ ער, נטע דער שדכן".

און דעם טויבנס פּנים איז שוין אויסגעבעסערט געוועזן, און די בליי־קאָלירענע אויגן זיינע האָבן שוין עטוואָס שמייכלענדיק געפרעגט:

„טאַקע באמת?... דו נאַרסט מיך נישט אָפּ?"

עפּעס האָט זי צו אים געשריגן:

„פיני דעם פאַרבערס בחור, יואלקען".

דער טויבער האָט אָפּגעביסן אַ שטיקל פון דער הייסער קאַרטאָפל און דאָס אין מויל געהאַלטן. דאָס ברייט־באַקעדיק פּנים זיינס האָט זיך ווי פאַרקרימט און ביי עמעצן געבעטן רחמים:

„ס'איז דאָך אָבער זייער אַ מיאוסער שידוך..."

זי האָט צו אים אין טויבן אויער געשריגן:

„יואליק איז אַ זשוליק... אַן אָדעסער זשוליק".

האָט ער קייענדיק די קאַרטאָפל איר נאָכגעשאָקלט:

„יאָ, יאָ, אַ זשוליק... געוויס אַ זשוליק".

IV

ס'איז דעמאָלסט אַ פּראָסטיקע נאַכט געווען.

דעם טויבן האָט זיך געחלומט, אַז ער קוקט אַרויס פונם העכסטן מיל־פענצטער און זעט ווי אין מיל־הויף יאָגט זיך מענדל נאָך דער גוייע, וואָס ראַמט אין קאַנטאָר. די גוייע אַנטלויפט מיט שרעק, גליטשט זיך אויפן אויסגעגאָסענעם אייז און האָט מוראָ: אָט, אָט וועט זי מענדל כאַפּן. און דאָרטן ביי אַ זייט שטייט שולץ, דער מילנער, האַלט זיך פאַרן בויך און שרייט לאַכנדיק: „כאַפּ זי!... כאַפּ, כאַפּ!..."

און פּלוצים דערזעט ער, דער טויבער, אַז מענדל יאָגט זיך נישט

נאָך דער גוייע, וואָס רומט אין קאַנטאָר, נאָר נאָך זיין אסתרן. ס׳כאַפּט אים אַזש אַ שוידער. אסתר אַנטלויפט, שטרעקט אויס די הענט און שרייט פאַר פּחד. ווען ער איז נישט טויב, וואָלט ער הערן אַ האַרצרייסנדיקן קוויטש.

די אויסגעדאַרטע און שלעכטע טאַנדעטניטשקע האָט אים שוין נאָכדעם אַ גאַנצן פרימאָרגן געהאַלטן אין איין שעלטן:

„אַ כאָלערע זאָל אויף אים קומען... ביסט אַ מבין, ווי ער האָט זיך דאָס אַביסל צערעוועט ביינאַכט?"

זי איז אַפילו צו אים צוגעגאַנגען און פאַר זיין אַרבל אַ שלעפּ געטאָן:

„וואָס, וואָס האָט ער אַזוי גערעוועט ביינאַכט?"

ער האָט זיך געחידושט און מיט די אַקסלען געקנייטשט:

„ער האָט גערעוועט? ער האָט נישט גערעוועט".

אַליין האָט ער שוין נישט געדענקט נישט דעם חלום, נישט מענדלען און נישט די גוייע. אַרויפּציִענדיק אויף די פיס די אַלטע שטיוול, האָט ער זיי פון אַלע זייטן באַטראַכט, אַ קלער געטאָן, אַז מען דאַרף זיי מיט עפּעס אַ פעטער זאַך אויסשמירן און איז אַוועקגעגאַנגען אין קלויז. דאָרטן איז ער לאַנג ביי דער הייסער הרובע געזעסן און געטראַכט, אַז ער, דער טויבער, האָט ליב ווארעמקייט, אויך האָט ער ליב אַ קאָפּ פון אַ פיש, הייסע און פרישע חלה און אַ שטיקל פעט פלייש, דאָס זעלבע פעט פלייש, וואָס דער ביק האָט אַמאָל פאַר אים אין די אויגן געגעסן.

„דער ביק ווייסט, וואָס גוט איז".

די קלויז האָט זיך ביסלעכווייז מיט מענטשן אָנגעפילט. יידן גייען אַרום און שמועסן. אַ וווּנדער, וואָס מען דאַוונט נישט. מיט יעדער מינוט קומען אָן נייע מענטשן; זיי לויפן אַריין מאָדנע געשווינט און מישן זיך אויס מיטן עולם, און דער עולם שלינגט זיי איין און ווערט גרעסער, מערער. דער טויבער קוקט מיט זיינע בליי-קאָלירענע אויגן און באַמערקט: ביי די, וואָס לויפן פון דאָס ניי אַריין אין קלויז, זענען די פנימער דערשראָקן, די מיילער אָפן און די אויגן מוראָדיק גרויס. זיי פרעגן, דוכט זיך, ביי די, וואָס געפינען זיך אין קלויז: טאַקע? אמת? יענע שאָקלען צו זיי מיטן קאָפּ, בלייבן זיי שטיין, ווי פאַרגליווערטע און דערשלאָגענע און טשמאָקען מיט די ליפּן.

„סאַ'ר אַ רחמנות..."

מען קוקט, דאַכט זיך, אויף אים. מענטשן סודען זיך בינטלעכ־ווייז און וואַרפן אויף אים משונהדיקע אויגן, און ער דרייט זיך לעבן זיי און רוקט אומעטום זיין טויבן קאָפּ. מען לאָזט זיך נענטער צו אים. עמעצער ווייזט אויף אים מיט אַ פינגער, קוקט ער זיך אַרום און באַטראַכט זיינע בגדים: אַ קשיאָ, אפשר האָט ער די הויזן נישט ריכטיק פאַרשפיליעט. מען גייט צו אים צו און מען שרייט אים אויפן אויער, ער זאָל גיין אַהין, צו וואָווע ביקן, קוקט ער מיט אַזאַ וווּנדער און פאַרשטייט נישט: וואָס וועט דעם עולם אַרויסקומען, אויב ער וועט גיין צו וואָווע ביקן? ס'גייט צו אים צו אַ חשובער ייד און שרייט אים אויפן אויער, ער זאָל גיין צום ביק. באַווייזט ער מיט אַ פינגער צו זיך אויף דער ברוסט:

„איך? איך זאָל גיין?"

ער פאַרשטייט גאָרנישט און גייט דאָך אַהין, צום ביק, קנייטשט מיט די אַקסלען און גייט.

נאָר דאָ, פאַרן ביקס שטוב, שטייען אויך פיל מענטשן. ס'דאַכט זיך אים, אַז דאָס זענען די זעלבע, וואָס ער האָט אין קלויז געלאָזן. זיי שטופן זיך צום ביק אין די חדרים, פון די חדרים אין קיך און צוזאַמען מיט זיי שטופט זיך ער, דער טויבער. ער וויל זיך נישט שטופן, ווייסט נישט צוליב וואָס ער שטופט זיך און שטופט זיך פאָרט. די קיך איז שוין פול מיט מענטשן, ס'איז אַזש דאָרטן פינצטער, ס'שווינדלט אים אין די אויגן, אַלץ ציטערט און שאָקלט זיך געשווינט, ווי די זיפּן, וואָסביים ביק אין מיל. ס'ציטערן און שאָקלען זיך די קיך, די מענטשן. און אַפילו דער טאַפּטשאַן מיטן איינגעצווינגענעם, פאַרבלויטן מת, וואָס צו אים שטופט ער זיך ענדלעך צו. אין איין רגע דערקענט ער דעם מת:

„יאָ ס'איז אסתר, געוויס אסתר".

ער הייבט זיך אַפילו נישט אָן צו וווּנדערן. אַדרבאָ, ס'דוכט זיך אים: ער איז שוין דאָ אַמאָל ביי אָט דעם זעלבן טאַפּטשאַן מיט דעם זעלבן טויטן געשטאַנען. שוין לאַנג איז דאָס געווען, זייער לאַנג, נאָר ס'איז דאָך געווען. אַפילו די זעלבע פיל מענטשן זענען דאָרטן אַרום געשטאַנען און אַ מרה־שחורהדיקער ווינטערדיקער פרימאָרגן איז דעמאָלסט,

ווי איצט, אין דרויסן געווען.

עמען טוט אים פאַרן אַרבל אַ שלעפּ און ווייזט אים אויף דער סטעליע. ער קוקט: אַ שטריק הענגט נאָך דאָרטן אַראָפּ פונם קרוק. ער פאַרשטייט שוין, אַז זי האָט זיך געהאָנגען, וויל פרעגן „פאַרוואָס?", פרעגט נישט, און כאַפּט אַ קוק אויף דער אַלטיטשקער יידענע, וואָס שטייט צוקאָפּנס פונם מת, זי האָט זיך פאַרקרימט, אָט די אַלטיטשקע יידענע, זיך איינגעהויקערט, געעפנט דאָס ציינלאָזע מויל, פאַרוואָרפן דעם קאָפּ מיט די געשלאָסענע אויגן און זיך פאַרקרימט. זי וויינט, אַפּנים, מיט אַ האַרצרייסנדיקן קול, נאָר ער איז טויב און הערט נישט. ער פאַרקרימט זיך אויך, וויל אויך וויינען און קאָן נישט. ס'ווערט אַ גערודער, מען טרייבט פונאַנדער דעם עולם, דער אַלטער חברא־קדישא־שמש שרייט דאָרטן ביי דער טיר:

„נו געגנוג, געגנוג. גייט אייך געזונטערהייט".

די קיך ווערט ליידיק. מען טרייבט אים אויך, וויל ער נישט גיין. מען שלעפּט אים פאַר די פּלייצעס, וואַרפט ער אַרום זיך אַזעלכע שלעכטע אויגן און כאַפּט זיך מיט ביידע הענט פאַרן טאַפּטשאַן מיטן טויטן. מען רייסט אים מיט כוח, שלעפּט ער נאָך זיך דעם טאַפּטשאַן מיטן טויטן. מענטשן ווערן מיד און לאָזן אים צורו. נאָר ער דערזעט עמעצן אויפן טיר פון קיך און דערמאָנט זיך אָן חלום, אָן מיל־הויף, אָן מענדלען, אָן דער גוייע און אָן אסתרן. ער לאָזט אָפּ דעם טאַפּטשאַן און לאָזט זיך ערגעץ לויפן. נאָר באַלד פאַרגעסט ער וווהין ער דענקט לויפן, רייסט זיך דאָך אַרויס אויפן גאַס און לויפט גיך, מיט אַלע כוחות. די שטיוול פאַרקריכן טיף, טיף אינם אויפגעבלאָזענעם שניי און ער עטעמט שווער, פּילט, ווי ס'לאָזט זיך אויס דאָס חיות און לויפט.

V

דאָס איז געווען אַזוי מאָדנע און ווילד.

ביים ביק האָט מען פאַרגעסן אויף נאַכט די בהמה אין שטאַל פאַרטרייבן, האָט מען זי נאָכדעם גאַנצפרי מיט אַן אָפּגעשניטענעם עק אינדרויסן לעבן הויף־טיר געפונען. פון שטוב זענען אַלע מענטשן מיטן

ביק בראש אַרויס. מען האָט די בהמה אין הויף אַריינגעלאָזן, זיך אַרומ־געשטעלט, זי באַטראַכט און זיך מיט ערשטוינטע פּנימער אין די אויגן געקוקט:

„וואָס זאָל דאָס באַטייטן?"

דער עק איז מיט אַ שאַרפער זאַך געווען אָפּגעהאַקט הויך ביים רוקן. פונם פאַרווונדעטן אָרט האָבן נאָך געטריפט טראָפּנס בלוט. אַ מרה־שחורהדיקע און אומגליקלעכע איז די בהמה געשטאַנען צווישן היימישן עולם, געשטאַנען מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ, טרויעריק מיט די גרויסע בהמישע אויגן געפינקלט און דאַכט זיך געטראַכט:

„אָט קוקט: אייביק, אייביק וועל איך שוין קיין עק נישט האָבן... אַז אָך־און־ווי איז צו מיר..."

עטלעכע טעג נאָכאַנאַנד האָט מען זיך ביים ביק אין שטוב די קעפּ געבראָכן:

„וועמענס אַרבעט זאָל דאָס זיין?"

מען האָט פון אַ זייט בליקן אויף יוסעלען, דעם אָפּגעזאָגטן נאמן, געוואָרפן, חושד געווען די צוויי אַרבעטער, וואָס האָבן מענדלען אויספּאַטשן געוואָלט, זיי אַפילו צום אוראַדניק גערופן און זיי דאָרטן אויסגעפאָרשט. ערשט מיט אַ פּאָר וואָכן שפּעטער איז מען אָקאָרשט אויף אַ סברה געפאַלן:

„כ'בעט אייך, אפשר איז דאָס גאָר דעם טויבנס אַרבעט?"

עמעצער האָט אַ זאָג געטאָן גלאַט אַזוי אין דער וועלט אַריין, און אַלע האָבן זיך שוין נאָכדעם אָן דעם אָנגעכאַפּט. ס'איז געווען אַזוי משונה און נישט צו גלויבן אויף אים, דעם ווּקסיקן און ברייט־ביינעדיק טויבן מיטן צוגעגאַרטלטן לייבל, אָנגערוקטן שמויסענעם היטל און מרה־שחורה־דיק גלייכגילטיקן פּנים, און דאָך האָט מען געגלויבט, זיך געוווּנדערט, נישט פאַרשטאַנען און געגלויבט:

„אַ קשיאָ אויפן טויבן? ס'איז דאָך מיט אים עפּעס נישט אינגאַנצן גלאַט".

אָט האָט אים איינמאָל די אויסגעדאַרטע טאַנדעטניטשקע דער־צאָרנט, האָט ער איר אַן אויסגעטאָנעם שטיוול אין קאָפּ געוואָרפן, געכאַפּט אירע בעטן, טישן און בענקלעך און זיי מיט כעס אינדרויסן אַרויסגעשליידערט.

מען איז דעמאָלסט פונם גאַנצן שטעטל זיך צוזאַמענגעלאָפֿן, געקוקט פון ווייטנס און מוראָ געהאַט צוגיין. איינער האָט דעם צווייטן איבערגעגעבן:

„דעם טויבן זענען די ,געבלוטן' אַריין אין קאָפּ!"

די אויסגעדאַרטע טאַנדעטניטשקע האָט זיך דאָ אַרומגעדרייט, זיך געקלאַפּט מיט צוויי פויסטן אין קאָפּ און געריסן איר שמאָלן און הייזעריקן האַלז:

„יידן קוקט: אַ פּאָגראָם מאַכט ער מיר... אַ פּאָגראָם!"

און יידן זענען געשטאַנען און האָבן געקוקט. ס'האָבן זיך שוין געפונען גוט־האַרציקע קרעפּטיקע קינדער, וואָס זענען גרייט געווען אויף דעם טויבן זיך אַרויפוואַרפן, האָט אָבער די טאַנדעטניטשקע שונאים געהאַט, זיי האָבן געבליצט אויף איר מיט בייזע אויגן און געשעפּטשעט אונטער אירע פּלייצעס:

„נישקשה, נישקשה, זי איז זיך אינם טויבן גענוג נוקם".

און דאָרטן, ביי דער שטוב, האָט נאָך דער טויבער עפּעס איינדרויסן אַרויסגעשליידערט און געשאָקלט מיט אַ דערשטיקטן קרעכץ:

„אַ ר—ר—רוח!..."

מען האָט אים טאַקע צום „אוראַדניק" גערופן און זיך ביי אים דערפרעגן אָנגעהויבן:

„דו קענסט זי, דעם ביקס בהמה?"

האָט ער זיך אָבער אָנגעכאַפּט אינם וואָרט „ביק" און דאָס נישט געקאָנט פאַרגעסן:

„יאָ, יאָ, וואָווע ביק".

דעם אוראַדניק איז באַלד נמאס געוואָרן און געוואָלט האָט ער שוין וואָס גיכער פּטור ווערן פון אָט דער וווקסיקער ברייט־ביינקער בריאה, וואָס קוקט אויף אים מיט גרויסע אויסגעגלאָצטע אויגן און „בעבעט" מיט שווערקייט אַלץ איין־און־איינציק וואָרט. האָט אָבער דער טויבער פון אים נישט געוואָלט אָפּטרעטן, געקראָכן צו אים אַלץ נענטער און נענטער און אפילו געמאַכט צו אים מיט דער האַנט:

„וואָווע ביק... אָ..."

עפּעס האָט ער אים געוואָלט דערציילן וועגן אַ בייטל־מיל, וואָס האַלט זיך אין איין טרייסלען, וועגן אַ טאַפּטשאַן מיט אַ מת און וועגן

אַ קרוק מיט אַ שטריק; געוואָלט דערציילן און נישט געקאָנט. ווי אין אַ נעץ איז ער פאַרפּלאָנטערט געוואָרן אין דער ערשטער מחשבה וועגן ביק און זיך פון איר אַרויסרייסן קיין כּוח נישט געהאַט.

דער אוראַדניק האָט אים ענדלעך אַרויסגעשטופּט און פאַרשלאָסן די טיר, און ער איז נאָך דאָרטן לאַנג געשטאַנען און געגומען, גאָט ווייסט נאָך וואָס, די הויזן איבערבינדן. אַ ייד פון שטאָט איז פאַרביי דורכגעגאַנגען, האָט ער אין די הויזן פאַרגעסן, זיך געלאָזט גיין צו אים, שוין אפילו אויסגעשטרעקט אַ האַנט פּאָרויס און אים אָנגעהויבן דערציילן דאָס זעלבע, וואָס ער האָט נאָר-וואָס געוואָלט דערציילן דעם אוראַדניק:

„אָ!... דער ביק!...״

דער ייד האָט זיך איבערגעשראָקן און מיט אַ מוראָדיק האַרצקלאַפּעניש אַנטלאָפן אָן אַ זייט, און ער איז געגאַנגען ווייטער צו דער שטאָט צו און אויסגעשטרעקט די האַנט צו יעדן מענטשן, וואָס ער האָט באַגעגנט. יידן האָבן פּחד באַקומען און אים דעם וועג אָפּגעטראָטן, און ער איז אַלעמאָל שטיין געבליבן מיט אַן אויסגעשטרעקטער האַנט און מיט נישט קיין געענדיקט וואָרט:

„אָ!... דער ביק!...״.

יעדער מחשבה האָט זיך, אַפּנים, מיט אָט דעם וואָרט אין זיין געפּרעסטן מוח אָנגעהויבן, נאָר קיינער האָט נישט געוואָלט הערן אָט די מחשבה, איז ער דערפאַר ביים ערשטן וואָרט געבליבן, גלייך ווי ער מיט אָט דער מחשבה וואָלטן אויף עמעצן געהאָפּט און געוואַרט, אָט וועט ער סוף-כּל-סוף קומען, יענער מענטש, וואָס וועט אים וועלן אויסהערן, וועט ער דאָס ערשטע וואָרט אָפּלאָזן און וועט אים אַנטדעקן אַלע מחשבות, וואָס אין זיין טויבן און געפּרעסטן קאָפּ.

פּאַמעלעך איז ער אַזוי פאַרגאַנגען אין קלויז, געעפנט די טיר און אַריינגערוקט זיין טויבן קאָפּ. קיינער איז אין קלויז נישט געווען, האָט ער זיך ביי דער הייסער הרובע געזעצט. אַרום אים איז אַזוי שטיל און רויק געווען. די קלויז-שויבן מאַט פאַרפרוירן, די שטענדערס פאַרלאָזן, ווי מצבות פון קדושים, וואָס שטייען מיטן פּנים צו מזרח-זייט און כאַפּן אַ קוק אַהין, צו גאָט-ברוך-הוא.

כראָפּעט זיך ערגעץ קעגנאיבער דער הייסער הרובע אַ ייד אַן

אָרעמאַן, וואָס איז פון די ווייטע מקומות צופוס געקומען, כראָפּעט פון אַ געשמאַק בייטאָגעדיקן דרימל און חלומט וועגן אַ סך אַ סך אייני ציקע קאָפּיקעס.

און דער טויבער זיצט דאָ מרה־שחורהדיק ביי דער הרובע און הערט נישט, ווייסט נישט אַפילו, צי דאָרטן, קעגנאיבער דער הרובע, ליגט אַ מענטש. זיין מוח איז איינגעפּרעסט, קאַלט, און געדענקט שוואַך און נעפּלדיק אַ טרויעריק געשעעניש מיט זיינער אַ פאַרוווּנדעטער לאָפּעטקע, מיט אַ טאַפּטשאַן, מיט אַ מת, און מיט אַן אייזערנעם קרוק, וואָס צו אים איז אַ שטריק צוגעבונדן. און אַרום אַלעס דרייט זיך אַן אָנגעהויבענע מחשבה מיט נישט קיין געענדיקט וואָרט:

„דער ביק!... אָ!...”

ס׳קומט אַריין יוסעלע דער נאַמן, טוט אויס דאָס שמויסענע פוטער און זעצט זיך לעבן אים ביי דער הרובע. פאַמעלעך און פאַרחלומט גלעט ער זיך זיין שפּיציכיק בערדל. און דאַכטן דאַכט זיך שוין, אַז ער קלערט זיינע תמיד בייזלעכע מחשבות, מחשבות פון אַ יידן אַ מטופל, וואָס זיצט אָן פּרנסה. האָט אָבער יוסעלע אַ נשמה, וואָס עס באַרירן זי צייטנווייז ווילדפרעמדע ענינים. ער שרייט עפּעס אינם טויבנס פאַרשטאָפּטן אויער, און דער טויבער בויגט צו אים זיין געפּרעסטן קאָפּ און שאָקלט אים נאָך:

„געשטאָרבן?... וואָס זשע דען? אַוודאי געשטאָרבן”.

ער וויל עפּעס זאָגן, נאָר יוסעלע לאַכט. ס׳פאַרקנייטשן זיך יוסעלעס צוגעשוירענע וואָנצעס מיט דער אויבערשטער ליפּ און ס׳באַווייזן זיך געלע, פאַרוויכערטע ציינער. יוסעלע שרייט ווידער, און ער קוקט אים אין די אויגן. זיין פּנים איז מרה־שחורהדיק, די בלייענע אויגן זענען פאַרגליווערט און אויסגעגלאַנצט, דאָך כאַפּן זיי ביי יוסעלען איבער־געריסענע ווערטער און גיבן איבער דעם געפּרעסטן מוח:

„דער ביק איז אַ חזיר... אַ רייכער חזיר, נישקשה”.

ס׳דוכט זיך אים, אַז יוסעלע רייצט זיך מיט אים, און ס׳פאַרדריסט אים. נאָר באַלד פאַרגעסט ער, אַז ס׳פאַרדריסט אים און וואָס ס׳פאַרדריסט אים, און געדענקט נאָר דעם ביקס הויכע און ווייס אָפּגעקאַלכטע שטוב מיט אירע פונאַנדערגעוואָקסענע אַקאַציע־בוימער, וואָס פאַר די פענצטער, און מיט איר ריין בלויעם, ווי נאָר־וואָס אָפּגעוואַשענעם פאַרקאַן.

עס ווערן טונקל די געקווייטלט פּאַרפרוירענע שויבן. מענטשן קומען אַריין אין קלויז, רוקט ער זיך פּאַמעלעך אַרויס אין דרויסן, פאַר־לייגט די הענט אין די אַרבל און לאָזט זיך ערגעץ גיין. ער שפּאַנט פּאַמעלעך מיט אַן אַראָפּגעלאָזטן קאָפּ, נאָר באַלד פאַרגעסט ער, וווהין ער גייט, פילט אַפילו נישט צי ער גייט, ווייסט נישט צי אין דרויסן איז זומער, צי ווינטער. ייִנגלעך פאַרלאָזן אויף אַ ווײַלע די גליטש און לויפן אים נאָך. עפּעס שרייען זיי צו אים, נאָר ער הערט נישט, גייט צווישן צוויי שורות הילצערנע קלייטן און קוקט זיך אויף זיי נישט אום, מענטשן קערן אים אָפּ דעם וועג, און ער באַמערקט זיי נישט. פון הינטן פאָרט אָן אַ שליטן. דעם פויער איז קאַלט, ער פוילט זיך נעמען די לייצעס אין די הענט און אָפּקערן, שרייט ער אים: „בערעגיס!“ *) און ער הערט נישט. דער דישל טוט אים אַ קלאַפּ אין די איינגעהויקערטע ברייטע פּלייצעס, כאַפּט ער זיך מיט דער האַנט פאַרן פאַרוווּנדעטן אָרט, קוקט זיך נישט אום און גייט ווייטער.

ער שטעלט זיך אָפּ ביים ביק אין פינצטערן קאָרידאָר און ווייסט נישט, וווהין זאָל ער ווייטער גיין. די רעכטע טיר, וואָס פירט אין עסצימער, איז צוגעמאַכט שטייף און פעסט, גלייך ווי זי איז געשלאָסן פון אינווייניק. די לינקע טיר, וואָס צו דער קיך, איז עטוואָס אָפן. אַ לאַנגע און שמאָלע שיין ציט זיך דורך איר פון דער קיך, צעשפּרייט זיך אויף דער פּאָדלאָגע פונם פינצטערן קאָרידאָר און רירט זיך נישט. ער שטעלט זיך אין ווינקל, וואָס קעגנאיבער אָט דער טיר, און רירט זיך אויך נישט, מען גייט מיט אַ לאָמפּ גיך אַדורך און מען באַמערקט מיט שרעק אַ פּאָר אָפּגעריבענע שטיוול־נעזער. ס'ווערט אַ גערודער, און ס'שטייען שוין לעבן אים אַלע שטוב־מענטשן. דער ביק אַליין שרייט עפּעס אין זיין טויבן אויער, נאָר ער הערט נישט און טראַכט:

„דער ביק איז אַ חזיר... אַ רייכער חזיר... נישקשה“.

און בשעת ער קומט צוריק צו זיך אין שטיבל און שטעלט זיך לעבן טאַנדעטניק ביי דער הרובע, טראַכט ער נאָך אַלץ וועגן דעם.

---

*) היט זיך!

איצט געדענקט ער שוין, אַז ער איז געווען ביים ביק אין שטוב און האָט אים געזען גאָר נאָענט לעבן זיך.

און נאָך געדענקט ער: ער איז אַ טויבער, אַ ייד אַ טרעגער, וואָס האָט אַמאָל געהאַט אַ ווייב לאָה מיט אַ מיידל — אסתּר.

ער פאַרקרימט זיך אַפילו און באַווייזט דעם טאַנדעטניק צו זיך אויף דער ברוסט:

„עסן... ס׳קלעמט אים אָט דאָ, ביים האַרץ-לעפּעלע".

און דער טאַנדעטניק זיצט רויק לעבן אים, האַלט אַ קליין פאַרשמוצט קינד אין שויס און גלעט מיט אַ האַנט זיין אומריין קעפּל, זיין קול איז צעקראָכן און מאָנאָטאָניש, ווי דאָס קול פון אַ יידענע. ער האָט נישט קיין באָרד. עטלעכע איינציקע האָר שטעקן אין זיין געמבע און אין דער אויבערשטער ליפּ און שאָקלען זיך, בשעת ער רעדט. ער גענעצט זיך פונאַנדער, הייבט זיך אויף און שרייט צום טויבן אין אויער:

„ער איז נישט קראַנק באַצאָלן, דער ביק..."

דאָס ברודיקע קינד פאַרקרימט זיך, עפנט אַ קליין מיילכל אָן ציינער און פאַרגייט זיך, און דער טאַנדעטניק הערט נישט און שרייט נאָך אַלץ צום טויבן:

„אַ רוח׳ן ביקס טאַטן!"

די טאַנדעטניטשקע לויפט אָן ערגעץ פון גאַס, כאַפּט דאָס ווינענדיקע קינד אויף אירע קאַלטע אויסגעדאַרטע הענט און רייסט איר שמאָלן האַלז:

„פאַר אַזאַ מעשה מעג ער גוט באַצאָלן, דער ביק... ער האָט אָבער געוווסט אויף וועמען אָנצוטרעפן".

זי שלעפּט אים פאַר דער האַנט און שרייט:

„טויבער גולם!... וואָס שווייגסטו?"

נאָר ביים טויבן זענען שוין די געדאַנקען ווידער פאַרפּלאָנטערט. ער קוקט גלייך אין דער טאַנדעטניטשקעס פּנים און רירט זיך נישט.

אַ שכן, אַ שניידער מיט אַ ווייכער און ליכטיקער באָרד, קומט צום טאַנדעטניק אין שטוב אַריין, באַטראַכט לאַנג דעם טויבן און שלעפּט פאַר זיינעם אַן אַרבל:

„טויבער, ס׳אַר׳אַ טאָג איז היינט?"

ער איז אַזאַ ווייכער און גוטיטשקער, אָט דער יונגער שניידער מיט דער לאַנגער ווייכער באָרד. ער וויל אויספאָרשן אויף וויפל דער טויבער איז צעמישט, און ביי אים אַליין קלאַפּט שוין אַזוי שנעל דאָס האַרץ, און דאָס פּנים זיינס, דאָס איידעלע, איז שוין רויט, און די אויגן זיינע שעמען זיך שוין, פינקלען און שעמען זיך: ער ווייסט? אפשר האָט ער אַ נאַרישקייט געטאָן...

נאָר דער טויבער ווייסט נישט, ווער ס'שלעפּט אים פאַר זיין אַרבל, ווייסט נישט נאָך וואָס מען שלעפּט אים, ווייסט נישט, צי ביי דעם, וואָס שלעפּט אים, איז היינט שבת, צי וואָך. אַן איינגעהויקערטער מיט פאַרבאַהאַלטענע הענט פאַרלאָזט ער די שטוב, גייט ערגעץ און ווייסט נישט וווהין, דרייט זיך לעבן דער קלויז און אין מאַרק ביי די קלייטן און דערזעט פלוצים, אַז ער שטייט ווידערביים ביק אין שטוב. דער ביק שטייט אים אַנטקעגן און שרייט אין זיינס אַן אויער, אַ שמאַטע:

„וואָס ווילסטו, טויבער?"

מען עפנט די טיר און מען ווייזט אים, ער זאָל זיך נעמען דעם וועג, פאַרלייגט ער ווידער די הענט אין די אַרבל און פאָלגט שווייגנדיק און שטיל.

VI

און ווינטערש נעפלדיקע מעת־לעתן האָבן געגענעצט און געבוירן קורצע און פּראָסטיקע טעג. דאָס זענען נישט געווען קיין טעג, נאָר טונקעלע און מסוכנדיק קאַלטע בין־השמשותן.

ס'האָט געשאָטן שניי.

גאַנצפרי האָט זיך דער טאַנדעטניק מיט דער ווייבס שאַל אויפן גרויסן שמויסענעם פוטער איינגעהילט, זיך אין מאַרק אַרויסגעכאַפּט און באַלד צוריק אַ פאַרשאָטענער מיט שניי און מיט אַ פאַרבלויטער נאָז צו לויפן געקומען. ער האָט געריבן די פאַרפרוירענע אויערן מיט די פאַרשטיינערטע שפּיץ־פינגער און דערציילט דעם ווייב וועגן דריי פאַרפרוירענע, וואָס מען האָט ערגעץ נאָענט אונטער אַ פאַרשאָטענעם דאָרף געפונען.

„יאָ און וואָס נאָך? יידן האָבן זיך אויף אַ יאַריד געלאָזן פאָרן,

און זיך קוים לעבעדיקע פון אונטער דער שטאָט צוריק פאַרשלעפּט".

אַזוי צופרידן איז ער שוין געוועזן דערמיט, וואָס ער האָט זיך מיט אַסך הייצונג פאַרגרייט, געהאַלטן אַ שטיקל אַרבעט ביי דער הייסער הרובע, געקוקט אויף די פאַרבלאָזענע שויבן און זיך פאַר שמחה אַזש מיטן טויבן געווערטלט:

„זיץ אין שטוב, טויבער... דו הערסט, וואָס מען רעדט צו דיר?"

האָט אָבער דער טויבער נישט געהערט און זיך דאָס זייניקע געטאָן: דאָס קורצע און גראָבע לייבל האָט ער אויף זיך אַרויפגעוואָרפן, די לענדן זיך שטייף אונטערגעגאַרטלט, דאָס היטל איבער די אויערן אָנגערוקט און אַפילו די טאַנדעטניטשקע פון אונטן פאַר איר קאָפּטל אַ שלעפּ געטאָן:

„אָט זאָל זי זען: ער גייט... אין מיל גייט ער... צום ביק אין מיל..."

די טאַנדעטניטשקע האָט אויף אים אַזאַ בייזן בליק געטאָן:

„גיי... אין דער ערד גיי... דערלעב נישט קומען..."

און ער האָט צו איר נאָך אַלץ מיטן קאָפּ געשאָקלט:

„יאָ, יאָ, צום ביק אין מיל".

פּאַמעלעך איז ער די שטאָט דורכגעגאַנגען, זיך גענומען לינקס און אַוועקגעשפּאַנט אַהין, אין איינזאַמען טאָל, ווו דער שניייענדיקער שטורעם האָט זיך מיט רויך אויסגעמישט און אַרום מיל אַ קיילעכדיקס געכאַפּט.

דער אָנגעפּעלצטער מיל-סטרוזש האָט אים דערזען, זיך אויפן טויער געשטעלט און אים אין מיל נישט געוואָלט אַריינלאָזן, האָט ער זיך גענומען מיט אים ראַנגלען; ער האָט צעהרגעט דעם סטרוזש, דער סטרוזש האָט אים צעהרגעט. מ'האָט ענדלעך דעם אוראַדניק געבראַכט, וואָס האָט אים צו צוויי גויים אין די הענט איבערגעגעבן.

נאָכדעם איז אַ פּראָסטיק שטילע און אויסגעשטערנטע נאַכט געווען.

פּאַרטאָג פּאָרט זיך אַזוי שטיל אַן אָנגעפּאַקטער שליטן מיט דרימלענדיקע יידן, פּאָרט ערגעץ אויף אַ יריד, וואָס אין נאָענטן שטעטל. אַרום איז אַזוי שטיל. דרימלט זיך אין דער רעכטער האַנט דער פויערשער בית-עלמין; שלאָפט זיך לינקס וואָוע ביקס ווייסע שטוב

מיט איר לאַנגן סאָד, און איבער אַלץ אַ פּאַרטאָגיקער ריינער הימל מיט אויסגעלאָשענע שטערנדלעך, וואָס ווינקען זיך נאָך ערגעץ־ווו דורך וועגן אַ געהיים נאַכט־מעשהלע.

יידן פאַרלירן אַלעמאָל די פאַרשלאָפענע קעפּ און דרימלען איין מיט אַ פרומען בטחון־געדאַנק:

„איה״ש אַ גוטער יאַריד...״

פּלוצים: אַ שנאָרך פון אַן איבערגעשראָקן פערד, אַ טראָג דעם שליטן אין אַ זייט מיט אַן איבערגעשראָקן געשריי פונם פויער, דעם אָנטרייבער:

„טפּררו!!״

יידן דערוואַכן פונם דרימל מיט אַזאַ מוראדיקער שרעק — ביי יעדן פון זיי קלאַפּט שנעל דאָס האַרץ:

„וואָס איז געשען?״

דער פויער שטייט שוין פאַר די פערד און שעלט זיך מיט ניבול־פּהדיקע קללות:

„אַ טשאָב טאָבי... טשוט, טשוט טשילאָוויקאַ ני פּערעאיכאַלי!...״ *)

יידן לויפן געשווינט צום פויער, בויגן זיך אָן און דערקענען דעם טויבן:

ער ליגט זיך אַזוי אַן איינגעהויקערטער אינם צוגעגאַרטלטן וואַ־טענעם לייבל מיטן אָנגערוקטן שמויסענעם היטל און האַלט אַ האַק אין דער האַרט געשלאָסענער רעכטער האַנט.

ער איז נאָך וואַרעם, לייגט מען אים אויפן שליטל און מען פירט אים אָפּ אַהיים. אַ ברירה האָט מען?

יידן יאַרידניקעס זענען אַזוי אומצופרידן, קוקן אויפן בלאַסן מזרח און קלאָגן זיך:

„פאַרשפּעטיקט דעם יאַריד, ווי איך בין אַ ייד״.

און אין שטאָט האָט מען שוין באַלד פּשט לערנען אָנגעהויבן:

„וואָס זשע, ס׳איז אַ נייעס? דער טויבער האָט פאַרטראַכט דעם ביק הרגענען״.

---

*) אַ זאָלסטו... שיער, שיער קיין מענטשן נישט איבערגעפאָרן.

ערגעץ האָט זיך שוין געפונען אַן עדות־זאָגער, וואָס האָט דעם ביקס פּחד גרעסער געמאַכט.

אָט ווען איז דאָס געווען? שפּעט ביינאַכט איז ער אונטער ביקס שטוב דורכגעגאַנגען און געזען: איינער אַ מענטש דראַפּעט זיך אויפן הויכן פּאַרקאַן, קלעטערט און דראַפּעט זיך; ס'איז אויף אים אַ פּחד אָנגעפאַלן, איז ער אַנטלאָפן.

„און וואָס נאָך: ווער ווייסט נישט, אַז דער טאַנדעטניק געפינט אַלע גאַנצפרי זיין טיר אָפּגעשלאָסן?"

ביים ביק האָט מען טאַקע באַלד אַ געזונטן גוי, אַ סטרוזש גע-דונגען, וואָס האָט גאַנצע נעכט געקלאַפּט אינם הויכן פּאַרקאַן; און דער האַלב־דערפרוירענער טויבער איז צוויי וואָכן נאָכאַנאַנד שלאָף געווען, און, ווי אַ גולם, זיך געוואַלגערט אין בעט, וואָס אין זיין נאַסער קיך.

עמעצער האָט זיך אויף אים דערבאַרעמט און דעם דאָקטאָר אַריינגערופן אַ יונגן אויסגערוטן און גוטיטשקן דאָקטאָר, וואָס האָט געהאַט קליינע וואָנצעס מיט שוואַרצע קלוגע אויגן. ער איז לאַנג געזעסן לעבן אים, אָט דער גוטיטשקער און אויסגערוטער דאָקטאָר, לאַנג אַריינגעקוקט אין טויבנס גלייכגילטיקן פּנים און לאַנג אויסגעהערט די מעשה, וואָס די אויסגעדאַרטע טאַנדעטניטשקע האָט אים, רייסנדיק דעם שמאַלן און הייזעריקן האַלז, דערציילט. אַלץ, וואָס ער האָט געזען און געהערט, האָט זיך אים, אַפּנים, אויסגעוויזן שרעקלעך וויכטיק און אינטערעסאַנט. דערפאַר איז ער געזעסן שטיל, פאַרטראַכט און מיט גרויס דרך־ארץ.

און שפּעטער מיט אַ פּאָר טעג איז ער ווידער געקומען, אָט דער זעלבער יונגיטשקער און אויסגערוטער דאָקטאָר מיט די זעלבע קליינע וואָנצעס און שוואַרץ קלוגע אויגן, און ווידער לאַנג לעבן טויבנס בעט געזעסן.

ער האָט אין טויבנס פּנים געקוקט און געטראַכט.

דער טויבער האָט אין זיין פּנים געקוקט און אויך געטראַכט.

און דאָך האָט איינער דעם צווייטן נישט פאַרשטאַנען. אַזוי וויט און פאַרשידן זענען זיי שוין געווען, אָט די צוויי ברואים, וואָס האָבן זיך גלייך אין די אויגן געקוקט.

דער טויבער האָט זיך טאַקע צום סוף מיישב געווען און

זעלבשטענדיק געזונט געוואָרן, אָן אַ שום הילף פון אַ מענטשן, וועגן וועלכן ער האָט שוין קלערן נישט געקאָנט.

ס׳איז אַזוי מערקווירדיק געווען —

אַליין איז ער אפשר נאָך קרעפטיקער און געזינטער ווי פאַר דער שלאַפקייט געוואָרן און דאָך איז אים אַ מיאוסער פעלער פאַר־בליבן:

ער האָט אויפגעהערט שלאָפן ביינאַכט.

אַ הויכער, ברייט־ביינעדיקער און גלייכגילטיקער האָט ער אין שטוב אַרומגעבלאָנזשעט און געשוויגן צוזאַמען מיט די שטילע און פינצטערע נעכט.

אַזוי לאַנג און פינצטער זענען די נעכט געווען, און איינגעהילט האָבן זיי אין זייערע טונקעלע טיפקייטן די גאַנצע פאַרחלומטע וועלט, און פאַרשלעפערט האָבן זיי אַלץ, וואָס האָט געלעבט און געטראַכט, חוץ אים, דעם איינציקן וועלט־דופק, וואָס האָט נישט געטאָרט רוען, נישט געטאָרט אפילו טראַכטן וועגן רו.

הין און צוריק האָט ער איבערן קליינעם שטיבל אַרומגעשפּאַנט, געקלאַפּט ווי אַן אומרו און געטראָגן אויף זיך די יסורים מיט דער מרה־שחורה פון די שלאָפנדיקע. ער איז נישט געווען מיד און האָט נישט געטראַכט וועגן רו. אָט ווען עמעצער זאָל אים געווען ביי דער האַנט אָנכאַפּן און אים אָפּשטעלן, וואָלט ער זיך, נישט אַרומקוקנדיק, אויסגעריסן פון אים און וואָלט ווידער געשפּאַנט.

וואַרפט זיך אַמאָל אינמיטן דער נאַכט דער טאַנדעטניטשקעס קליין קינד דורך, לאָזט אַרויס פריער עטלעכע קרעכצן און נאָכדעם אַ געוויין.

די טאַנדעטניטשקע כאַפּט זיך מיט אַ שטאַרק פאַרשלאָפן פנים פונם בעט אויף, הייבט עטוואָס אויף דעם שווערן דרימלדיקן קאָפּ און שטילט דאָס קינד איין:

„נו שלאָף, נו שלאָף״.

זי רעדט מיט אַזאַ פאַרלעגערט קול, דערהערט, ווי דער טויבער שפּאַנט דאָרטן אין צווייטן חדר און שעלט אים:

„אַ קרענק אים... עס נעמט אים קיין קויל נישט״.

נאָר דער טויבער הערט נישט און שפּאַנט ווידער, אַזוי האַרט

און פעסט זענען זיינע טריט, און די נאַכט איז אַזוי שטיל און שלינגט זיי איין שטיל און פּאַמעלעך, אָט די האַרטע און פעסטע טריט, און וואַרט אויף נייע. און באַלד קומען זיי, אָט די נייע שווערע טריט און קלאַפּן, ווי מיט אַ האַמער, אין פאַרשלאָפענעם מוח. אפשר דערפאַר, וואָס די נאַכט איז שטיל און קיינער אַחוץ דעם טויבן שפּאַנט נישט. ווייזט זיך שוין אויס, אַז דער טויבער וועט זיך אייביק, אייביק אַרומ־דרייען און אַז די נאַכט וועט זיך אייביק, אייביק ציען. די טאַנדעט־ביטשקע דערשרעקט זיך פאַר דער מחשבה, דעקט איבער דעם קאָפּ און שלאָפט איין מיט אַן אַלט־באַקאַנטן קינדערשן פּחד. אַלץ שלאָפט שוין אין איר, נאָר אינם דרימלדיקן מוח דרייט זיך נאָך אַרום אַן אָפּגעריסענע פאַרלעגערטע קללה:

„אַ קרענק!... אַ כאָלערע!...”

דער טאַנדעטניק האָט זיך איינמאָל אין אַ בלאַסער נאַכט פון שלאָף דורכגעוואָרפן, דעם טויבן שפּאַנען נישט געהערט און גלאַט אַזוי אַ טראַכט געטאָן:

„אפשר האָט אים שוין דער רוח גענומען?”

און דער טויבער איז דעמאָלסט ביי זיך אין בעט געלעגן און שטיל און אָן אַן אויפהער געקלאַפּט מיט די פיס אין דעם ווענטל פונם בעט. ער איז נישט שלעפעריק געווען, נישט געוווסט, צי פאַר דער נאַכט איז אַ טאָג געווען און צי נאָך דער נאַכט וועט נאָך עפּעס זיין.

עפּעס האָט פון דרויסן דורכן פענצטער אַריינגעקוקט, האָט זיך דער טויבער אויף די קניען אַוועקגעשטעלט און גענומען קוקן אין פענצטער. אַ בהמה איז דאָרטן געשטאַנען אַ מרה־שחורהדיקע און אַן אומגליקלעכע און אינעווייניק אַריינגעקוקט. באַלד האָט ער די בהמה דערקענט.

„וואָווע ביקס בהמה...”

געשווינט האָט ער די האַק געכאַפּט און איז אינדרויסן אַרויס. אַ בהמה איז דאָרטן געשטאַנען, געשלעפּט נאַס שטרוי פונם נידעריקן דאַך און עס פּאַמעלעך, פּאַמעלעך געקייעט מיט גלייכע, שטומפּיקע ציינער. זי האָט אים דערזען, די בהמה, און פון דער „סטריכע” אַוועקגעגאַנגען, איז ער איר נאָכגעגאַנגען פּאַמעלעך, נישט געאיילט. אַרום איז שטיל און

פוסט געווען, אַ נאַסער ווינט האָט זיך אין דער בלאַסער נאַכט אַרומ־געטראָגן און גלאַט אַזוי קונצן געמאַכט; פון אַ נאָענט איינגעהויקערט שטיבל האָט ער איינציקע שטרוי פון דאַך אַרויסגעריסן און זיי איבערן אָפּגעלאָזטן ברודיקן שניי פונאַנדערגעבלאָזן; און אויף די בוימער, וואָס ביי אַ רייכן באַלעבאָס׳ אַ שטוב, האָט זיך אָט דער נאַסער ווינט אַרויפ־געכאַפּט און מיט זייערע שפּיצן אינם אייזערנעם דאַך געקלאַפּט. ערגעץ אין צווייטן געסל איז אַ ייד אַ סוחר שפּעט פונם וועג אָנגעקומען און געשמאַק געקלאַפּט אין אַ פענצטער פון זיין דרימלענדיקער שטוב. אַ מחנה הינט האָבן זיך אונטער אַ נאָענטער שטוב פרייַנטלעך אין די פּנימער געקוקט און זיך מיט די עקן חניפהלעך געמאַכט. איינער אַ הונט האָט זיך פון צווישן זיי אַרויסגעריסן און זיך אויף דער בהמה מיטן טויבן אַ לאָז געטאָן, האָבן זיי אַלע נאָכלויפן גענומען. די בהמה האָט לויפן אָנגעהויבן, האָט דער טויבער די האַק אויפן אַקסל פאַרוואָרפן און זיך געלאָזט נאָך איר. דער ווינט האָט אָן די שפּיצן פון דיביימער פאַרגעסן און זיך נאָכן בינטל געלאָזט. באַלד האָט זיך דאָס בינטל אין בלאַסן נאַכט־חשכות אויסגעמישט און זיך שוין געשווינט געטראָגן איבער שטאָט־גריבער, קליינע טאָלן און מיסט־בערגלעך.

און גאַנצפרי האָבן יידן דעם טויבן אַ טויטן געפונען און לעבן אים — פּעסי דער מילכיקערס געהרגעטע בהמה.

זי האָט אַזוי געוויינט, אָט די פּעסי:

„אדרבה, זאָלן יידן זאָגן, וואָס איז זי דאָ שולדיק?...“

זי האָט נישט געקאָנט ענדיקן און זיך פאַר האַרצווייטיק פונאַנ־דערגעכליפּעט. און יידן זענען דאָ פאַרקלערטע געשטאַנען און געשוויגן.

יורדים

I

אַז צביהן, דער קלענערער און בייזערער פון די צוויי פאַרזעסענע שוועסטער פוזיס, עסט זיך איין דאָס אַלטע אָפּגעקומענע לעבן, הערט זי אויף צו עסן, צו טרינקען און צו וואַשן דאָס פּנים. עטלעכע טעג כּסדר דרייט זי זיך אַרום אין אונטערשטן קליידל מיט אַ וואָלוטשקן שאַלכל אויפן צעשויבערטן קאָפּ, און רוימט אין אַלע חדרים און איבערהויפּט אין דער גרויסער פּוסטער זאַל, ווישט שמיידיק דעם שטויב פון די ווענט, פונם באַלקן און פון יעדן פאַרגעלטן בלאַט, וואָס אויף די אַלטע הויכע פיקוסן, זי עטעמט דערביי שווער דורך דער נאָז, ענטפערט נישט אויף קיינעמס ווערטער און ווערט שטאַרק אין כּעס, אַלמאַי מ׳רופט זי אין עסצימער אַריין עסן.

אַקעגן אַ פּאָר מעת־לעת פּאַסט זי אַזוי אָפּ אָן אַ ביסן אין מויל, אָן אַ וואַרעם גלעזל טיי אַפילו, נאָך סוף־כּל סוף וואַלגערט זי זיך איין אין בעט אַריין, ס׳שטייט די גאַנצע צייט ביי איר אין צימער נישט צוגעקליבן, און שיסט אויס מיט אַ האַרצרייסנדיקן געוויין. דאָס געוויין איז אַ ייאושדיקס, אַ יאָמערדיקס און קאָן זיך אַוועקציען אַ טאָג און צוויי.

„רבונו־של־עולם, כליפּעט זי שווער אַרויס, מ׳פוילט דאָך דאָ אין שטוב אָן תּכריכים... לעבעדיקערהייט האַלט מען דאָ אין איין פוילן...״

און די דאָזיקע ווערטער אירע רירן שטאַרק אָן די עלטערע שוועסטער, רחלען, אַ קליין וווקסיק פיר־און־דרייסיק־יאָריק מיידל מיט קליינע ווייבערישע וואָנצעלעך. זי געפינט זיך די גאַנצע צייט דאָ אין צימער לעבן צביהן און היט זי. זי שטייט מיטן פּנים צום פענצטער און קוקט, ווי די שכנה די באָנדערקע באַווייזט זיך אין הויף מיט

אַ פֿאַרקאַטשעט קלײדל און מיט אַ פֿולן הויך אױפֿגעהױבענעם צעבער לעבן פֿאַרריסענעם טראָגעדיקן בויך, דער באַנדערקע פּלאָנטערט זיך אַ קלײן פֿאַרמורזשעט מײדעלע צווישן די פֿיס; זי האַלט עס אין אײן שעלטן. רחל קוקט דורכן געשלאָסענעם פֿענצטער, ווי בײ דער באָנדערקע שאָקלען זיך אָן אױפֿהער די גראָבע געדראָלענע ליפּן, און קײן קול הערט זי נישט. בײ רחלען אַלײן שטײען אױך טרערן אין די אױגן, קוקנדיק אין פֿענצטער, בײסט זי אַ קנעכל פֿון אַ פֿינגער און האַלט אין אײן טראַכטן װעגן צביהן:

„רבונו־של־עולם, וואָס וויל זי פֿון מײַן לעבן האָבן, צביה?"

און נאָך:

„צביה, דו ווײסט, וואָס דו טוסט איצט?... צביה..."

נישט זי טראַכט אָט די ווערטער, נאָר זי געדענקט זײ.

טרעפֿן טרעפֿט זיך עס מערנסטנטײל נאָך שבועות, צו תּמוז צו, ווען אין אַלטן אָפּגעקומענעם הויז הײבן אָן באַנײס אַ קאָן צו שוויצן די גראָבע געמויערטע ווענט, וואָס שטײען אַן אַרשין אין דער ערד. זײערע ציגל לאָזן אַרויס פֿלעקן פֿון אויבן אױפֿן ווײסן קאַלך און פֿאַרשפּרײטן אַרום זיך אַ פֿאַרדומפּענעם גערוך, אַ זיסלעכן און ברויזנ־דיקן, ווי דער ריח פֿון דער זודיקער גוראַלניע, אין וועלכער זײ זענען אַמאָל אײנגעמויערט געווען. אין אַלע צימערן איז דעמאָלט פֿון בײטאָג שטיל און קיל. און נאָר אין עסצימער אויף דער קאַנאַפּע ליגט אָנגעלײגט דער אַלטער פּוזיס, דער טאַטע פֿונם הויז. ער איז אַ בלינדער. ער פֿינטלט מיט די בלינדע אויגן, וואָס באַשטײען פֿון גאָרע ווײסלעכער, הערט זיך אײן אינם געוויין, וואָס ציט זיך פֿון צביהס צימער, און וויל וויסן:

„וואָס וויינט זי דאָרטן, צביה?"

פֿון גרויס לאַנגווײליקײט קראַצט ער זיך אין גרויען קאָפּ און אין דער באָרד, גענעצט מיט גרויסע אויסגעצויגענע גענעצן און שעפּטשעט דערבײ מיט אַ צעצויגן מויל און מיט אַ שטאַרק געלעגערטער צונג:

„אַך טי, רבונו־של־עולם!... גאָטעניו... טאַטעניו..."

ער וואַרט:

יקותיאל דער אײנבינדער, דער צעפּלאָכטענער שמש פֿון דער סאַדעגערער קלויז, וועט זיך שפּעטער אַביסל אַרײנכאַפּן אַ קוק טאָן, צי

ס'איז נישטאָ אַ גלאָז טיי, וועט ער אים אַביסל פאַרהאַלטן און וועט אים דערציילן, אַז זיי זענען שלעק, די מיידלעך זיינע.

„גרויסע שלעק..."

ער וועט מיט אים בכלל פאַרפירן אַ שמועס וועגן דער שטאָט, וועגן לייטן און וועגן זיך, קלמן פוזיס, אַליין, וועגן זיינע אַמאָליקע געשעפטן: איינמאָל האָט ער געקויפט פאַר אַ שיבוש אַ וואַלד, די זאַוואַלינע, האָט מען אים גערופן; געדענקט ער עס ווי היינט:

„האָט מען זי געהאַקט, די זאַוואַלינע, געהאַקט און געהאַקט אפשר צוועלף יאָר נאָכאַנאַנד, און דער בייטל איז געווען פול, יקותיאל ווייסט דאָך, אַז אַמאָל איז ער, קלמן פוזיס, געווען דער קלוגער... נאָר נאָכדעם, אַז דאָס רעדל האָט זיך איבערגעדרייט, איז די קלוגע געוואָרן זי, לאָה לשלום, דאָס ווייב זיינס, ווייל זי האָט געהאַט רייכע קרובים. איצט האַלטן אים, קלמנען, די קינדער זיינע פאַר אַ נאַר".

„פכע! וואָס וועט דערויף זאָגן יקותיאל?"

נאָר יקותיאל איז אַ קלוגיטשקער, אַ ווערטלזאָגער און אַ שווייגער. ער האָט אַ היפשע פלאַקסענע באָרד מיט אויך אַזעלכע היפשע פלאַקסענע ברעמען, און אַז ער קומט אַריין, קוקט ער פונוויטנס אויפן אַלטן פוזיסן, קוקט מיט קלוגיטשקע אויגן, און אַ שמייכל שוועבט אים אונטער די אָפּגעשוירענע וואָנצעס אויף די נאַקעטע ליפּן.

„וואָס זאָל זיך הערן? שרייט ער צום בלינדן פוזיסן, ס'איז שלעכט, רב קלמן! ביטער אין אַזאַ לאַנגן זומער-טאָג צו זיין אַ קבצן".

און דער אַלטער פאַרלירט מיטאַמאָל דעם האָנער; ער ווייסט נישט, וועמען מיינט יקותיאל, זיך צי אים, דעם אַלטן אָפּגעקומענעם פוזיסן. אַ ווײַלע ליגט ער אַזוי אַ נישטיקער און פינטלט מיט די בלינדע נאַריש שעמעוודיקע אויגנוויסלעכער.

„זיץ, יקותיאל".

„אַ שיינעם דאַנק, רב קלמן".

אַ פויזע.

„געווען אַמאָל יאָרן, אַ? יקותיאל".

„געווען, רב קלמן".

„און אַוועק, יקותיאל".

„אַוועק, רב קלמן".

דער אַלטער פֿאַרטראַכט זיך.

„וויפֿל ביסטו אַלט, יקותיאל?"

קיינער ענטפֿערט נישט.

דער אַלטער וויל וויסן, ס'אַר אַן אויסזען האָט איצט די וועלט, וועלכע ער האָט שוין צייט צוועלף יאָר נישט געזען; ס'אַר אַן אויסזען האָט איצט יקותיאל.

„יקותיאל, פֿרעגט ער פֿאַרזיכטיק, ווי איינער, וואָס טרעט אויף די שפּיץ-פֿינגער, ביסט שוין גרויס, יקותיאל?"

נאָר יקותיאל איז שוין נישטאָ. ער האָט באַמערקט, אַז אין שטוב איז עפּעס נישט ווי אַלעמאָל, און אַז קיין טיי וועט אַזוי גיך נישט זיין, און האָט זיך שטיל אַרויסגערוקט. און דער אַלטער פּוזיס ליגט שוין ווידער איינער אַליין אין היפּשן עסצימער און הערט פֿון ווייטלעכן צימער צביהס נאָגנדיק געוויין. אים איז לאַנגווייליק, וואַרט ער:

אין דער הייסער פֿינף-אַזייגערדיקער בייטאָגעדיקער שעה וועלן זיך שאָטנס ציען איבערן קליינעם ברוקירטן שטעטל. טויט וועט זיין דער היציקער דרויסן, און דער אָרטיקער בריוונטרעגער וועט דורכאיילן דורכן שמאָלן געסל, וועט ער זיך, אפֿשר, אַריינכאַפּן אַהער און וועט דאָ איבערלאָזן פֿינקטלעך הונדערט פּופֿציק רובל מיט אַ קאָפּאָן, אין וועלכן ס'וועט פֿינקטלעך שטיין:

„בפּקודת בנכם הגביר שיק איך אייך רצוף פּה" אאַז"וו.

און דאָס וועט זיין פֿונם איינציקן זון שמואלן, וואָס האָט ערגעץ אַרום יעקאַטערינאָסלאַוו עטלעכע אייגענע גוראַלניעס און שיקט אַהער אַלע חודש אויף צו לעבן.

נאָר דער בריוונטרעגער קומט אַזוי זעלטן, סך-הכל איינמאָל אין חודש. טעג ציען זיך אַזעלכע לאַנגע, זומערדיקע, און צביה וויינט. דער אַלטער קראַצט זיך אין גרויען קאָפּ און אין דער באָרד, און שעפּטשעט ביי יעדן לאַנגן אויסגעצויגענעם גענעץ:

„אַך טי, רבונו-של-עולם! גאָטעניו... גאָטעניו..."

II

ס'טרעפֿט:

פֿון שמואלן, דעם רייכן זון, קומט אָן אַ בריוו, אַז צביה זאָל קומען. פֿון דער שנור איז פֿאַראַן אַ צושריפֿט:

„אַצינד וועט שוין צביה נישט חרטה האָבן".
און נאָך:
„אויב ס'פּעלט איר אַ קלײדל, זאָל עס קײן מניעה נישט זײן".
ס'איז קלאָר, ווי דער טאָג: ס'האַנדלט זיך וועגן אַ שידוך; דער חתן איז נישט אַבי־ווער: אויב ער געפעלט שמואלן מיט ברכהן, מסתּמאָ קוקט ער שוין נישט אויפן שײנעם פּנים, און דער עיקר איז בײ אים דער„מענטש", דער „גראַד".

דער אַלטער איז אויפגערעגט. ליגנדיק אויף דער קאַנאַפּע, האַלט ער אין אײן פינטלען מיט די בלינדע װײסלעכער און איז צופרידן:

„וואָס זשע דען? שמואל... מ'האָט נישט געוווּסט פריער, אַז ער וועט איר צוזוכן אַ חתן?"

ער גײט שיער נישט אויס, אַזוי וויל ער וויסן, ווער איז דער חתן, און איבערהויפּט, דער מחותּן, דער נײער מחותּן. כּדי צו דערגײן, צי אין שמואלס בריוו איז נישטאָ אַ פּאָר ווערטער וועגן דעם, האַלט ער אין אײן חנפענען די מײדלעך:

„כ'בעט דיך, רחלע־סערדצע, וויפל האָט שמואל אײגענע גוראַלניעס?"

ער ווײסט, אַז שמואל איז בײ די מײדלעך געהויכט און גע־קרוינט, האַלט ער דעריבער אין אײן רעדן צו זיך אַלײן:

„געווען אַמאָל אַ חסידישער יונגערמאַן, שמואל... געפאָרן נאָך דער חתונה מיטן שווער קײן אויסלאַנד צום רבין. און איצט, זאָגט מען, טראָגט ער לײקענע הענטשקעס און גיט די האַנט די פּריצות, מיט וועלכע ער האַנדלט. און אַ באָרד דאַרף ער האָבן אַ היפּשע, אַ שוואַרצע, אַ? רחלע, אַ יאָ, אַ שוואַרצע?"

נאָר די מײדלעך גלויבן, אַז די חכמה איז געווען די מוטער זײערע, לאָה לשלום, און אים, דעם בלינדן טאַטן, האַלטן זײ פּאַר אַ נאַר. פון לײטישקײט שווײגן זײ, נאָר אַן אויסזען איז בײ זײ אַזאַ, גלײך זײ טראַכטן:

„משטײנס געזאָגט... פאַראַן וועמען צו ענטפערן".

אַ פּאָר טעג איז די שטוב פול מיט פאַרבאַהאַלטענעם אויפגע־רעגטן ליאַרעם. בײ צביהן אין צימער געפינט זיך די גאַנצע צײט די אָרטיקע אויפגעקלערטע דײנטע, אָט די וואָס איז אַמאָל געווען

רחלס אַ חברטע און האָט שוין דריי קינדער און איז אויפגעצויגן געוואָרן ערגעץ אין אַ גרויסער שטאָט ביי אַ פרומען שטיפזיידן, אַ גביר. זי נייט צביהן קליינקייטן און גיט עצות. זי טראָגט און האָט פלעקן אויפן פנים און רעדן רעדט זי מיט אַזאַ זיכערקייט, גלייך זי איז אַ גרויסער מומחה אין די זאַכן און ווייסט אַ שפּרוך, ווי צו געפעלן אַ חתן, זי האָט קרייטעכצער...

סוף-כל-סוף פאָרט צביה אַוועק. פון פאָרנט ביי דער שטוב שטייט אַ געדונגענער בעל-עגלה מיט צביהס אונטערגעבונדענעם קאָרב, און רחל שטייט דאָרטן מיט טרערן אין די קרומלעכע רחמנות-אויגן און מיט אַ פאַרבאָרגענעם קנאָה-ווייטיק, וועלכער וועט קיינמאָל נישט אַרויסגעזאָגט ווערן, און טאַפּט אויף דער בעל-עגלישער בריטשקע דאָס קישעלע:

„ס׳וועט איר כאָטש זיין גוט צו זיצן, צביהן?"

נאָר אין פיר וואָכן אַרום קומט צביה צוריק אַן אויסגעמאָרעטע מיט אַ פאַרברענט פנים, ווי פון אַ קוראָרט, מיט אַ שטילן ניי צוגע-קומענעם ייאוש אין האַרצן און מיט אַ גוואַלדיקן קאָפּווייטיק פון דער נישט-געשלאָפענער נאַכט אין וואַגאָן.

בשעת זי קריכט אַראָפּ פון דער פור, שמייכלט זיך נאָך, זי איז ווי צופרידן, וואָס זי איז אַהיים געקומען. אין שטוב איז אויך ווי יום-טובדיק. אויפן טיש אין עסצימער ליגט אַ פריש געל טישטעך, מ׳טרינקט טיי. די אויפגעקלערטע דיינטע איז אויך דאָ, און צביה קרימט זיך, קלאָגט זיך אויף קאָפּווייטיק און אויף דער רעשדיקער חתונה, וואָס מ׳האָט אַ וואָך צייט געפראַוועט דאָרטן ביי שמואלס רייכן שווער אינדערהיים.

„ווי איז מיר, קרעכצט זי, אַזוי פיל טומל, אַז ס׳טוט אַ סקריפּע די טיר, ווייזט זיך מיר נאָך אַלץ אויס, אַז ס׳שפּילן קלעזמער".

דער אַלטער ליגט דאָ ביי דער זייט אויף דער קאַנאַפּע און פינטלט מיט די בלינדע ווייסלעכער.

„נו, פרעגט ער, און ווי אַזוי איז עפּעס ביים מחותן אין שטוב? דער מחותן איז רייך, אַ? אַ ברייט פירעכץ?..."

און וועגן דעם בריוו, וואָס שמואל האָט צוגעשיקט צוריק מיט אַ חודש, רעדט מער קיינער קיין וואָרט נישט. צביה שלאָפט אָפּ ביי אַנדערהאַלבן מעת-לעת ביי זיך אין צימער, און אַז זי שטייט אויף,

זשומעט איר נאָך אַלץ אין די אויערן, און ביי יעדן סקריפּ פון דער טיר, ווייזט זיך איר אויס, אַז ס׳שפּילן קלעזמער, אָדער ס׳פייפט דער צוג. ס׳ציען זיך שוין ווידער לאַנגע זומערדיקע טעג און אין שטוב איז קיינער נישטאָ. ס׳איז קיל אין שטוב, און דער אַלטער ליגט איינער אַליין אויף דער קאַנאַפּע. ער קראַצט זיך פון גרויס לאַנגווייליקייט אין גרויען קאָפּ און אין דער באָרד, און שעפּטשעט ביי יעדן לאַנגן, אויסגעצויגענעם גענעץ:

„אַך טי, רבונו-של-עולם!... גאָטעניו!... טאַטעניו!...״

איצט וועט שוין אין שטוב, דאַכט זיך, מער גאָרנישט נישט פּאָרקומען.

III

נאָר אָט מאַכט זיך:

פון שמואלן, דעם רייכן זון, קומט איינמאָל אָן אַ דעפּעש, אַז איבערמאָרגן פאָרט ער דורך אויף דער נאָענטער קליינער סטאַציע, ער איילט, קיין אויסלאַנד אויף אַ קוראָרט און בעט, מ׳זאָל צופאָרן צום וואָקזאַל זיך זען.

ס׳איז פאַר זון-זעצן זיך. און דער טאָג איז אַזאַ קלאָרער און געשענקטער, אַ שפּעטזומערדיקער טאָג. דער אַלטער פּוזיס ליגט דעמאָלט אין עסצימער אויף דער קאַנאַפּע און וואַרט, מ׳זאָל אים אָנטאָן די שבתדיקע קאַפּאָטע און אים אַרויספירן אַביסל אין גאַס שפּאַצירן. נישט-לאַנג איז דאָ אין שטעטל אין רייכקייט געשטאָרבן זיין אַמאָליקער לאַנג-יאָריקער שותף ישראל קיטיוועך. און דעם קיטיווערס אייניקל נאָטע-הערש בויט איצט איבער דעם זיידנס הויז און ציט אַרויס אַ נייעם גאַניק אין מאַרק אַריין. ליגט דער אַלטער אויף דער קאַנאַפּע און מאָלט זיך אויס, ווי ער וועט באַלד בלינדערהייט שטיין דאָרטן אין מאַרק לעבן דעם הויז, וואָס בויט זיך. אין דער שבתדיקער קאַפּאָטע וועט ער דאָרטן שטיין און וועט אָנווייזן נאָטע-הערשן מיטן שטעקן:

„זעסטו, נאָטע-הערש. אָט דאָ, וווּ דו ציסט דעם גאַניק, איז אַמאָל געווען, געדענק איך, אַ טיפע קאַנאַווע, איז כדאַי אַ גראָב טאָן און זען, צי דער גרונט וועט אויסהאַלטן״.

און אַרום און אַרום שטייען שטאָט־לייט און קוקן:

„וואָס זשע דען? שמועסט מען, קלמן פּוזיס... אײנמאָל אין זײן לעבן האָט ער געבויט?"

דער אַלטער גאַרט אַזש, אַזוי שטאַרק ווילט זיך אים אין מאַרק אַריין צום קיטיוועריס הויז.

„נו, רחלע־סערדצע? פרעגט ער אַלע רגע, ווו זשע איז זי, די שבתדיקע קאַפּאָטע?" נאָר רחל ענטפערט נישט. אין שטוב איז עפּעס געשען, דעם דעפּעש פון שמואלן האָט מען אַפּנים דערלאַנגט צו די מיידלעך אין צימער דורכן פענצטער, און די בשורה אָנזאָגן איז עמעצער פון דאָרטן געשווינט אַוועקגעלאָפן. איצט איז דאָ שוין ווידער פאַראַן די אָרטיקע אויפגעקלערטע דיינטע. מיילער ריידן אַלע אינאיינעם, און אַ יום־טובדיקער ליאַרעם וויקלט זיך אַרום מענטשנס לייבער. עס דאַכט זיך: אין דער לעצטער פאַרייאושטער רגע איז די שטוב אויפגעריכט געוואָרן פלוצים, אומגעריכט און אויף אייביק, אויף אייביק. צי האָט נישט שמואלס דעפּעש אַ שייכות צו זיין בריוו, אין וועלכן ער האָט אָנהייב זומער געשריבן, אַז צביה זאָל קומען?... צי פירט ער איצט נישט מיט זיך די ישועה אַהער אין שטוב? מסתמא פאָרט ער נישט אַליין...

ביי רחלען שטייען טרערן אין די קרומלעכע רחמנות־אויגן. זי קוקט, שמייכלט און קאָן נישט רעדן. און פלוצים טוט זי זיך אַ זעץ צו אויפן בענקל, וואָס אין אַ זייט אין ווינקל און שיסט אויס מיט אַ געוויין:

„שמואל!... אַכט יאָר אים נישט געזען, שמואל!..."

און עס דאַכט זיך, אַז זי רופט אים, ער איז דאָ אין צווייטן חדר.

אויף מאָרגן אַ גאַנצן טאָג האַלטן די מיידלעך אין איין האָרעווען און טאָן.

מ'באַקט לעקעכלעך און אַנדערע זיסע זאַכן אין וועג אַריין. מ'שווענקט נאָזטיכלעך, און מ'פּרעסט זיך אַליין ווייסע קאָפּטלעך. די פענצטער זענען אָפן. דאָס דינסטמיידל איז חושד רחלען, אַז זי קרויזט זיך די האָר, און דער אַלטער ליגט אין עסצימער אויף דער קאַנאַפּע, און אים דאַכט זיך, אַז פון דריטן חדר, ווו די מיידלעך שטייען

ביים טיש און טוען אַלעמאָל אַ שטעל אַוועק דאָס אָנגעהיצטע פּרעסל, דערהערט ער אָפּט, ווי עמעצער טוט אַ זינג... ער פּלאַפּלט מיט יקותיאלן, דעם צעפּלאָכטענעם שמש פון דער סאַדעגערער קלויז:

„געווען אַמאָל אַ חסידישער יונגערמאַן, שמואל, אַ? געפאָרן נאָך דער חתונה מיטן שווער קיין אויסלאַנד צום רבין... און איצט איז ער רייך, שמואל, שטאַרק רייך".

אַז ער ווערט אַנטשוויגן, פּינטלט ער מיט די בלינדע אויגן און מאָלט זיך, ווי אַזוי שמואל זעט איצט אויס:

„אַ באָרד דאַרף ער האָבן אַ היפּשע, אַ שוואַרצע. ער טראָגט לייקענע הענטשקעס און גיט די האַנט די פּריצות, מיט וועלכע ער האַנדלט... שמואל!..."

ער שלאָפט קוים איבער די נאַכט. און אינדערפרי, אַז ער גייט אַרויס אין פּאָר־כאַלאַט אינאיינעם מיט די מיידלעך צום געדונגענעם בעל־עגלישן פּאַעטאָן, וואָס שטייט ביי דער שטוב און וואַרט, זעצט ער זיך אַזוי גיך נישט אויף; בלינדערהייט גייט ער אַרום דעם פּאַעטאָן, ער טאַפּט, צי ס'איז פּאַראַן אַ לעדערן ביידל, און אים דאַכט זיך, אַז אין שאָטן, אין ברוקירטן געסל שטייען דורכאויס שטאָט־לייט און קוקן:

„קלמן פּוזיס פאָרט זיך זען מיטן זון".

„ביים פּאַעטאָן, פרעגט ער, איז דאָ אַ ביידל?... אַ? סע דאָ?"

מ'לייגט אָן גאַנצע וויאָרסטן און מ'פאָרט אַרום־און־אַרום מיטן ברייטן פּאָסט־וועג. מ'זיצט אין פּאַעטאָן אויסגעפּוצט, יום־טובדיק אויפגערעגט, גלייך מ'פאָרט אויף אַ חתונה, און מ'איז ברוגז אויפן אַלטן, אַלמאַי ער מאַכט נישט צו כאָטש אויף אַ רגע דאָס מויל. נאָר אַז מ'קומט אויפן קליינעם וואָקזאַל, באַמערקט מען אָקאָרשט, אַז מ'איז אַרויסגעפאָרן צו פרי, און מ'נודעט זיך לאַנגע שעהן. שמואלס צוג איז אַ פלאַץ־קאַרטנדיקער, אַ דראָטיק קרעפּטיקער און אַ שנעלער. אַז ער טוט אַ לויף צו צום קליינעם וואָקזאַלכל, גיט מען שוין מיטאַמאָל צוויי קלינג, און דער אויסגעפּוצטער „אָבער" האָט דאָ אויף דער קליינער סטאַציע פאַר קיינעם קיין דרך־ארץ נישט און שינדט די הויט, מ'זאָל געבן דעם דריטן קלונג:

„פאַרטיק? אַ?"

אויף דער פּלאַטפאָרם ווערט אַ געיאָגעריי, און פון מיטן טומל

רייסט זיך אַרויס אַ שטאַרקער זיכערער זאַפטיקער באַריטאָן:
„טאַטע! איך בין אָט דאָ! אין פענצטער שטיי איך!"
אין וואַגאָן-פענצטער שטייט אַ יונגער ברוסטיקער ייִד מיט אַ היפשער שוואַרצער באָרד און אַביסל עזותדיקע, ווי מיט לאַק גלאַנ-צנדיקע אויגן. דאָס איז שמואל, דער רייכער, גליקלעכער זון שמואל. ער שטרעקט אויס אַראָפּ די שלום-עליכם-האַנט, און דער אַלטער שטייט לעבן פענצטער אַ פאַרציטערטער, אַ דערשראָקן פאַרטרייסלטער. ער פינטלט שטאַרק מיט די בלינדע ווייסלעכער און זוכט אָט די האַנט מיט אַלע זיינע צען ציטעריקע פינגער, און די מיידלעך הייבן אים אונטער די עלנבויגנס און העלפן אים זי געפינען. אָט האָט ער זי סוף-כל-סוף געפאַקט, די האַנט. ער נישטערט אַרום איר מיט אַלע צען ציטעריקע פינגער און טאַפּט זי געשווינט אַרום און פרוווט זי אויס.
„ס'איז שמואלס האַנט, פרעגט ער, אַ?... שמואלס האַנט?..."
נאָר דער עזותדיק אויסגעפוצטער „אָבער" האָט זיך שוין דער-שלאָגן דעם דריטן קלונג און דער צוג האָט שוין געריררט. דעם אַלטנס פינגער טאַפּן נאָך אַ ווײַלע אין דער לופט מיט אַזאַ געפּיל, גלייך זיי באַרירן נאָך אַלץ דעם גלאַטן סאַמעט פון אַ נייער זעמשענער הענטשקע, און לאָזן זיך פאַמעלעך אַראָפּ.
איצט וועט מען פאָרן אַהיים, פונם צוג איז שוין סיי-ווי-סיי קיין זכר נישט געבליבן. ער איז פאַרשוווּנדן ערגעץ דאָרטן וויַט, וויַט אינם עקסטן שפּעלטל פונם שפּעט-זומערדיקן האָריזאָנט. מ'זעצט זיך צוריק אין פאַעטאָן און מ'זוכט אין בויד, מ'האָט פאַרלוירן אַ פול טישטעכל מיט פרישע ווייסינקע צוקער-לעקעכלעך. נאָר נאָך וואָס האָט מען זיי, אייגנטלעך, אַהער געפירט, אָט די צוקער-לעקעכלעך?
מ'שווייגט. דעם בעל-עגלהס פערד זענען מיד. קוים-קוים וואָס זיי טרייסלען זיך; און די גלעקער אויף זייערע העלזער, קוים-קוים וואָס זיי קלינגען. נאָר אויך אָט דער שוואַכער מידער גלעקער-קלאַנג רעגט אויף צביהס נערוון און ברענגט זי אַריין אין כעס:
„רבונו-של-עולם, זי וועט פון אָט די גלעקער משוגע ווערן".
אין אַ ברייטן שיפּועדיקן טאָל מוז זיך דער בעל-עגלה אָפּשטעלן און סוף-כל-סוף די גלעקער אַראָפּנעמען. לינקס, איבער אַ וויַטן וואַלד אַ קאַרליק, האַלט די פאַרגרעסערטע זון ביי זעצן זיך; זי האָט אַרום זיך

אַ פּליסיק טייכל, אַ געלס און זויבערס, ווי לויטערער בורשטין און אַ פּאַס אַ ראָזער און אַ קורצער ציט זיך אויס בּיים האָריזאָנט און נאָגט צו איר פון וויטנס. נאָר דאָרטן דאַכט זיך, אַז זי וועט זיך קיינמאָל נישט זעצן, אָט די זון, זי וועט אַזוי בּלייבּן הענגען, ווי אַמאָל אין די צייטן פון אַלטן גבעון.

דעם אַלטן האָט מען שוין אָפּגעטאָן זיינס. מ׳האָט אויף אים אָנגעשריגן, אַלמאַי ער רעדט, און ער איז אַנטשוויגן געוואָרן. ער האָט נאָר אַ פינטל געטאָן מיט די בּלינדע ווייסלעכער און האָט געגעבּן אַ שמייכל צו זיך אין דער בּאָרד אַריין:

„פּכע!... אַז זיי האַלטן אים פאַר אַ נאַר, די מיידלעך זיינע".

מ׳טרייסלט זיך אַהיים פּאַמעלעך, אָן גלעקער; מ׳וויל שוין וואָס גיכער אַהיים קומען און מ׳שווייגט.

איצט וועט שוין געוויס קיין שום נייעס אין אַלטן אָפּגעקומענעם הויז מער נישט פּאָרקומען. איבּעראַיאָר זומער, אַז דאָרטן וועלן בּאַנייעס אַ קאָן אָנהייבּן שוויצן די גראָבּע געמויערטע ווענט, וועט זיך צביה ווידער אַרומדרייען אין אונטערשטן קליידל און וועט פאַרעקשנ־טערהייט רוימען אין אַלע חדרים, זי וועט נישט עסן, נישט טרינקען און וועט זיך סוף־כּל־סוף אַריינוואַרפן בּיי זיך אין צימער אין בעט מיט אַ געוויין. און דער אַלטער פּוזיס וועט דעמאָלט ווידער אַמאָל ליגן אין קילן עסצימער אויף דער קאַנאַפּע און וועט פינטלען מיט די פאַרשמאָלטע בּלינדע ווייסלעכער. ער וועט נישט וועלן, אַז יקותיאל דער שמש זאָל זיך אָנשטויסן, וואָס סע בּאַטייט צביהס געוויין, וועט ער פאַרפירן מיט אים אַ שמועס:

„געוועזן אַמאָל יאָרן, אַ? יקותיאל".

„געוועזן, רבּ קלמן".

„און אַוועק, יקותיאל, אַ? אַוועק, ווי אַ שאָטן".

„נעכטיקע טעג, רבּ קלמן".

דרויב

I

איז אָט־אָ די ביילע־העניע, משה דעם טאָטערס ווייב, וואָס האָט ביז איר חתונה געדינט ביי דער נגידישער שנור, זי איז געווען מיאוס ווי דער טויט, זי האָט געהאַט אַ קליין לענגלעך פּנים, פול מיט גרויסע טיפע שטיפּלען. דאָך האָט זי זיך פון קליינערהייט אָן איינגע־רעדט, אַז זי וועט חתונה האָבן נאָר מיט אַן איידעלן יידן און האָט נישט געוואָלט דעם מאַן אירן, משה דעם שמיד, וואָס האָט געהאַט אַ צונעמעניש „טאָטער".

דעם טאָטער האָט דאָס פאַרדראָסן ביז גאָר. ס'איז אים דער־גאַנגען ביז די לעבער, וואָס הייסט עס:

„אַזאַ פאַרזעעניש, און דאָס זאָל אים נישט וועלן"...

ער האָט זי דערפאַר געהאַלטן אין איין שלאָגן, און זי האָט אים נישט געוואָלט.

שמחת־תורה בייטאָג האָט ער זי געשלאָגן דאָס לעצטע מאָל.

שמחת־תורה בייטאָג האָט זיך געפילט אַ רעגן אין שטעטל, נאָר קיין רעגן איז נישט געגאַנגען. אינדרויסן איז נאָר די לופט געווען שטאַרק קיל, טונקל און הפקר, הפקר צו ווינטער צו און צו צפונדיקע קעלטן. ביים רב אין שטוב זיצט מען ביים טיש, די טיר איז אָפן, און אַרום און אַרום ביי דער האַלב־קיילעכדיקער הייזער־ראָד זיצן ווייבער אויף די פידאַשקעס און קוקן, ווי באַלעבאַטישע פלייצעס בויגן זיך דאָרטן אַרום דעם רב און אַרום מאַטל דעם רויטן, דעם ניי־אויסגעקליבענעם גבאי. מ'טרינקט דאָרטן בראַשוק, מ'זינגט ניגונים און מ'וואַרפט יונה דעם לאַנגן קאָווען־שאָלעכץ גלייך אין באָרד אַריין; מ'איז אַלע איין בינטל, אַלע אַלטע קאַנטיקאָזעווער. פון גרויס ליבשאַפט צו יונה דעם לאַנגן שרייט מען צו אים:

„יונה!"

„יונה דער לאַנגער, אַ רוח'ן דיין טאַטן!"

נאָר יונה דער לאַנגער מאַכט זיך נישט הערנדיק. ער שטייט מיט זיין גאַנצער לענג צווישן רעגן פון קאַווען-שאָלעכץ און שרייט באָך העכער מיט זיין חזניש גרילצנדיקן קול און מיטן נוסח פון גשם:

אַף־ברי
נאָך יום-טוב אינדערפרי,
אתת —
האָט מיין ווייב דאָס משוגעת,
שם שר מטר —
איך הער זי, ווי דעם קאָטער.

און פלוצים טוט געשווינט אַ יאָג אַ שרעק איבערן שטעטל, און שוואַליאָם, אַריין אַהער צום רב אין שטוב:

„ער שלאָגט שוין ווייטער דאָס ווייב!"

„ווער? משה דער טאָטער?"

„אַ רוח'ן זיין טרפהנער קישקע".

און אַלע מיטאַמאָל אַ יאָג אינדרויסן אַרויס. ביי עמעצן זענען די פלייצעס שטאַרק איינגעשמירט אין ווייסן, נאָר ער ווייסט נישט דערפון, ער איז בגילופין, פאַרגייט שמייכלדיק אונטער דער שטוב, צענעמט דאָרטן שמייכלדיק די פאָלעס און טוט אָפּ אַ מיאוסע זאַך מיט אַזאַ אויסזען, גלייך ער טוט אָפּ עמעצן אַ שפיצל, און אַז ער קערט זיך אום, שטייט שוין דער גאַנצער עולם אינדרויסן ביי דער טיר און קוקט, ווי משה דער טאָטער יאָגט זיך איבערן פלאַץ נאָכן ווייב ביילע-העניען. ער, אַ פירעקיקער ריז מיט פאַרקאַשערטע הענט, ווי אינדער-וואָכן, בשעת ער שטייט ביי זיך אין קוזניע און טוט אָן אין אייזן גויישע וואָגנס, און זי, אַ קליינע אַ ביינערדיקע ווי אַ מאָגערע הון. און אַלע ווייסן דאָך, אַז זי האַלט תמיד אַ שפיגעלע לעבן בעט, אַ צעבראָכנס מיט אַן אָפּגעריבענער רויטער לינקער זייט. זי האָט זיך ליב צו שפיגלען, אָט די מיאוסקייט. אַנטלויפנדיק, פאַרגעסט זי דאָך נישט אויסצובאַהאַלטן דאָס געשטיפלטע פּאָקן-פנים אונטערן ריינעם ווייסן קאָפּטיכל און אירע שולדיקע קאָסע אויגן קאָנען דערביי נישט קוקן מאַנסבילן אין פנים אַריין, זיי שעמען זיך, ווי נאָך אַ פריש

אָפּגעטאָנענער זינד. זי אַנטלויפט געשווינט אינם אַקעגנדיקן נגידישן הויז, ווו זי האָט ביז דער חתונה געדינט, און אַלע שטייען און קוקן, ווי מ׳פאַרשליסט דאָרטן באַלד נאָך איר די טיר. איצט, זאָגט מען, איז אַן עק:

„פאַרטיק”...

II

דאָס אַקעגנדיקע נגידישע הויז איז אַ בכבודיקס, אַ ירושהדיקס און אַן אַלטס. ס׳האָט אַ ווייסן פלאַכן דאַך; ס׳האָט פעסטע ווייס-געקאַלעכטע ווענט מיט אַלטע אַקאַציע-ביימער פאַר די גרויסע אַכט-שויבנדיקע פענצטער. שאָקלען זיך אָט די אַלטע ביימער פון יעדן מינדסטן ווינטל. שאָקלען זיך אונטערן חשוונדיק פאַרכמאַרעטן הימל, אונטער יעדער וואָלקן, וואָס טריפט יאָ און טריפט נישט, און דערעסן אַזוי אַלע אַרומיקע קבצנישע הייזער, דערעסן מיט דער אַלטער מעשה, וואָס זיי האַלטן תּמיד אין איין שעפּטשען:

„אַ מעשה מיט אַן אַמאָליקן גביר, וואָס האָט אַמאָל אָט דאָס הויז געבויט; אַ מעשה מיט זיינעם אַ זון, וואָס איז שוין לאַנג גע-שטאָרבן, און איצט וווינט שוין דאָרטן נאָר די שנור זיינע, אָט די וואָס האָט ליב גויִיש רעדן, און גייט קיינמאָל נישט אין שול, און ס׳פאָרן צו איר אָפט צוגאַסט דער יידישער דאָקטאָר, דער אַקציזניק מיטן סטאַנאָוואָי”.

אַרום איז בלאָטיק און נאַס. פעלדער וויסטע, אָפּגעשניטענע און פאַרלאָזטע ציען זיך אַרויף אַ באַרג און טוקן זיך דאָרטן אין כמאַרע און אין אומענדלעכער ווינטער-צייט. ס׳איז שטיל, נאָר אַמאָל טרעפט:

פון אַ קליין און פוסט לעבן, וואָס ערגעץ-ווו אין געגנט, קומט אָן אַהער אַ פור נישט מער, ווי אויף דורכצופאָרן; זי טראָגט דאָ דורך איר פוסטן גלעקער-קלאַנג און פאַרשווינדט, און פיצעלע שטעטעלע הויקערט זיך ווידער און שוויגט נאָך מערער. קבצנישע הייזלעך שטייען ביזן בויך אין בלאָטע און הערן זיך איין: ס׳גוואַלדזשען שטיוול, דאָס איז משה דער טאָטער. ער בלאָנדזשעט שוין ווידער אין מיטן בייטאָג אַרום אָרעמע קלייטן און אַרום קרעמער, וואָס האָבן מיט אים נישט

וועגן וואָס צו רעדן. קוקנדיק אויף די שפּיצן פון זיינע שטיוול, פאַר־טראַכט ער זיך, עקט זיך שיער נישט פון גרויס גרימעניש און פון צער און שפּייט סוף־כּל־סוף אויס:

„אַ רוח׳ן איר טאַטן".

און אין זינען האָט ער דערביי די גבירישע שנור, וואָס דאָרטן אינם אַקעגנדיקן נגידישן הויז. זי גיט אים נישט אָפּ זיין ווייב. פון שמחת־תּורה אָן האַלט זי ביי זיך ביילע־העניען און גיט זי אים נישט אָפּ, זי שיקט אים אַלעמאָל זאָגן:

„זי וועט אים געבן פּופּציק קערבלעך, ער זאָל געבן ביילע־העניען גט".

דער „טאַטער" האָט אַביסל מורא פאַר אָט דער נגידישער שנור און פאַר איר הויז, אַהין קומט דאָך אַזוי אָפּט צוגאַסט דער סטאַנאָוואָי. איטלעכס מאָל, וואָס ער קומט אַהין אַריין, זיין ווייב מאָנען, שטייט ער דאָרטן אין פאָדערצימער ביי דער טיר און וואַרט לאַנג, ווי אַ קבצן, וואָס קומט בעטלען אַ נדבה. ביילע־העניע איז שוין דאַן אין קיך נישטאָ. זי טוט זיך באַלד אַ יאָג איבערן גאַנצן הויז און באַהאַלט זיך ביי דער באַלעבאָסטע אין שלאָפצימער. פון אָן אינוויינייקסטן פרי־געהייצטן און שטאַרק וואַרעמען צימער קומט אַרויס די „ניאַניע", אַ גראָבע גויקע מיט אַ צעפלעטשטעטער איינגעפאַלענער נאָז און מיט ליפּן פון אַ נאַשערין. זי קוקט אויף אים מיט די שעלמישע שוואַרצע אייגעלעך און האַלט דערביי כּלומרשט אין איין אונטערטרייסלען דאָס קליינע קינד, וואָס זיצט ביי איר אויף די הענט. זי וויל אים גאָרנישט נישט זאָגן, זי איז נאָר געקומען אַ קוק טאָן, ס׳אַר אַ פּנים ער האָט, דער ייִד, וואָס איבער אים באַהאַלט זיך די געשטיפּלטע ביילע־העניע אַזש ביי דער באַלעבאָסטע אין שלאָפצימער. סוף־כּל־סוף קומט אַרויס צו אים די באַלעבאָסטע אַליין, און הייבט אים אָן זאָגן מוסר. אַ פּיסק איז ביי איר, ווי אויף שרייפלעך. דער טאָטער שווייגט און קוקט אויף איר די גאַנצע צייט אין אלכסון מיט אויגן פון אַ בייזן אומבאַהאָל־פיקן נגזל...:

„אַ מכּה איר אין גאָרגל..."

דעם טאָטער איז שוין נמאָס די גאַנצע מעשה. ער גייט אַוועק און פּרוּווט עפענען די קוניע, נאָר ס׳אַרבעט זיך נישט. אינדערהיים

איז אויך נישטאָ מיט וועמען אַ וואָרט צו רעדן. אין מויל איז די גאַנצע צייט זויערלעך, ווי נאָכן שמחת־תורהדיקן בראַשוק, און דערצו איז נאָך דאָס וועטער אַזאַ פּאַסקודנע. ס׳נאָגט ביים לעפּעלע און קיין קינדער האָט זי מיט אים אויך נישט, אָט די געשטופּלטע מויז. כאַפּט דער רוח דעם טאַטן אירן, ער וועט גיין אַהין צום לעצטן:

ער וועט איר געבן גט.

צום גט קומט די גבירישע שנור אַליין, זי שטייט באַגלייך מיט ביילע־העניען ביים רב. זי איז אָנגעטאָן מיט אַ שוואַרצן גאָרסענעם שאַרף אויפן קאָפּ. און איטלעכס מאָל, וואָס דער טאָטער זאָגט נאָך דעם רב די גט־ווערטער, הערט זי זיך איין און שאָקלט צו מיטן קאָפּ מיט אַ מינע פון אַ מבין און מיט אַזאַ אויסזען, גלייך זי באַשליסט, אַז מ׳נאַרט זי נישט אָפּ, און אַז דאָס אַלץ איז ווערט, ס׳ווערט די פופציק רובל, וואָס זי באַצאָלט.

דער טאָטער האָט אַ שוועסטער אין שטעטל, זי וואַרפט גויעס קאָרטן און זאָגט נביאות אויף גנבות, צי זיי וועלן זיך אָפּזוכן, צי ניין. זי שטייט אינדרויסן נישט ווייט פון רבס שטוב, דער קאָפּ איז ביי איר פאַרבונדן מיט אַ פויערש טיכל און אַרום שטייט אַ רעדל. ווייבער און קינדער הערן, ווי זי שעלט ביילע־העניען מיט איר באַשיצרין, די גבירישע שנור:

„ביידע זאָלן זיי איינגעזונקען ווערן, זיי זאָלן איינגעמען אַ מיתה משונה".

„נאָך היינטיקן טאָג, גאָט אין הימל! מכות זאָל זיך זיי זעצן אויף די געדערעם".

און די אויגן האַלטן ביי איר דערביי אין איין קוקן אַהין צום רבס שטוב, ווו ס׳גייט דער גט. און ס׳דאַכט זיך, אַז זי דאַוונט.

אַלע קוקן, ווי ס׳עפנט זיך דעם רבס טיר, נאָר אַז דער עולם שיט זיך אַרויס פון שטוב, קומט ווידער עפּעס פּאָר, און מ׳נעמט אַהער געשווינט לויפן פון אַלע עקן שטאָט. די, וואָס פאַרשפּעטיקן, פרעגן, וואָס ס׳איז געשען, און מ׳ענטפערט זיי, אַז גאָרנישט, גאָרנישט:

דער טאָטער האָט נאָר נאָכאַמאָל איצט שוין נאָכן גט אויסגעפּאַטשט ביילע־העניען... צום לעצטן מאָל.

III

דער טאָטער האָט פאַרקויפט די קוזניע און האָט געגעבן אַ שפּיי אויפן שטעטל. גיי זיי אַ נביא, ווו זיין געביין איז אַהינגעקומען, איצט איז שוין זומער, און ער איז נאָך אַלץ נישטאָ.

ביילע-העניע איז פריי.

פרייטיק ביי טאָג, אַז קינדער קערן זיך אום פונם חדר און בלאָנדזשען אונטער די הייזער צווישן באַדיקעס, און קוקן אַריין צו דער נגידישער שנור אין הויף דורך די צעלעכצטע פאַרקאַן-ברעטער, זעען זיי, ווי ביילע-העניע זיצט דאָרטן מיט אַלע פיר אויף דער ערד, נישט ווייט פון קיך-טיר און בויגט זיך, און רייבט און רייבט. אַרום איר שטייען צוויי סאַמאָוואַרן, אַסך קופּער און מעש. די קינדער שרייען פּלוצלינג אַריין:

„ביילע-העניע די געשטופּלטע!... אָט גייט דער טאָטער!"

און דערשראָקן פאַר זייערע אייגענע קולות, טרעטן זיי גלייך אָפּ און אַנטלויפן.

אין שטאָט צעקריגן זיך צוויי שוועסטערלעך. זיי הרגענען גוט אָן איינס דאָס אַנדערע און יענע, וואָס האָט געכאַפּט מער קלעפּ, שרייט דער צווייטער:

„דו, ביילע-העניע דו!... דו געשטופּלטע מויז!"

און ביילע-העניע הערט עס פאַרבייגייענדיק און באַהאַלט אויס דאָס פּאָקן-פּנים אונטערן ריינעם ווייסן קאָפּטיכל. אינדערהיים, ביי דער נגידישער שנור, פאַררוקט זי זיך באַכדעם אין איר ווינקל און באַטראַכט זיך דאָרטן לאַנג אין איר קליינעם שטיקל שפּיגעלע, וואָס מיט דער אָפּגעריבענער לינקער זייט, זי זעט: שטיפּלען, שטיפּלען, אַסך שטיפּלען, און אויגן קאָסע, וואָס קוקן אין צוויי פאַרשידענע וועלט-זייטן. נאָר אין עסצימער זענען שוין דאָ געסט; מ'רופט זי, באַהאַלט זי דאָס שפּיגעלע געשווינט, ווי אַ גנבישע זאַך, און לויפט.

„באַלד" ענטפערט זי, גייענדיק אַהין און אירע אויגן שעמען זיך דאָרטן צו קוקן מאַנסבילן אין פּנים אַריין. אַלע ווייסן דאָך שוין, פאַרוואָס זי האָט נאָך כלהוויז נישט געוואָלט דעם טאָטער. זי האָט זיך פון קליינערהייט אָן איינגערעדט, אַז זי וועט חתונה האָבן פאַר אַן

איידעלן יידן. אַז מ׳איז אויפגעלייגט, לאַכט מען דאָרטן אַלע אינאיינעם, מ׳קנאַקט ניסלעך און מ׳פאַרברענגט זיך:

„נו, וואָס הערט זיך, ווען האָט ביילע־העניע חתונה פאַר אַ רב?״

ביי דער גבירישער שנור אין קיך איז פאַראַן אַ קעכין, אַ שטוב־מיידל און אַ שיקסע און די ניאַניע, און אַלע ווילן זיי חתונה האָבן, אַז זיי פּגרן שיער נישט. זיי ווינטשן זיך עס ביי יעדערער געראָטן אָפּגעבאַקענער חלה און איטלעכס מאָל, וואָס מ׳פּרעגלט דער נגידישער שנור שמאַלץ.

איטלעכס מאָל, וואָס אין שטעטל טרעפט אַ חתונה, שיט מען אַלע אַרויס אינדרויסן, און וואָס מער פאַרזעסן איז די כלה, אַלץ מער האָט מען צו איר אינטערעס. מ׳הערט זיך איין, ווי קלעזמער פירן אַן אַלטע איבערגעוואַקסענע מויד צו דער חופּה, און נאָכדעם קלעפּט מען אַ גאַנצע נאַכט לעבן באַלויכטענעם הויז, וווּ די חופּה קומט פאָר. מ׳קערט זיך אום מיטן גרויען טאָגליכט, און מ׳לייגט זיך אין דינסט־חדר אין די בעטן אַריין, נאָר אַנטשלאָפן ווערן קאָן מען נישט. מ׳רעדט אַזוי לאַנג פון חתונה האָבן, ביז מ׳צעקריגט זיך. די פּאָקאָיאָווע וואַרפט אויס דער קעכין, אַז דער מאַן אירער איז געווען אַ גנב און איז געשטאָרבן אין טורמע, און די קעכין שרייט, אַז זי ווייסט, צו ווען די פּאָקאָיאָווע פלעגט אַ גאַנצן ווינטער אַרויסגיין אַלע אָוונט אונטערן פאַרקאָן. ס׳מישן זיך אַריין די שיקסע מיט דער ניאַניע און קיינער ווייסט שוין נישט, ווער ס׳האָט די קריג אָנגעהויבן. אויפמאָרגן אינדערפרי איז מען נאָך אַלץ ברוגז איינע מיט דער צווייטער, אַלע שרייען; די קעכין שפּייט ביילע־העניען אין פּנים אַריין, זי האָט דערביי אַ פאַרפלאַמט רציחהדיק פּנים, זי פאַרגעסט אָנם טאָפּ, וואָס האַלט אין אויוון אין איין אויסלויפן, און טוט זיך אַ לאָז צו דער באַלעבאָסטע, וואָס קומט אַריין די קיך איינשטילן און זיך פאַר ביילע־העניען אָננעמען:

„ביין, גוואַלדעוועט זי, ס׳פאַרדריסט דאָך; אַלעמאַי זאָל זיך אַזאַ פּאַסקודסטווע איינרעדן, אַז זי וועט חתונה האָבן נאָר מיט אַן איידעלן יידן?!״

און דאָס אַלץ ציט אָן אַ שיעור לאַנג. ס׳חזרט זיך איבער אַלעמאָל פונסניי.

ביילע־העניע ליידט.

נאָר סוף־כּל־סוף דערוואַרט זי זיך אויף איר גליק. אַ קאָפּ האָט זי פון תּמיד אָן אַ שווערן, אַ צוגעשלאָגענעם און אַביסל אַ טעמפּן. זי קאָן נישט טראַכטן אַפילו וועגן זיך אַליין, אַפילו וועגן איר גליק. נאָר וועבן וועבט זיך שוין עפּעס ביי איר אין האַרצן און אין זכרון.

IV

ביילע־העניע געדענקט:

אַ זון באַשיינט מיט שטראַלן און ווי דורך אַ זיפּ: דאָס איז אַ טאָג, אַ הייסער, אַ זומערדיקער; פורן פאָרן, קולות גרילצן, מענטשן ווימלען, דאָס איז אַ יאַריד, אַ גרויסער מאַרק יאַריד דאָ אין שטעטל. קראַנצן ציבעלעס הענגען אַראָפּ פון די וואָגנס, אייער, זאָגט מען, איז בזול, און פורן פאָרן, פורן פאָרן, און אויף איינער פון זיי טרייסלען זיך די אַלטע צעלעכצטע פּלייצעס פון איינעם אַן אַלטיטשקן יידן, וואָס איז אָנגעטאָן אין זיין שבתדיקער לאַסטיקינער קאַפּאָטע און אינם סאַמעטענעם היטל, וואָס מיטן אָפּגעריבענעם דאַשיק. דאָס איז דער אַלטער דוד־לייזער, דער דרדקי־מלמד פונם נאָענטן שטעטל. ער טרייסלט זיך די גאַנצע צייט אין גרויסן וואָגן צום גוי מיט די פּלייצעס, פּיפּקעט קלוגעטשקערהייט פון זיין קורצער פּיפּקע און שמייכלט צו זיך אין די געלבלעך־גרויע וואָנצעס: ער קומט אַהער, דוד־לייזער דער מלמד, ער קומט אַהער אויפן יאַריד קויפן אַ צעבער מיט אַ לאָקשנ־ברעט, ווייל די אַלטע האָבן זיך אים צעבראָכן. די שכנה, וואָס באַקט אים ברויט שוין צייט צען יאָר, זינט זיין אַלטעטשקע איז געשטאָרבן, זאָגט, אַז מ׳דאַרף נייע; ער קומט אַהער אויך דערפאַר, וואָס דאָ זענען פאַראַן אַסך „קאָנטיקאָזעווער“ און ער, אַליין אַן אַלטער, אַן אַמאָליקער „קאָנטיקאָזעווער“, האָט אַלע יאָרן געליטן ביי זיך אין שטעטל פון די אָרטיקע „ראַכמעסטריווקער“, זיך נישט געמישט אין קלויז צו זייערע נוסחאות און געוואָרן מיט דער צייט אַ שטייפער שווייגער, אַ שמייכלער צו זיך אין דער קליינער גרויער באָרד און אין די געלבלעך־גרויע וואָנצעס.

איז ער אַ שווייגער, דער אַלטער דוד־לייזער, שוין לאַנג נישט גערעדט. נאָר אַרום עלף אַזייגער אינדערפרי, אַז ער דערנענט זיך צו דער אַלטער „קאָנטיקאָזעווער“ קלויז, פונוואַנען ס׳טראָגט זיך אַ ניגון פון

איילנדיקע יאַרידעווודיקע „הללויהס", אַז ער קומט אַהין אַריין, ווערט ער שיער נישט צעשמאָלצן פון ווילדער הנאה, וואָס חברה דערקאָנט אים. נישט ער רעדט, בשעת מ'נעמט ביי אים דאָרטן אָפּ שלום־עליכם, נאָר ער האַלט אין איין קוועלנדיקן שמייכלען. פון זיין לאַנג־שווייגנדיקן, מיט קאָרענצעס פאַררוי־כערטן האַלז ציט זיך דערביי עפּעס אַ מאָדנער קלאַנג, ווי דער קלאַנג פון אַ צופרידענעם שטומען:

„כע־כע־כע!..."

און אַ פּנים האָט ער דערביי אַזאַ, גלייך ער האָט אָפּגעטאָן דעם עולם אַ שפּיצל. מ'האָט געמיינט, אַז ער איז שוין לאַנג אַ שוכן־עפר, כע־כע־כע!... און ער האָט דערוויזן אַ קונץ: ער לעבט. „חברה" געפינען אַפילו, אַז ער איז נאָך אַ „קאָזאַק", נאָר אַז מ'טרינקט נאָכן דאַווענען לחיים, ווערט מען געוואָר, אַז ער איז שוין צען יאָר אַן אַלמן, און מ'נעמט אים זאָגן מוסר:

„פּע, ווי קומט עס צו אים?"

יונה דער לאַנגער קנייטשט דעם שטערן און קראַצט זיך מיט די פּלייצעס אין וואַנט, ער זאָגט, אַז ער דאַרף זיך אַרויסכאַפּן נאָר אויף אַ רגע:

„ער דאַרף וועגן דעם איבעררעדן מיט זיין אַלטער".

און דאַן הייבט אָן יונה דעם לאַנגנס ווייב צו גיין אַהער צו דער גבירישער שנור אויף דער אונטערטיר. ביי ביילע־העניען האַלט זיך אין יענעם טאָג אין איין רויטלען דאָס לענגלעכע געשטופּלטע פּנים, זי איז אָנגעטאָן אין דער נייער ציצינער פּלאַטיע, וואָס זי האָט צוגעגרייט אויף ראש־השנה, און דער מוח איז ביי איר שוין אינגאַנצן פאַרנעפּלט... דער לאַנגער יאַריד־טאָג איז אַ זון באַשיינט מיט שטראַלן, און דעם איבערגעפּולטן האַרץ פעלט אַ רגע צו פּלאַצן. סך־הכל נאָך איינמאָל דאַרף אַהער קומען יונה דעם לאַנגנס ווייב און זאָגן, וואָס האָט „ער" געענטפערט:

„יאָ, צי ניין".

אינאָווונט טוט זי אַ בלאָנדזשע מיט די קאָסע אויגן דאָרטן ביים רב אין שטוב, ווו מען שטעלט די חופּה, און טוט אויף אים צום ערשטן מאָל אַ קוק. ער געפעלט איר. אַרום אים בויגן זיך באַלעבאַטישע פּלייצעס, און „ער" פּיפּקעט אַלץ קלוגעטשקערהייט פון זיין

קורצער, מיט קאָרענצעס אָנגעפּולטער פּיפּקע און שמייכלט צו זיך אין די גרויע וואָנצעס. ס'האָט אַ פּנים ווי אַלטע גוטע־ברידער קיצלען אים, און ער לאָזט זיך.

און נאָך געדענקט ביילע־העניע:

אויפן אַנדערן טאָג נאָך דער חופּה האָט ער זיך אומגעקערט צו זיך אין שטעטל און זי געלאָזט איינע אַליין דאָ, ביי דער נגידישער שנור. אַלע האָבן געפונען, אַז ס'איז קרום. מעגלעך, אַז מ'האָט פון איר געלאַכט, און זי האָט זיך געשעמט צו קוקן מענטשן אין פּנים אַריין, איר איז געווען אַ בזיון. די נגידישע שנור האָט געזאָגט:

„אַזוי טאָן קאָן מען טאַקע נאָר ביי יידן".

זי האָט נישט איבעריק ליב געהאַט יידן. זי האָט געוואַרט אַ וואָך און צוויי, אָט די נגידישע שנור, נאָר סוף־כל־סוף האָט זי געדונגען אַ גוייִשע פור און אויפגעזעצט אויף איר ביילע־העניען מיטן פּעקל:

„היידאַ! אַהיים, צום נייעם מאַן".

V

געדענקט ביילע־העניע, ווי זי זיצט אויף אָט דער גוייִשער פור: זי פאָרט אָפּ, און אונטער אירע פּלייצעס לאַכן דער גבירישער שנורס דינסטן, זיי האַלטן אין איין לאַכן.

און נאָך געדענקט ביילע־העניע:

דאָס נייע שטעטעלע איז אַ ווילד פרעמדס. ס'ליגט אַראָפּ־באַרג ביים היימישן טייכל און הילט זיך אין זומערדיקן פאַרנאַכט. אַזוי זעט עס אויס דעמאָלט צום ערשטן מאָל, ווען זי קומט אַהין אָן; ווייבער, ווילד־פרעמדע, באַגעגענען די טשערעדע און טרייבן זייערע בהמות צו דער שטוב; מאַנען גייען דאַווענען און קוקן ווי זי, ביילע־העניע, קומט אָן מיט דער גוייִשער פור. דאָ און דאָרטן שטעלט מען זיך אָפּ און מ'וואַרט, וווהין וועט זי צופאָרן. און דער גוי, וואָס פירט זי, איז גראָד אַ היימישער; ער פאַרפאָרט אין אַ שמאָלער סיטקע, וואָס צווישן צוויי איינגעהויקערטע שטיבער, און שרייט צו אַלע באַקאַנטע ווייבער, וואָס שטעלן זיך אָפּ קוקן:

צע יאַ יעמו דוד לייזאָרו זשינקו פּריוויז...״

ביילע-העניע פילט, אַז דאָרטן אין איינגעהויקערטן שטיבל טוט זיך עפּעס. דער אַלטער דוד-לייזער זיצט דאָרטן אַרום טיש מיט דער גאַנצער קאַפּעליע קליינוואַרג, וואָס טראָגן אים גילדנס און פּערציקערס שכר-לימוד; ער דערטייטלט זיי צו נאָכט צו די גרויסע אותיות, וואָס אין די פיל אָפּגעפליקטע צעעפנטע סידורים. ער לאָזט זיי פריי אָקאָרשט, ווען זי קומט אַריין אין שטוב, נאָר אויף איר טוט ער נאָך אַלץ קיין קוק נישט. שמייכלענדיק צו זיך אין די געלבלעך-גרויע וואָנצעס, הייבט ער זיך נאָר אויף פונם איינגעזעסענעם אָרט, שטייט מיט די פלייצעס צו איר און צעפּיפּקעט קלוגעטשקערהייט זיין קורצע האַלב-פאַרלאָשענע פּיפּקע; פון ווילטאָג טוט ער נאָר אַ מאַך ווי צו זיך אַליין:

„פּכע!...״

און ווי אַלע פאַרנאַכט גייט ער גלייך אַוועק דאַוונען אין קלויז. נאָר אַז ער קומט צוריק, טרעפט ער: דאָס שטיבל צוגעקליבן און ציכטיק-ריין, דאָס בעט צוגעלעט, פון אונטערן טיש אויסגעקערט, און אין ברענענדיקן אויוון זידט די אַלטע שוואַרץ-פאַררויכערטע טיי-באַנקע. טרינקט ער טיי ביים ברענענדיקן קאַניץ, וואָס אויפן טונקל באַלויכטע-נעם טיש, און שמייכלט נאָך אַלץ מיט דעם פריערדיקן שוויגער-שמייכל. אים געפעלט עס. מעגלעך, אַז ער וואָלט איר איצט געזאָגט עפּעס אַ וואָרט, נאָר ער ווייסט נישט, וויאַזוי מ׳רופט זי. דערצו איז זי נאָך, משמעות, אַ שעמעוודיקע, זי זיצט די גאַנצע צייט איינע אַליין אין קיך אַקעגן דעם ברענענדיקן אויוון. אַז ער לעשט אויס דעם קאַניץ און לייגט זיך שלאָפן, זיצט זי נאָך אַלץ אין קיך. זי האַלט פאַרלייגט די הענט אויף דער ברוסט און קוקט אינם האַלב-אויסגעלאָשענעם אויוון.

פון דעמאָלט אָן רוקט דוד-לייזער דאָס שכר-לימוד-געלט מער נישט צו זיך אין דער פאַרשמאָלצעוועטער זשילעט-קעשענע, ער לייגט עס אַוועק אין קיך אויפן אויסגעקרימטן פענצטערל. און ביילע-העניע גייט מיט דעם אין מאַרק און קויפט דאָרטן, וואָס אַלע ווייבער קויפן. איצט ווייסן שוין אויך אַלע ווייבער, אַז זי איז אַ געשטופלטע, מ׳ווייסט אויך, אַז זי האָט אַ מאַן אַ לייטישן, און מ׳ברעגט ביי איר:

„ווי מיינט איר, זיי זענען פריש אָט די פיש?״

זי ענטפערט מיט אַ קנאַפּן וואָרט, זי רעדט כּמעט קיינמאָל נישט. נאָר קאָכן קאָן זי דווקא, דער רוח האָט זי נישט גענומען. דער אַלטער דוד-לייזער חידושט זיך ממש:

„אַפּנים דאָרט, ביי דער גבירישער שנור, זיך אויסגעלערנט".

זיי שטופּן ביידע די לעפל אין איין שיסל און קוקן נישט איינער צום אַנדערן און רעדן נישט איינער מיטן צווייטן. נאָר איינמאָל טרעפט זיך:

ביילע-העניע פּאַקט אין פּאַרק אַ מציאה אַ קאַבאַק, אַ גרויסער געלער קאַבאַק, זי פּאַרטראָגט אים קוים אַהיים, אַזוי שווער איז ער, זי קאָכט אים מיט אַסך פּוטער, מיט הירזש און מיט אַלע תּגין, ווי מ'קאָכט ביי דער נגידישער שנור.

דער אַלטער דוד-לייזער קומט פונם דאַווענען, דערשמעקט דעם געשמאַקן דאַמף און חידושט זיך שוין אַפילו:

„זע... פונוואַנען ווייסט ,זי', אַז איך האָב ליב קאַבאַק?"

דאָס ערשטע שיסעלע, וואָס זי דערלאַנגט אים, בלייבט ממש נישט אונטער זיינע הענט. נישט ער עסט, ער שלינגט, און כאַפּט, כאַפּט; ער לעקט די גלאַנציק נאַסע פינגער און זוכט געשווינט מיט די אויגן, ער וויל נאָך, נאָך. זי דערלאַנגט אים דאָס צווייטע שיסעלע, דאָס דריטע, און ער כאַפּט אַלץ. איצט רעדט ער אויס צו איר צום ערשטן מאָל אַ וואָרט:

„אַ טייערער מאַכל, זאָגט ער, אַ ווילער קאַבאַק".

ביי ביילע-העניען רויטלט זיך דאָס געשטופּלטע פּנים. זי מוז אַוועקגיין אַ ווײַלע אין קיך. צום ערשטן מאָל דערפילט זי גליק, און ס'פאַרדרייט זיך איר דער קאָפּ. נאָר אינאָווענט הייבט אים אָן שלעפערן פריער, ווי אַלעמאָל, און ס'וואַרפט אים אַריין אין אַזאַ קעלט, אַז זי מוז אים צודעקן מיט ביידע איבערבעטן. ס'כאַפּט ביי אים דער מאָגן. ביינאַכט האָט ער אַזעלכע ווייטיקן, אַז ס'לויפן זיך אָן אין שטוב אַלע אַרומיקע שכנים. מ'לייגט אים וואַרעמע פּאָקרישקעס צום בויך און הייסע פלעשער צו די פיס. מ'רופט דעם פעלדשער, וואָס קלאַפּט אים מיט די קאַלטע פינגער אין הייסן בויך און קוקט אים אין פּנים אַריין, ווי אַ באָק. מיטן טאָגליכט זאָגט מען, אַז ס'איז אים געוואָרן גרינגער: ער איז אַנדרימלט געוואָרן, נאָר מיט אַ שעה שפּעטער ווערט פונסניי

אַ גוואַלד; מ׳צינדט אָן אַרום אים ליכט, און פרומע יידן קומען מיט נאַסע פּיאות פון מקווה און זאָגן אַרום אים עפּעס פון גראָבע סידורים. דוד־לייזערס שוועגערין קיילע־מלכּה ליגט איין די וועלט. אַז מ׳טראָגט אים אַרויס פון שטוב אויף דער קורצער שמאָלער מיטה, רייסט זי זיך מיט אַלע כּוחות און וויל נאָכלויפן מיט אַלע באַלעבאָטים נאָך דער לוויה. ווייבער רייסן זי קוים אַריין צוריק און בלייבן מיט איר דאָ אין שטוב, מ׳רעדט אַלע איינאיינעם. אוןביילע־הענדע בלייבט נאָך אַלץ איינע אַליין אין קיך, און אירע שוואַרצע אויגן שעמען זיך צו קוקן מענטשן אין פּנים אַריין.

VI

פון דעמאָלסט אָן וווינען דאָ אין שטוב דוד־לייזערס שוועגערין קיילע־מלכּה מיט איר מאַן יויזעפּן, און זי, ביילע־הענדע, וווינט ביי זיך אין קיך. אין ווינקל, וואָס לעבן אויוון, וווינט זי.

איטלעכס מאָל, וואָס אין צווייטן נאָענטן אַלקער שעפּטשען זיך מאַן און ווייב, טוען ביי איר דאָ אין קיך אַ בלאָנדזשע אויף רעכטס און אויף לינקס די שוואַרצע קאָסע אויגן, און די אויערן אירע שטרענגען זיך אָן און הערן זיך איין. זי האָט מורא, אַז מ׳וויל זי פונדאַנען אַרויסטרייבן. קיינער ווייסט נישט, פון וואָס זי לעבט; מ׳זאָגט, זי האָט אַ קניפּל, זי האָט עס אָנגעקליבן נאָך דאָרטן ביי דער נגידישער שנור, ווי זי האָט פון תּמיד אָן געדינט.

ס׳קומט ראש־חודש־אלול אינדערפרי, מ׳דאַוונט אָפּ אין ביידע בתּי־מדרשים, גייט זי, ווי אַלע ווייבער, אַרויף אַ באַרג צום בית־עולם אויף קבר־אָבות.

זי איז נאָך אַלץ אַ שווייגערין, אַ קליינע, אַ ביינערדיקע, ווי אַ מאָגערע הון. זי באַהאַלט אויס דאָס געשטופּלטע פּאָקן־פּנים אונטערן ווייסן קאָפּטיכל, און אירע שוואַרצע קאָסע אויגן שעמען זיך דערביי צו קוקן מאַנסבילן אין פּנים אַריין.

אויפן בית־עולם קומט זי איינע אַליין מיט ווייטע אויסבאַהאַל־טענע שטעגעלעך. זי זיצט לאַנג אונטערן פּאַרקאַן, קוקט זיך אַרום מיט די קאָסע אויגן פּאָרזיכטיק, ווי אַ פאַרבלאָנדזשעטער נאַכט־פויגל,

שטשיפּעט אַרום זיך איינציקע גרעזעלעך און הערדס, חי ווייגענדיקע ווייבער קעגנאיבער דעם פּאַרקאַן לייגן איין די וועלט, זיי רייסן דאָרטן די קברים פון זייערע געשטאָרבענע מאַנען.

אויפן בית־עולם ווערט סוף־כל־סוף שטיל. פּאַרוויינטע ווייבער גייען זיך פונאַנדער, און דער אוהל איז שוין אויך צוריק געשלאָסן; דער גאַנצער פרימאָרגן, די פרי אָפּגעדאַוונטע קליינשטעטלדיקע בתי־מדרשים, מיט ציטעריקן קול פונם ערשטן וואָכעדיקן שופר־בלאָזן, דאָס אַלץ, דאַכט זיך, איז שוין געווען אַזוי לאַנג, לאַנג. דעמאָלט שפּאַנט זי אַריבער דעם בית־עולמדיקן פּאַרקאַן און שטייט איינע אַליין שעהן־לאַנג צווישן די פּאַרלאָזטע מצבות. זי שטייט אַקעגן דוד־לייזער דעם מלמדס קבר און האָט אים נישט, וואָס צו זאָגן, ער איז דאָך סך־הכל דריי חדשים געווען איר מאַן. אַז זי דערמאָנט זיך אָן זיין פּנים, זעט זי אים, ווי ער כאַפּט אָן אויפהער די שיסעלעך קאַבאַק, וואָס זי דער־לאַנגט אים, ער שלינגט זיי הייסערהייט און האָט פעטע גלאַנציקע פינגער; ער זאָגט צו איר:

„אַ טייערער מאכל, אַ טייערער קאַבאַק!”...

איצט ליגט ער דאָ. צווישן די שענסטע יידן ליגט ע ר. זי קוקט לאַנג אויף זיין מצבה און געדענקט אים שוין גוט. און פּלוצים הייבט זי אָן צו זינגען, ווי אַלע ווייבער, מיט אַ טרויעריקן ניגון און פּאַמע־לעך אויסגעצויגן, ווי מ'באַוויינט אַ טויטן:

„האָסט ליב געהאַט קאַבאַק... האָב איך דיר געקאָכט קאַבאַק”...

אַרום רוישט שטיל דאָס יונגע בית־עולם־וועלדל. גרילן שפּרינגען אינם הויכן, קיינמאָל נישט־געשניטענעם, גראָז. אין דער לופט חלומט זיך נאָך אַלץ אַ זיפץ פון אַ ווייגענדיקער יידענע, אַ ווידער־קול פון דערווייטערטע הייזעריקע צרות. מצבות פון קברים שטייען שורותווייז, פּאַרלאָזט. אַז מ'קוקט אויף זיי, דוכט זיך, אַז זיי ווייסן עפּעס, זיי הערן. און צווישן זיי טראָגט זיך נאָך אַלץ ביילע־העניעס שטיל ווייגענדיק קול:

„האָסט ליב געהאַט קאַבאַק... האָב איך דיר געקאָכט קאַבאַק”...

דער לעצטער
ראש־השנה

I

קיין שמאָל גרין באַוואַקסן דאָרף פון פאָרנט און קיין סימן נישט פון אַ געוועזענעם „קאָלוואָראָט״ביים אַריינפאָר. צווישן אַנדערטהאַלבן־צענדליג יידישע הייזער, וואָס שטייען אין צוויי שורות אונטער אָפּגעבלאַקעוועטע טשערעפּענע דעכער, טוט זיך דאָרטן אַ ניי געקומענע פור מיטאַמאָל אַ לאָז אַראָפּ פונם פלאַכן נאַקעטן באַרג און שלעפּט זיך נאָכדעם פּאַמעלעך, פּאַמעלעך אויף דעם לאַנגן גריבלדיקן ברוק.

אַ לאַנגע שורה ווערבעס בויגט זיך אין דער לינקער זייט ברוק צום בלאָטיקן טייכל צו, און אין דער רעכטער זייט טרייסלען זיך געדולדיק דעם אַלטן גערצענשטיינס צוויי גרויסע מילן. זיי זענען תמיד פאַרשטויבט און דערמאָנען, אַז מיסטיפּקע איז קליין, און אַז גלייכע ווערטלעך גייען אַרום אין דער סביבה:

„אָרעם, ווי אַ מיסטיפּקער גביר...״

„פריילעך, ווי מיסטיפּקע אום שמחת־תורה...״

„זיך אַביסל אַ לאָז געטאָן, ווי מיסטיפּקער באַלעבאַטים קיין אַמעריקע...״

יונגע סוחרים אין דער געגנט האָבן זיך די לעצטע צייט געמאַכט אַ געוווינהייט זיך לוסטיק צו מאַכן איבער אָט דעם קליינעם ישוב.

אינמיטן דער שטילער נאַכט, ווען נאָך אַ געלונגענעם יאַריד קומט זיי אויס דעם דאָזיקן מקום אַדורכצופאָרן, הייסן זיי צעשמייסן די פערד, שטעלן זיך אויף דער בעל־עגלישער בריטשקע און הייבן אָן צו שרייען אַלע אינאיינעם און מיט אַלע כוחות:

„מיסטיפּקע!!!״

„מיסטיפּקע!!!״

„מיסטיפּקע!!!״

ס'האָט זיך געמאַכט, אַז איבער די דאָזיקע ביינאַכטיקע קולות איז אַ ייד אַ באַלעבאָס אַרויסגעלאָפן אין די תחתונים אין גאַס, ער האָט געמיינט, אַז מיסטיפקע ברענט.

ס'האָט זיך אויך געטראָפן, אַז אַ האַלב-נאַקעטע יידענע האָט גלייכגילטיק נישט געקאָנט אין בעט איינליגן; זי איז געשווינט פון איר שטוב אַרויסגעשפּרונגען און האָט גענומען נאָכשרייען די פרעמדע יונגעלייט אויפן קול:

„מיסטיפקע גיט אייך אַ פייג!!!"

שוין לאַנג איז דאָס געווען.

איצט איז מיסטיפקע שוין לאַנג געוווינט סיי צו דער אייגענער געפאַלנקייט, סיי צום בזיון, וואָס הערט זיך אין די ביינאַכטיקע קולות. זי צאַנקט פון טאָג צו טאָג און וואַרט געדולדיק אויף גראָבע בריוו פון אַמעריקע. ס'איז מער נישט, מען האָט נישט וואָס צו טאָן, און קיין למדנים איז מען אויך נישט, גייט מען אַמאָל אַרויס אינם געוועזענעם מאַרק, ווו עס נודעט זיך נאָך אין איר פוסטן קלייטל סך-הכל איין פאַראָרעמטע קרעמערין, און מען שמועסט וועגן דעם געוועזענעם רב, וועמען מ'האָט שוין פונדאַנען לאַנג אין אַ פרעמדער שטאָט צוגענומען, און וועגן דעם יונגנמאַן, דעם היגן שוחט, וועלכער קנעלט שוין דעם צווייטן זמן ערגעץ אין אַ ווייטלעכן דאָרף.

II

באַלד נאָך שבועות האָט אין עק שטעטל ביזן גרונט אָפּגעברענט הינדע דער אַלמנהס שטוב. דאָס איז געווען אַ לאַנגע שטוב, וואָס איז נישט געשטאַנען, נאָר געלעגן אויסגעצויגן אויפן בויך און האָט גענאַרט צו זיך די גויים, וואָס האָבן אין גערצענשטיינס מיל ווייץ געפירט; די שטוב האָט פון תמיד אָן צו זיך גערופן:

„אפשר אַ שנעפּסל, אַ?... אַ געשמאַקן פאַרבייס..."

צום אַלטן גערצענשטיינען איז דעמאָלט פון טאָמסק געקומען צוגאַסט זיין יינגסטע שטאַרק רייכע טאָכטער, רחל. בשעת די שטוב האָט געברענט איז זי אַליין געשטאַנען נישט ווייט פונם פייער; זי האָט געזען, ווי הינדע די אַלמנה ליגט אין די ווענט און שלאָגט זיך מיט

ביידע פויסטן אין קאָפּ; זי האָט די אַלמנה געטרייסט און האָט זיך נאָכדעם איינגעשפּאַרט שטאַל און אײַזן:

„מען מוז דער אַלמנה צוריק אויפבויען די שטוב".

אַן עקשן איז אָט די רחל פון תמיד אָן געווען נישט קיין קליי־נער; אַזוי, למשל, איז זי מחמת איר עקשנות זיך צעגאַנגען איבער אַ נאַרישקייט מיטן באַוווסטן אַדוואָקאַט פון דער סביבה, וואָס פלעגט אָפט פאָרן צו זיי אין הויז, און האָט צו־להכעיסדיק געשווינט חתונה געהאַט מיט אַ יונגן טאָמסקער גביר, אַ ווילד פרעמדן סוחר.

זי אַליין האָט אויף דער שרפה געגעבן די ערשטע נדבה; אַליין איז זי מיטן פאָטערס אַלטינקן פאַטאָן צוגעפאָרן אַכט וויאָרסט אין גרויסן וואַלד, וואָס צוויי פרעמדע סוחרים האָבן אים געהאַקט. זי האָט דאָרטן אַזוי לאַנג געטענהט, ביז איינער פון די סוחרים, אַ בחור און אַ שעמעוודיקער דערצו, האָט אָנגעהויבן נאַריש שמייכלען און האָט געזאָגט:

„נו, גוט, איך שענק האָלץ אויפן גאַנצן בנין".

זי האָט אויך אַליין בעלי־מלאָכות געדונגען און האָט אַליין אַכטונג געגעבן, מען זאָל וואָס גיכער די ערשטע עקיקע פיר סלופּעס אין דער ערד פאַרגראָבן.

הינדע די אַלמנה איז נאָכגעגאַנגען פיס־טריט די געדונגענע בעלי־מלאָכות, געוויינט פון פרייד, קלויבנדיק די שפּענדלעך אין פאָדעלעך אַריין, און דערביי געשיט אַלערליי ברכות אויפן אַלטן גערצענשטיינס „פאַרדייטשטער" משפּחה.

אָבער סך־הכּל אין אַ פּאָר וואָכן אַרום, גערצענשטיינס טאָכטער איז שוין דעמאָלט געווען אַוועקגעפאָרן צוריק קיין טאָמסק. זענען הינדען אָנגעקומען פון אַמעריקע דריי שיפסקאַרטעס מיט אַ גראָבן ניו־יאָרקער בריוו, וווּ איר ייִנגערע שוועסטער האָט אָנגעשריבן:

„מעגסט שוין זיין זיכער: ביי אונז אין אַמעריקע וועסטו איה"ש גאָר אינגיכן אויפגעריכט ווערן..."

דער אַלמנה האָט פון די ווערטער „אויפגעריכט ווערן" מאָדנע שאַרף פאַרשמעקט מיט חתונה־האָבן, און די נאָז האָט ביי איר פון זיך אַליין אָנגעהויבן פרום אונטערצושמאָרן, האָט זי גענומען די בריוו

מיט די שיפסקאַרטעס און איז אַוועקגעגאַנגען וויינען צום אַלטן גערצענשטיינען אין הויף:

„וואָס זאָל איך טאָן, אַז איך בין אַ געשטראָפטע אַלמנה, און דער קאָפּ איז קליין?... וואָס ווייס איך? מען שרייבט מיר: קום צו פאָרן, ווערסטו איה״ש אינגיכן אויפגעריכט ווערן...״

דער אַלטער גערצענשטיין, אַן אַמאָליקער איינגעהויקערטער „דייטש״ מיט אַ גרוי זקניש אונטערגעשוירן בערדל און מיט אַ בייזלעך פאַרקרימט געל-וואַקסן פנים, האָט איבער עפּעס מורא געהאַט די שיפסקאַרטעס מיטן בריוו אין די הענט צו נעמען. ער איז געשטאַנען אַקעגן דער יידענע איינגעהויקערט און פאַרקרימט, געצמאָקט די אַריינגעשטעלטע ציין פון נאָכן עסן און האָט האַרציק באַדויערט:

„אַי, אַי, אַי, ווידער קיין אַמעריקע... אַי, אַי, אַי...״

איטלעכע פרעמדע נסיעה קיין אַמעריקע האָט אים דאָ אין שטעטל איבער עפּעס געשראָקן און האָט ביי אים אַרויסגערופן צי אַן אומצו-פרידנקייט, צי אַ פאַרדראָס:

„וואָס פליען זיי אין אַמעריקע, וואָס?״

גלייך ס׳האָט ענדלעך געקאָנט קומען דערצו, אַז אויך ער זאָל דאָ אויף דער עלטער מוזן פאַרלאָזן זיינע מילן און אַליין אויך אַהין אַוועקפאָרן.

פון עגמת-נפש האָט ער זיך נאָך דער אַלמנהס וויזיט געפּרוּווט צולייגן, נאָר אַנטשלאָפן ווערן נישט געקאָנט, זיך סוף-כל-סוף אָנגעטאָן אינם מאַנטל מיטן הענג-קאָלנער און איז אַוועקגעגאַנגען צו זיך אין די מילן. דאָרטן איז ער לאַנג געזעסן אין קאַנטאָר אַקעגן יונגן בוכהאַלטער, וואָס לאָזט לעבן זיך לאַנג קילן דאָס גלאָז טיי, און שרייבט איבער פון איין גראָבן בוך אין אַנדערן. פון היסח-הדעת וועגן האָט דער אַלטער עטלעכע מאָל אַרויסגענומען פון מויל די פרעמדע ציין, זיי אויסגעווישט, צוריק צום גומען צוגעקלעפּט; ער האָט אונטערגעהויבן די אַקסלען:

„אָט זאָל דער בוכהאַלטער אַזוי גוט זיין און אים זאָגן פּשט. מען פאָרט שוין ווידער קיין אַמעריקע... ער וואָלט נאָר אַ בעלן געווען צו דערגיין דעם שכל: וועלכער כּוח שלעפּט זיי אַהין אַזוי משוגענערווייז?...״

דער בוכהאַלטער, אַ יונגער בחור מיט מיידלש פאַרביקע בעקלעך,

וואָס איז פאַר דער צייט פון זיין גרויסשטעטיק עקסטערן-לעבן געוואָרן צי אַ ציוניסט, צי אַ טעריטאָריאַליסט, רוקט פּאַמעלעך צו זיין אויסגעקילט גלאָז טיי און רעדט שעמעוודיק, ווי ס'פּאַסט אין דער אָנוועזנהייט פונם באַלעבאָס, ער שמעלצט זיך פון גרויס נחת.

„יעדער ייד, זאָגט ער שעמעוודיק און קוקט נישט צום אַלטן, יעדער ייד, וואָס פאָרט אַוועק קיין אַמעריקע, איז ביי מיר ווי אַן אַסיגנאַציע, ווי געלט-פּאַפּירן, וואָס מען באַהאַלט אין אַ זיכערער באַנק. דאָ אין רוסלאַנד איז מען דאָך נישט זיכער מיטן לעבן, סוף-כל-סוף וועט מען דאָ אויסקוילען אַלע יידן".

ער אַליין האָט שוין איבערגעפעקלט קיין אַמעריקע זיין מוטער די אַלמנה, זיינע עלטערע צוויי פאַרזעסענע שוועסטער און זיינע צוויי קלענערע ברידערלעך; איצט האָט ער שוין ביי זיך אַסך עמיגראַנטן-קאַלענדאַרן מיט אַלערליי אַמעריקאַנער ידיעות און איז מיט דעם באַוווּסט אויף דער גאַנצער געגנט. יידן פון מיסטיפקע און פון די אַרומיקע שטעטלעך קומען צו אים אַהער אין מיל נאָך ידיעות. פאַברענגט ער דאָ מיט זיי גאַנצע שעהן און רעדט זיי צו:

„וואָס פרעגט איר? פאָרט. אַז ווייל און גוט וועט זיין צו אייך".

דער אַלטער גערצענשטיין שרעקט זיך פאַר זיינע רייד. ער איז מיט אים נישט מסכים און קרימט אים נאָך:

„אויסקוילען... אויסקוילען... מען מאַכט זיך אַליין אָן פּחד. יידן, געפינט ער, דער אַלטער, וועט אין ערגעץ נישט גיין אַזוי גוט, ווי דאָ אין רוסלאַנד".

אָבער די וויינענדיקע אַלמנה הינדע איז צו אים אין הויף אַזוי לאַנג געגאַנגען און האָט אים דאָרטן אַזוי לאַנג דערעסן מיט די ווערטער „אויפגעריכט ווערן", ביז ער איז אין כּעס געוואָרן. ער האָט מיט זיינע געל-וואַקסענע הענט די פייערקאַסע אויפגעשלאָסן און האָט איר מיט גרויס עקל אָפּגעגעבן דעם קאָנווערט מיט די הונדערט פופציק רובל, וואָס זיין יינגסטע טאָכטער האָט דאָ און אין טאָמסק פאַר איר צונויפ-געזאַמלט. די יידענע איז טאַקע אין גיכן אינאיינעם מיט אירע צוויי יינגלעך קיין אַמעריקע אַוועקגעפאָרן, און דאָ אין שטעטל האָט זי נישט מער ווי איינעם אַן אָנדענק וועגן זיך געלאָזט: פיר גלייכע אַרומגעטעסעטע סלופּעס האָבן געשטעקט אין אַלע פיר ווינקלען פון איר ביז דער ערד

אָפּגעבּרענטער שטוב, געשטעקט מאָדנע פּאַריתומט און נאַריש און נישט געהאַט אויף זיך קיין באַלעבאָס.

ערשט שבת־ראש־חודש, ווען מען האָט זיך, ווי תּמיד, ביים אַלטן גערצענשטיינען אין קלייזל ראש־חודש בענטשן צונויפגעקליבן, האָט מען זיך אַרומגעקוקט און באַמערקט:

„ס׳איז פאַראַן פּונקט אַ געציילטער מנין, און ס׳פעלן פּונקט הינדע דער אַלמנהס צוויי יינגלעך".

III

אויף דער ריי — פאָרן קיין אַמעריקע — איז שוין דערווייל אין מיסטיפקע געשטאַנען מלך שטעלמאַך, אַ יונגער, קרעפּטיקער, געראָטענער און תּמיד שטרענגלעכער בעל־מלאָכה, וואָס האָט אָקאָרשט צוריק מיט אַ יאָר אָפּגעקויפט ביי זיין שווערס יורשים די שטוב און איז געוואָרן ביי זיך אַ מיוחס. די אַרומיקע פּריצים האָבן אים נישט אַנדערש אַהער אַהיים זייער אַרבעט געמוזט צושיקן.

נישקשה, פּרנסה האָט אָט דער מלך שטעלמאַך געהאַט, קיין גרויסער בעל־הוצאה איז ער אויך נישט געווען, שכּל געהאַט דאָ אין מיסטיפקע אַ רובל אָפּצולייגן, און מיטן ווייב האָט ער דווקא אויפן שטרענגן אופן גוט געלעבט און האָט זי שטענדיק גערופן צונעמען ביי די קונים דאָס פאַרדינטע געלט; ער האָט צו איר בייזלעך געשריגן אין שטוב אַריין:

„יוכבד! גיי, נעם צו ביים דבר־אַחר די פּירערס".

ער האָט געגלויבט, אַז אינם געלט, וואָס פאַלט אַריין גלייך צו יוכבדן אין די הענט, קומט אַריין די ברכה.

פאַלט אָבער אָט דעם יאָט פּלוצים אַריין אַ משוגעת אין קאָפּ אַריין, אַז ער איז דאָ עלנט, ווי אַ שטיין; אַז וויבאַלד זיין פעטער איצע מיט די פיר בנים זענען שוין אַלע אין אַמעריקע און דעם שווערסביידע זין זענען שוין אויך דאָרטן, און ער האָט דאָ נישט שבת און יום־טוב צו וועמען אַ וואָרט אויסצוריידן, צוליב וואָס זשע טויג אים דאָ זיין שטוב מיטן גאַנצן פאַרמעגן און מיטן געלט, וואָס ער קלויבט אָן?

אָנגעהויבן האָט זיך מיט אים די דאָזיקע משוגעת נאָך באַלד נאָך פּסח, ווען קיין אַמעריקע איז אַוועקגעפֿאָרן זיין שכן, פּיניע דער סאַרוועך. דאָס איז געווען אַ הויכער, דאַרער און אַביסל איינגעהויקערטער ווערטל־זאָגער מיט אַ קלעזמעריש אונטערגעצופּט בערדל און מיט צוויי לאַנגע הענט, אָן וועלכע קיין נגיד פֿון סביבה האָט זיך נישט איינגעשטעלט אַ חתונה פּראַווען.

צוויי טעג פֿאַרן אַוועקפֿאָרן האָט פּיניע דער סאַרוועך זיך געקויפֿט אַ האַלב טוץ שאַליאָווקעס און האָט זיי צעשניטן מיט מלך שטעלמאַכס זעג אויף קליינע שטיקלעך. ער האָט דערביי געשיט אַלערליי קללות אויף שונאי־ישראל און האָט פֿאַרשלאָגן די פֿענצטער פֿון זיין שטוב, וואָס אויף איר האָט זיך דאָ אין מיסטיפּקע שוין קיין קונה נישט געפֿונען. אַזאַ מין גוואַלדיקער פּחדן איז שוין אָט דער פּיניע סאַרוועך געווען און אַזוי אומרויִק איז ער געווען די גאַנצע צייט, זינט אים האָט ערגעץ אין אַ גרויסער שטאָט דער פּאָגראָם פֿאַרכאַפּט.

מלך שטעלמאַך האָט זיך שוין דעמאָלט געפּילט מאָדנע, געשטאַנען ביי דער אַרבעט הינטער פּיניעס פּלייצעס און צוגעקוקט ווי פּיניע מאָלט זיך אויס, אַז איטלעכס ברעטל איז אַ לעבעדיקער פּאָגראָמשטשיק; ער האַלט זיי אין איין שעלטן, בעת ער קלאַפּט זיי צום פֿענצטער:

„נאַ דיר אַ טשוואָק אין קאָפּ, וואַנקע ממזר".

„האָב דיר אַ קרענק אין די ביינער, כוליגאַנטשיק... אָט אַזוי; ווער באַגראָבן".

צוויי פֿענצטער האָט ער אַזוי פֿאַרקלאַפּט פֿון אויבן ביז אַראָפּ, נאָר ביי די איבעריקע האָט ער פּלוצים זיך אָפּגעשטעלט, אַרויפֿגערוקט דאָס היטל און פֿאַרטראַכטערהייט מכבד געווען זיך אַליין מיט די אמתע עטלעכע קללות:

„פּיניע סאַרוועך, טיפּש דו איינער, לאַנגער סטראָץ! צוליב וועמען פֿאַרקלאַפּסטו די פֿענצטער? די כוליגאַנטשיקעס ווילסטו דאָס אַ שיינע ירושה לאָזן?"

און נאָכדעם האָט ער שוין פֿון אַמעריקע אָנגעהויבן שיקן צו מלך שטעלמאַך אָפּטע ליבע־בריוולעך. צו וואָס האָבן אים די בריוולעך גענוצט? גלאַט אַזוי. ער האָט דאָרטן אין אַמעריקע פֿריילעכע און רויִקע

ימים-טובים געהאַט, און גוט איז אים דאָרטן אויך געווען, ווי אַ גוי, האָט ער געוואָלט אויך אַהער, אין דער אַלטער היים, טרעפן מיט זיינע גלייכווערטלעך:

„מלך זשאַבע, באַקום די כאַראַבע. דיין מיסטיפּקע שטייט דאָך פּשוט אינדרויסן".

און נאָך:

„ס'לאָזט דיך פונדאַנען גריסן דיין פעטער איטשע און בעט דיך, זאָלסט פאַר אים פאַרשלאָגן אין ראָד אַ שפּיצע".

קאָן מלך שטעלמאַך אַזוי אינמיטן הייסן זומער-טאָג שטיין אינדרויסן ביי דער אַרבעט, דרעלעווען אַ קלעצל אָדער אַרויפשלאָגן אַן אָוווד, און פּלוצים זאָל אים באַפאַלן עפּעס סתם אַ בענקשאַפט, און זיין גאַנצע מלאָכה זאָל אים מיאוס ווערן, און דעם שטערן זיינעם זאָל באַשלאָגן אַ שוויס. צום אָנהייב מיינט ער, אַז שולדיק איז אין דעם זיין עלף-יאָריק מיידעלע, וואָס דרייט זיך דאָ אַרום באָרוועס און זוכט עפּעס צווישן די שפּענער. ער הייבט אָן צו קוקן אויפן קינד קרום, שטעלט אָן אויף דעם מיט רציחה זיינע בייזע טונקל-רויטלעכע אויגן און טוט אויף דעם מיטאַמאָל אַזאַ געשריי מיט זיין קלינגענדיקער ברוסט-שטימע, אַז דאָס קינד ווערט אַזש פאַרציטערט:

„ווי אַזוי קלויבסטו די שפּענדלעך, ווי אַזוי?"

ס'דוכט זיך, אַז קוקנדיק אויפן קינד מיט די רציחהדיקע אויגן, וועט ער דעם באַלד וואַרפן אין קאָפּ אַריין די האַק, צי דעם עקבויער. ער טוט אויס דאָס פאַרטעך, וואַרפט אַוועק דאָס געצייג פון האַנט און גייט אַריין אין שטוב. דאָרטן האָט ער זיך נישט ווו אַהינצוטאָן. ער קוקט מיט שלעכטע אויגן אויף די צוויי נייע הילצערנע בעטן און וויל זיך עפּעס געפינען מיטן ווייב, וואָס קלויבט איבער פאַסאָליעס אויף ווערטשערע:

„ווען נישט זי, דאָס ווייב זיינס, וואָלט ער דאָך אָט די בעטן נישט געווען געקויפט".

נאָר דאָס ווייבל איז פון תמיד אָן אַ שוויי‌גנדיקס, אַ שטילס. זי קוקט זיך אַפילו צו אים נישט אום. נעמט ער סוף-כל-סוף אַרויס פון שופלאָד דעם פעטער איטשעס צוגעשיקטע קאַרטע און באַטראַכט זי:

אַן אַלטער גרייזגרויער און קלוגער ייד, און אַן אַמעריקאַנישן

צילינדער־הוט טראָגט ער שוין, שמייכלט גוטהאַרציק, ווייך און ווייל, דוכט זיך, זאָגן:

„טו איך שוין, הייסט עס, אַליין גאָרנישט... אויף מיר אַרבעטן שוין די קינדער..."

מלך שטעלמאַך גייט אַרויס צוריק אינדרויסן און נעמט זיך ווידער צו זיין אַרבעט. באַפאַלט אים אָבער באַלד נאָכאַמאָל די בענקשאַפט, נישטאָ ווו זיך אַהינצוטאָן. ער ווערט זיך אַליין מאָדנע מיאוס און אין קאָפּ הערט זיך אים דערביי נישט אויף צו דרייען:

„ס'לאָזט דיך גריסן דיין פעטער איצע און בעט 'דיך, זאָלסט פאַרשלאָגן פאַר אים אין ראָד אַ שפּיצע".

טוט ער סוף־כל־סוף אָן אויף זיך דאָס וואָכעדיקע ליכטיקע כאַלאַטל און גייט אַוועק אין מאַרק אַריין צו אסתּר־חיה דער קרעמערין. ער מאַכט מיט איר אַ שמועס וועגן איר איבערפאָרן קיין אַמעריקע:

„נו, וואָס הערט זיך? פרעגט ער ביי איר, איר קלערט טאַקע אַמאָל פאָרן?"

ענטפערט זי אים אָבער אַזוי פאַמעלעך און קאַלט. זי איז אַ פאַרשוואַרצטע און גרוילעכע און פאַרשפּרייט אַרום זיך תּמיד אַזאַ ריח, גלייך זי האָט נאָר־וואָס געסמאַלעט הינער.

„וואָס זשע דען? זאָגט זי, איך וועל נישט פאָרן?"

אַליין קויפט זי שוין נישט פון נאָך פּסח אָן קיין נייע סחורה. איר האַלב־פינצטער קלייטל ווערט פון טאָג צו טאָג פּוסטער, און דאָס יינגל אירס, דער בן־יחיד, וואָס האָט געוואָלט עקזאַמען האַלטן, האָט זיך שוין צוליב אַמעריקע צום פּריזיוו נישט געשטעלט און קנעלט דערווייל אין אַ נאָענט דאָרף. נאָר איילן איילן זי נישט, און קומט צו איר אַריין אַ גוייע, וואָס האָט הינער צו פאַרקויפן, פאַרגעסט זי לחלוטין אָן אים, מלך שטעלמאַך, און אָן גאַנצן שמועס וועגן אַמעריקע. זי פאַרקרימט דאָס פּנים פון גרויס אינטערעס צו דער נייער קניה, קראַצט זיך אונטערן קאָפּטיכל און האַלט די גוייע אין איין נודען:

„סקילקי זשע דאַטע, נו?... וויסים הריווין דאַטע?"

מלך שטעלמאַך פאַרדריסט עס שטאַרק, ביז דער לעבער. ווען אָט די יידענע זאָל זיין זיין ווייב אָדער כאָטש אַ קרובה, וואָלט ער זי מכבד

געוועז מיטן אמתן „מי שברך". אומצופרידן גייט ער פון דאָרטן אַוועק אין מיל אַריין און האָט מורא צו באַגעגענען זיך דאָרטן מיטן אַלטן גערצענשטיינען. אַלע ווייסן:

דער אַלטער גערצענשטיין האָט נישט ליב, אַז מען פאָרט קיין אַמעריקע.

און אין אַ ווײַלע אַרום שטייט ער שוין דאָרטן פאַרן יונגן בוכ־האַלטערס טיש, קוקט ווי יענער דרייט די טיי מיטן לעפעלע און הערט, ווי ער זאָגט:

„פאָרן קאָן מען דורך ברעמען און דורך ליבוי, שיפן גייען אָפּ צוויי מאָל אַ וואָך. און פאַר אַגענטן דאַרף מען זיך היטן, ווי פאַרן מלאך־המות".

IV

אין אַ פּאָר חדשים אַרום האָט מלך שטעלמאַך, פּונקט ווי פּיניע דער סאַרוער, פאַרשלאָגן די פענצטער פון זיין שטוב און האָט זיך נאָכ־אַמאָל גוט אויסגערעכנט, דורך וואָסער אַ וועג צו פאָרן.

דער בוכהאַלטער אַליין האָט פאַרן פאָרן אים און דעם ווייב זיינעם אין די אויגן אַרייַנגעקוקט און האָט אים מוט צוגעגעבן:

„מאַלאָדצע, ריין ווי גאָלד, נו אַרויף אויפן וואָגן און היידע, אַוועק..."

און אַליין איז ער נאָך אינאיינעם מיט עטלעכע ווייבער נאָכדעם געשטאַנען ביי דער פאַרלאָזטער שטוב און האָט מיט די אויגן די פור באַגלייט. דאָס האַרץ האָט, אַפּנים, אין אים געשפּרונגען פון גליק, האָט ער פרייליך אַ כאַפּ געטאָן פאַר די אַקסלען איינעם אַ נאָענט שטייענדיקן בחור און אים טרייסלען אָנגעהויבן:

„נו, אַבאַ, ווען פאָרסטו?"

דער אַלטער גערצענשטיין האָט וועגן דעם טאַקע אַ שטיק צייט נישט געוווסט.

נאָר אין גיכן זענען אין איינעם אַ קילן שבת־צונאַכטס אויסגעפאַלן די ערשטע סליחות. אַרום האַלבע נאַכט האָט מען זיך צום אַלטן גער־צענשטיינען צונויפגעקליבן אין קלייזל און מ'האָט זיך אַרומגעקוקט:

„ס׳גייט אָפּ צו אַ מנין טאַקע אָט דער מלך שטעלמאַך און נאָך איינער אַן אָרטיקער ייד אַ חזן, וואָס האָט זיך, אַלע יאָר, ערגעץ־ווּהין פאַרדונגען אויף ימים־נוראים״.

יידן זענען געשטאַנען מיט שעמעוודיק־שמייכלדיקע פּנימער און האָבן זיך צום ערשטן מאָל אין לעבן דערפילט, ווי יום־טובניקעס:

„ווּהין קלערט מען, אַשטייגער, פאָרן אויף ימים־נוראים?״

אַ פרעמדער סוחר, ווּעמען ס׳איז צופעליק אויסגעקומען אויף מאָרגן צו זיין דאָ אין די מילן, האָט עס נאָכדעם אינם היפשן ווייטלעכן שטעטל צעפּויקט:

„גרייט־צו עליות, מיסטיפקע פאָרט צו אייך אויף יום־טוב״.

און דער אַלטער גערצענשטיין, דער אַמאָליקער דייטש, האָט זיך נאָך אַלץ עפּעס ווי נישט וויסנדיק געמאַכט און האָט קיין הכנות נישט אַרויסגעוויזן.

צי האָט ער געקלערט, אַז עמעצער אין שטעטל וועט פאַלן אויפן שכל און וועט פון ערגעץ אַראָפּברענגען אויף ימים־נוראים אַ פּאָר געדונגענע יידן?

צי, אפשר, האָט ער זיך גלאַט אַזוי נישט געגלויבט, אַז זיין קליין שולכל זאָל שטיין אום ימים־נוראים פּוסט, און האָט זיך סומך געווען אויף אַ נס?

אָקאָרשט ערב ראש־השנה, ווען צו זון־זעצן־זיך איז שוין געבליבן נישט מער, ווי אַ פּאָר שעה, האָט ער געהייסן דעם פּאַעטאָן שפּאַנען, זיך אַריינגעזעצט אין אים אַ ברוגזער, איינגעהויקערטער און וואַרעם אָנגעטאָנענער און איז ערגעץ־ווּהין די מיסטיפקער באַלעבאַטים אויף יום־טוב נאָכגעפאָרן.

אין מיסטיפקע זענען געבליבן נישט מער ווי אסתּר־חיה דער קרעמערינס ייִנגל און גערצענשטיינס בּוכהאַלטער. דער ערשטער דער־פאַר, וואָס צוליב אַמעריקע האָט ער זיך צום פּריזיוו נישט געשטעלט, באַוויזן זיך אין שטעטל איז פאַר אים געווען אַ סכּנה, און דער בּוכ־האַלטער, גלאַט אַזוי. קיין איבעריק פרומער איז ער דאָך פון תּמיד אָן נישט געווען. חוץ דעם, האָט ער געהאַט נאַרישע געדאַנקען אין קאָפּ:

„כּדאַי, האָט ער געזאָגט, צו זען, סאַר אַן אויסזען האָט אום

ראש־השנה אַ פאַרלאָזט שטעטל מיט צוויי פוסטע געשלאָסענע בתי־מדרשים".

ס'האָט זיך גענומען זעצן די ערב־ראש־השנהדיקע אייליק פרומע זון. דער בוכהאַלטער האָט אָפּגעגעבן אַ פּאָר באַפעלן אין די מילן, וואָס האָבן באַלד אָן זיין השגחה שוין אויף גאַנץ ראש־השנה זיך גענומען טרייסלען, און אַליין האָט ער פאַרשלאָסן די קאָנטאָר און איז אַוועקגעגאַנגען איינער אַליין איבערן שטעטל. ס'איז דאָרטן דורכאויס געווען שטיל און פוסט. אויף טירן פון געשלאָסענע הייזער זענען געהאָנגען שלעסלעך. דאָ און דאָרטן האָבן הינער אַרומגעשפּאַנט, ווי אויף די שפּיץ־פינגער, נישט געגלויבט דער שטילקייט, אויסגעצויגן ווי ווייט מעגלעך די קעפּלעך און געוואָרפן איבערגעשראָקענע בליקן אויף רעכטס און אויף לינקס. אין איינער אַ פאַרשלאָסענער שטוב האָט מען פאַרגעסן אַריינלאָזן די קאַץ. זי האָט זיך דאָרטן געהויקערט ביי דער טיר אומעטיק געמיאַוקעט.

דער בוכהאַלטער איז צוגעגאַנגען צו דער קרעמערינס אויסגעלאָשענער שטוב און האָט אָנגעקלאַפּט אין פענצטער:

„ברוך, קום אַרויס אַביסל".

און די בחורים, וואָס האָבן זיך אַמאָל ביידע צו די עקזאַמענעס געגרייט, זענען געגאַנגען ביידע אַרויף דעם באַרג, צווישן דעם פאַרלאָזטן מיסטיפּקע, געגאַנגען פאַמעלעך און געשמועסט מכּוח זיך, מכּוח פאַרלאָזטע שטעט און מכּוח יידן:

„אָט אַזוי באַדאַרפן דאָ בלייבן אַלע שטעטלעך; מען דאַרף זיי וואַכן... פּשוט וואַכן".

און ביידע האָבן דאָך געפילט אַ נאָגנדיקע חרטה, אַ חרטה פאַרן שטעטל, אַ חרטה אויף זיך אַליין, אַלעמאי זיי זענען דאָ געבליבן און אין ערגעץ אויף ראש־השנה נישט געפאָרן, און געשוויגן האָט זיך מאָדנע אומעטיק, בענקענדיק.

דאָרטן פון אויבן, אין עק באַרג, לעבן די פיר סלופּעס, וואָס האָבן געשטעקט אין הפקר געלאָזטן פּלאַץ פון הינדע דער אַלמנהס אָפּגעברענטער שטוב, האָבן זיי זיך אָפּגעשטעלט, און דער בוכהאַלטער האָט באַמערקט דאָס גראָז, וואָס הייבט אָן דעם פּלאַץ צו באַוואַקסן.

„זע נאָר, זע נאָר, האָט ער געזאָגט, גראָז, ווי אויף אַ בית־עולם, אויף אַ קבר".

און פלוצים האָט ער זיך פאַרטראַכט. ער האָט זיך אַוועקגעשטעלט מיטן פנים קיין מזרח. זיך פאַמעלעך פונאַנדערגעשאָקלט און האָט פלוצים אָנגעהויבן צו דאַוונען מיט אַ טרויעריקן נוסח פון ראש-השנה:

„ה׳ צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה״.

„ה׳ צבאות עמנו משגב לנו אלהי יעקב סלה״.

ס׳איז געווען שטאָק-נאַכט, און ס׳האָט ערגעץ ווהין אַוועקגעברענט אַ ווייטער עק הימל. ווייט, ווייט, רעכטס פון פוסט פאַרלאָזענעם מיסטיפקע האָבן זיך אַוועקגעצויגן די ברייטע נישט געאַקערטע שמיטה-פעלדער און האָבן ערגעץ-ווו דערגרייכט אַ ווייטלעך שטעטל מיט אַן איבערפילט באַלויכטענעם בית-מדרש, ווו ס׳האָבן פרום געדאַוונט און תשובה געטאָן ראש-השנהדיק שימערירנדיקע יידן. ווייט איז געווען אַהין, צו יענעם שטעטל, און פון אונטן,ביים בריק, זענען שוין באַלויכטן געשטאַנען דעם אַלטן גערצענשטיינסביידע מילן און האָבן וואָכעדיק זיך געטרייסלט. געטרייסלט.

אינהאלט

זייט

ארום וואָקזאַל 7
דער טויבער 95
יורדים 125
דרויב 139
דער לעצטער ראש-השנה. 155